

ISPARTA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
GÖNEN MESLEK YÜKSEKOKULU
UYGULAMALI
SOSYAL BİLİMLER VE
GÜZEL SANATLAR DERGİSİ

Yıl: 2021 Cilt: 3 Sayı: 7

ISSN: 2687-4903

Derginin Sahibi / Owner of the Journal

Prof. Dr. İbrahim DİLER

(Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Adına / On Behalf of Isparta University of Applied Sciences Applied)

Editör / Managing Editor

Dr. Öğr. Üyesi / Assist. Prof. Dr. Nihat ALTUNTEPE

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Dr. Öğr. Üyesi/ Assist. Prof. Dr. Hatice E. TÜTÜNSATAR

Öğr. Gör. Dr. Murat Yusuf UÇAN

Öğr. Gör. Dr. Elif Bayrak KAYA

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board

Prof. Dr. Yahya FİDAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Şebnem ASLAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Himmet KARADAL	Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Recep KARADAĞ	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk İPEK	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Olcay Bige AŞKUN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nurhan PAPTAYA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir GÖVDERE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup ALTAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mirzahan EGEMBERDİYEV	El Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Doç. Dr. Özcan DEMİR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet UÇAR	Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Gürcan PAPTAYA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. İzzet TAŞAR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Gülnar TAUBAEVA	M. Auezov Güney Kazakistan Ulusal Ün.
Doç. Dr. Musa TÜRKOĞLU	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Raşit TACİBAYEV	Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Ün.
Doç. Dr. Beyhan AKSOY	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa GENÇ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Fatima DURSUNOVA	Mehmet E. Resulzade Bakü Devlet Ün.
Doç. Dr. Mete Kaan NAMAL	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KOÇANCI	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ÖZKUL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ece Çalış ZEĞEREK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KOÇANCI	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail BAŞARAN	Celal Bayar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Adem BABACAN
Dr. Öğr. Üyesi Şerife DURMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÇETİNTAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Emrah DOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Mine Ülkü Öztürk
Dr. Öğr. Üyesi Begül ÖZKOCA

Cumhuriyet Üniversitesi
Akdeniz Üniversitesi
Bitlis Eren Üniversitesi
Bitlis Eren Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Web Editörü / Web Editor

Öğr. Gör. Harun ÇAKIR
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Kapak Tasarım / Cover Design

Öğr. Gör. Yasemin DURAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Redaktör / Proofreader

Öğr. Gör. Serdar YETİŞEN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

İletişim Adresi / Contact Info

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ)
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Gönen MYO, Gönen/ISPARTA
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosguz>
sosguz@isparta.edu.tr
0 246 2812300

Amaç / Aim

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ) Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi bünyesinde yayınlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarındaki hem teorik hem de uygulamalı çalışmaların yer aldığı dergi, sosyal bilimler ve güzel sanatların hızla gelişen alanlarına ilişkin makalelerin yayımına öncelik tanır ve disiplinler arası yöntem ve teknolojiler üzerine yoğunlaşmayı, sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarındaki en güncel bilimsel ve sanatsal gelişmeleri araştırmacılara, sanatçılara ve ilgili kitlelere ulaştırmayı hedefler. Dergiye gönderilen bilimsel çalışmaların yayımlanmamış ve sözlü veya poster sunum olarak başka yerde yayın için değerlendirme aşamasında olmaması gereklidir.

Kapsam / Scope

Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi" sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarındaki bütün konuları kapsayan bir dergidir. Dergi ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarında orijinal bir araştırmayı bulgu ve sonuçlarıyla yansıtan ve bilime katkısı olan araştırma makalelerini veya yeterli sayıda bilimsel makaleyi tarayıp, konuyu bugünkü bilgi ve uygulama düzeyinde özetleyen, değerlendirme yapan ve bulguları karşılaştırarak yorumlayan tarama makalelerini kabul etmektedir

“Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ)” sosyal ve sanatsal konuları içerisine alan uygulamalı bilimler konusundaki araştırmaları yayınlayan uluslararası, hakemli ve bilimsel bir dergidir. Dergi, uluslararası düzeyde sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarında en güncel gelişmeleri araştırmacılara, sanatçılara ve ilgili kitlelere ulaştırmayı hedefler. Dergi sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarında orijinal bir araştırmayı bulgu ve sonuçlarıyla yansıtan ve bilime katkısı olan araştırma makalelerinin yayımına öncelik tanır ve disiplinler-arası yöntem ve teknolojiler üzerine yoğunlaşmayı amaç edinir.

“Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ)” evrensel bilime ve uygulamaya katkıda bulunmak şartıyla, her türlü yapıcı, yaratıcı ve yenilikçi görüşlere açıktır. Dergi yılda 2 sayı yayınlanmakta (Haziran - Aralık) olup, Türkçe ve İngilizce dillerinden birinde yazılmış makaleleri kabul etmektedir. Teorik (kuramsal) veya uygulama içeren araştırma ve çalışmaların yayımlandığı disiplinlerarası bir dergidir. Özgün araştırma makalelerinin başka dergilerde yayınlanmamış olması, teorik ve uygulama sonuçları içermesi beklenir. Derleme makalelerinde ise belirli bir konu üzerinde bilimsel, uygulama ve güncel gelişmelerin geniş bir kaynakça kullanılarak yansıtılması ve bunların doyurucu bir değerlendirilmesinin yapılması aranır.

Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar alanlarında;

- Özgün araştırma makaleleri,
- Derleme ve tarama makaleleri,
- Lisansüstü ve doktora tez makaleleri
- Kongre, konferans, sempozyum bildirileri,

kabul edilmektedir. Dergide yayımlanan makaleler izin alınmaksızın başka bir yerde yayımlanamaz veya bildiri olarak sunulamaz. Makalelerin bir kısmı veya tamamı Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar dergisi (SOSGÜZ) kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

İndeksler / Indexes

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ) aşağıdaki veri tabanları/bibliyografya/indeksler tarafından taranmaktadır:

Isparta University of Applied Sciences Journal of Applied Social Sciences and Fine Arts (JASSFA) are indexed in the following data bases/bibliographies/indices:

ASOS
indeks

Asos Index (2020)

Central And East European Index
(CEENDX) (2020)

Citefactor Academic Journals
(2020)

International Institute Of Organized
Research (I2OR) (2020)

kaynakça.info (2020)

ideal online (2020)

Scientific Indexing Services (SIS)
(2020)

Directory of Academic and
Scientific Journals (2020)

Hakem Kurulu / Referee Board

Prof. Dr. Sema GÖKTAŞ
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Hasret Esra ÇİZMECİ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Aykut SEZGİN
Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Süha ÇELİKKAYA
Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Mustafa YETİM
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Doç. Dr. Ufuk UĞUR
Ordu Üniversitesi

Doç. Dr. Yasemin KILINÇARSLAN
Uşak Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Meltem GÖNDEN
Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şakir ÖZÜDOĞRU
Eskişehir Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kami EMİRHAN
Yeditepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Girayalp KARAKUŞ
Amasya Üniversitesi

Liste dergimizin bu sayısında yayınlanan makaleleri değerlendiren hakemlerden oluşmaktadır. Hakemlerimize dergimize yapmış oldukları katkıdan dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

This list constitutes of the referees that evaluate the articles published in this volume of our Journal. We thank all the referees for their priceless contributions to our Journal.

Halime İŞLER

Doç. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN

Burdur İli Hayvancılık Sektörünün İncelenmesi ve SWOT Analizi

Examination and SWOT Analysis of The Livestock Sector in Burdur Province

166-190

Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY

Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ

Turkey-European Union (Eu) Relations in The Period of Single Party Rule in Turkey

Türkiye'de Tek Parti İktidarları Döneminde Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkileri

191-199

Dr. Öğr. Üyesi Ümit DEMİR

Sinemamanın Dijitalleşmesi ve Efekt Uygulamalarının Tarihsel Süreç İçinde Geçirdiği Evreler

The Stage of The Digitalization of Cinema and Effects Applications in The Historical Process

200-210

Öğr. Gör. Hatice SOMÇAĞ

Cezaevleri İş Yurtlarında Ayakkabı Üretimi

Shoes Production at Prison Work Dormitories

211-232

Prof. Dr. Nevnihal ERDOĞAN

Hikmet Temel Akarsu'nun Felekleri Temaşa Oyununda Bilimin Hüzünlü Bir Hikâyesi: Takiyüddin El-Raşid ve Dar-Ü'r Rasad-Ül Cedid

A Sad Story of Science in Hikmet Temel Akarsu's Play "Felekleri Temaşa": Takiyüddin El-Raşid And Dar-Ü'r Rasad-Ül Cedid

233-238

YAYIN İLKELERİ / PUBLICATION PRINCIPLES

1. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ) yılda 2 sayı yayınlanmakta (Haziran- Aralık) olup, Editör Kurulu gerekli gördüğü takdirde belirlediği başlıklarda özel sayı çıkarma yetkisine sahiptir.
2. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır.
3. Dergide sosyal ve sanatsal konuları içerisine alan uygulamalı bilimler konusundaki araştırmalara yer verilir.
4. Türkçe ve İngilizce dillerinden birinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.
5. Dergiye gönderilen bilimsel çalışmaların yayımlanmamış ve sözlü veya poster sunum olarak başka yerde yayın için değerlendirme aşamasında olmaması gereklidir.
6. Dergide yayımlanan makalelerde ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
7. “Yayın İlkeleri”ne uygun olan “Araştırma Makalesi” türündeki eserler çifte kör hakemlik sürecine ve benzerlik/intihal kontrolüne tabiidir. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumda, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir ya da son karar yayın kurulu tarafından mevcut raporlara göre verilir. Yayımlanmasına karar verilen yazılar dergi yönetimince uygun görülen bir sayıda yayımlanır.
8. Hakemlerden gelen değerlendirme raporları doğrultusunda makalenin yayımlanmasına, yazardan düzeltme istenmesine ya da makalenin geri çevrilmesine karar verilecektir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç üç ay içinde yapılarak dergimize ulaştırılması gerekmektedir.
9. Çalışmalarını gönderen yazarlar; makalede hiçbir şekilde intihal yapmadığını, intihalden doğan tüm sorumlulukların kendilerine ait olduğunu, bu konuda derginin hiçbir sorumluluğunun olmadığını beyan etmiş olmaktadır.
10. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen makaleler ilk olarak intihal programından geçirilmektedir. Benzerlik indeksi oranı yüksek olan makaleler değerlendirme sürecine alınmadan reddedilmektedir.
11. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarına aittir. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır.
12. Derginin tüm giderleri Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti alınmaz.
13. Gönderi dosyası Microsoft Word dokümanı dosyası biçimindedir.
14. Gönderilen makalelerde SOSGÜZ yazım kuralları aranır.
15. Makaleler akademik intihal engelleme programından (Örneğin: Ithenticate, intihal.net vb.) alınmış orijinallik raporu ile birlikte gönderilmelidir. Bu oran %20'ye kadar kabul edilmektedir. %20'nin üzerinde benzerlik oranı olan çalışmalar ön kontrol aşamasında iade edilir.
16. Yazarlar Telif hakkı formunu imzalayarak sisteme yüklemek zorundadırlar.
17. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.
18. Derginin ilke ve kurallara uymayan ve yazım kurallarında belirtilen şartları taşımayan makaleler değerlendirmeye alınmaz ve gerekli düzenlemelerin tamamlanması için makale yazara iade edilir ya da reddedilir.
19. Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.
20. Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası çift kör olarak hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.
21. Kabul edilen yayından önce veya sonra etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır.
22. Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.
23. Yayımlanan eserler için yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.
24. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.

**ÇALIŞMANIN TÜRKÇE BAŞLIĞI 12 PUNTO İLE BU ALANA YAZILIR
ÇALIŞMANIN İNGİLİZCE BAŞLIĞI 12 PUNTO İLE BU ALANA YAZILIR**

ÖZ

Özet metni Times New Roman yazı tipinde 10 punto ile yazılmalı, içerisinde kısaltma kullanılması halinde, kısaltmanın açık adı parantez içinde belirtilmelidir. Özette çalışmanın amacı ve kullanılan yöntemler kısaca belirtilmeli, bulgular yeterli sayısal ayrıntıyla birlikte özetlenmeli ve sunulan bulgular çerçevesinde sonuç açıklanmalıdır. İstenildiği takdirde özet; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç başlıkları kullanılarak alt başlıklara ayrılabilir. Özet 200 kelimeyi aşmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kurallar, Makale, Sayfa, Şablon, Yazı Tipi. 10 punto

Jel Kodları :.....10 punto

ABSTRACT

The abstract section should be written using in 10 pt. If the abbreviation is used, the abbreviated name should be specified in parentheses. The intent of the study and the methods used should be briefly stated, the findings should be summarized with sufficient numerical details and the results should be explained within the presented findings. Summarize if desired; purpose, method, findings and conclusions. The entire summary should not be exceed 200 words.

Keywords: Article, Font Style, Page, Rules, Template.

Jel Codes :

TAM METİN MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Makaleler “Office Word” programında A4 boyutlarında hazırlanmalıdır ve uzunluğu dergi formatında 30 sayfayı geçmemelidir.
2. Sayfa düzeni; Üst: 4,5 cm, Alt: 2,5 cm, Sol: 2,5 cm ve Sağ: 2,5 cm olmalıdır.
3. Makaleler 11 punto ve “Times New Roman” karakteri ile tek satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır. Yazımda, virgül ve noktalardan sonra bir karakter ara verilmelidir.
4. Paragraflarda başlangıç girintisi kullanılmamalı, paragraftan önce ve sonra ise 6nk boşluk bırakılmalıdır. Paragraflar arasında ilave boş satır bırakılmamalıdır.
5. Makalenin ilk sayfasında 12 punto ve ortalı olarak, büyük harflerle ve kalın yazı tipi Türkçe ve İngilizce başlık, 10 punto olarak en az 120 en fazla 200 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce öz ile en az 3 en fazla 5 tane olmak üzere Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler bulunmalıdır.
6. Dergimiz JEL (Journal of Economic Literature) sınıflandırma kodu uygulaması olduğundan gönderilecek makalelerde yazarların en fazla 5 tane olmak üzere JEL sınıflandırma kodlarını da belirtmesi gerekmektedir.
7. Makalede ana başlıklar ve alt başlıklar kalın (bold), 11 punto ve sola yaslı (girintisiz) olarak 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. gibi ondalıklı şekilde numaralandırılmalıdır. Ana başlıkların bütün harfleri büyük yazılmalı, alt başlıkların ise sadece baş harfleri büyük yazılmalıdır. Ana başlıklardan önce 1 satır boşluk bırakılmalı, başlık sonrasında ise boşluk bırakılmamalıdır. Alt başlıkların ise hem öncesinde hem de sonrasında herhangi bir satır boşluğu bırakılmamalıdır.
8. Makale içindeki tüm tablo ve şekiller metnin uygun yerlerinde sayfaya ortalı olarak gösterilmelidir. Her tablo ve şekle kalın yazı tipinde bir sıra numarası (**Tablo 1.**, **Şekil 2.** vb. gibi) ve normal yazı tipinde bir başlık verilmelidir. Başlık; tablolarda üstte, şekillerde altta, sayfaya ortalı, yalnızca kelimelerin baş harfleri büyük olacak şekilde, 10 punto olarak, paragraftan önce ve sonra ise 6nk boşluk bırakılarak hazırlanmalıdır. Tablo ve şekil içindeki metin Times New Roman karakteri ile 8-10 punto aralığında ve tek satır olmalıdır. Grafik, çizelge, harita, çizim ve fotoğraf gibi tüm görseller şekil olarak nitelendirilmelidir. Tüm tablo ve şekiller yukarıda verilen sayfa düzenine uygun ve kolaylıkla okunacak biçimde olmalıdır. Tablo ve şekillerde açıklama ve kaynaklar tablo ve şeklin altında 8 punto olarak, paragraftan önce ve sonra 3nk boşluk bırakılarak verilmelidir. Tablo ve şekilden önce ve sonra satır boşluğu bırakılmamalıdır.
9. Dergiye gönderilen makaleler; referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) stilinde hazırlanmalıdır. Bu bağlamda atıflar metin içerisinde

bağlaç yöntemi kullanılarak yapılmalıdır. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde ve 8 punto olarak ifade edilmelidir.

10. Metin içerisinde atıflar yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır.

Tek yazarlı yayınlarda atıf: (Derer, 2014:32).

İki yazarlı yayınlarda atıf: (Çakır ve Köklü, 2014:28).

Üç ve daha çok yazarlı yayınlarda atıf: (Öztürk vd., 2017:68).

Birden fazla kaynağa atıf: (Mishkin, 1999:57; Bernanke, 2005:36).

Kaynağın tamamı için atıf: (Richard, 2017).

Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf: (TCMB, 2016:72).

11. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belirli ise süreli yayınlardakine benzer şekilde atıf yapılmalıdır. İnternette indirilen kaynak için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi kaynağın yılı olarak kullanılmalıdır. Eğer atfın yazarı belli değilse parantez içerisinde internet sitesinin kurumu ve erişim yılı yazılmalıdır.

Yazar adı ve yayın yılı belli olan atıf: (Rahmani ve Maleki, 2009).

Yazar adı ve yayın yılı belli olmayan atıf: (IMF, 2018).

12. Bir yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, eserler yılın yanına a, b, c, şeklinde harf verilerek gösterilmelidir.

(Tütünsatar, 2017a:42).

(Tütünsatar, 2017b:78).

13. Yazarın adı cümle içinde geçiyorsa aşağıdaki gibi atıf yapılmalıdır.

Kaya'ya (2016:27) göre,

14. Makalede kullanılan her türlü kaynak kaynakça bölümünde yer almalıdır. Kullanılan kaynaklar nitelik (tez, kitap, makale, rapor vb.) ayrımı yapılmaksızın yazar soyadına göre alfabetik olarak sıraya konulmalıdır. Aynı yazarın eserleri "en yeni tarihli" olandan başlanarak kaynakçaya yerleştirilmelidir. Kaynakça aşağıda belirtilen örneklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Kitabın Adı, Basım Yeri: Yayınevi.

Akdış, M. (2011). Para Teorisi ve Politikası, Ankara: Gazi Kitabevi.

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2015). Para Politikası, İstanbul: Umuttepe Yayınları.

Çeviri Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Kitabın Adı, Çevirmenin Adının Baş Harfi. Çevirmenin Soyadı (Çev.), Basım Yeri: Yayınevi.

Mevdudi, E.A., (2016). İslam Ekonomisinin temel İlkeleri, Ş.Haşimi (Çev.), İstanbul: Çıra yayınları.

Editörlü Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). "Bölümün Adı", Editörün Adının Baş Harfi. Editörün Soyadı (Ed.), Kitabın Adı, içinde (Bölümün Sayfa Aralığı), Basım Yeri: Yayınevi.

Aktay. (2010). "Kıdem Tazminatı Fonu Düzenleme Çalışmaları", T. Topalhan (Ed.), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar III, içinde (21-28), Ankara: Gazi Kitabevi.

Makaleler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). "Makalenin Adı", Dergini Adı, Cilt(Sayı), Sayfa Aralığı.

Uçan, M., Y., (2015), “2050 Yılına 38 Yıl Kala, Balkanlar, Dünya ve Türkiye: Müzakere Yönetimi Yaklaşımı”, Yeni Türkiye Dergisi, 21 (70), 6050-6059.

Türkoğlu, M. ve Yetişen S., (2016), "Düzyey 2 Bölgelerinde Eğitim ve Sağlık Açısından Beşeri Sermaye Yapısının Panel Veri Analizi İle Karşılaştırılması", Vizyoner Dergisi,7 (14), 66-80.

Tezler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Tez Başlığı, Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi, Üniversitenin Adı, Yayın Yeri.

Yetişen, S., (2015), İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzyey 2 Bölgelerinde Beşeri Sermaye Yapısının Karşılaştırılması: Panel Veri Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Sempozyum/Konferanslar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). “Bildirinin Adı”, Sempozyum/Konferans Adı, Düzenleyen Kurum, Düzenlenme Tarihi, Düzenlenme Yeri, Sayfa Aralığı.

Derer, E., Kocabıyık T. ve Altunay M., A., (2010), “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Bazı Finansal Yönetim Uygulamaları”, 9.İşletmecilik Kongresi Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak. 12-15 Mayıs 2015,120-135.

Çalışma Metinleri (Working Paper):

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Çalışma Metninin Adı, Çalışma Metni, Yayın Yeri.

Özatay, F., Sak G., (2019). Ekonominin Seyir Defteri, Maliye Politikasında Manevra Alanı Var Mı?, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).

Gazeteler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Tam Yayın Tarihi). “Makalenin Adı”, Gazetenin Adı, Varsa Sayfa Aralığı.

Alkin, K., (12.04.2019), “İhracat Odaklı Sürdürülebilir Ekonomi”, Sabah.

Gazetede yayınlanmış yazarsız makaleye gönderme;

..... (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca, geçen yıl sabit yatırım tutarı toplam 5 milyar lira olan 270 turizm yatırımı için teşvik belgesi düzenlendi, Sabah, 15.04.2019).

İnternet Kaynakları:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yayınlanma Tarihi). Başlık, İnternet Adresi. (Erişim Tarihi: Tarih).

Salah K., (2018), Entrepreneurship From An Islamic Perspective, Theoretical Framework And Research Methodology,

https://www.researchgate.net/publication/293488871_Entrepreneurship_From_An_Islamic_Perspective_Theoretical_Framework_And_Research_Methodology(Erişim Tarihi:30 Kasım 2011).

15. Makalenin yazarı/yazarları, adını, soyadını makalenin başlığının altında, varsa akademik unvanıyla birlikte sağa dayalı şekilde, görev yaptığı kurumu, ORCID Kodunu ve e-posta adresini sayfa sonunda dipnot şeklinde tam ve açık olarak belirtmelidir.
16. Yazar/Yazarların DOSYALAR kısmında yer alan Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi Telif Hakkı Devri Formunu doldurup imzaladıktan sonra makale başvuru sırasında makale ile birlikte sisteme yüklemeleri gerekir.
17. Metnin sonunda KAYNAKÇA başlığı altında, atıfta bulunulan kaynaklar soyadına göre sıralanmalıdır. Kaynakça için asılı paragraf biçimi uygulanmalıdır (Ofis'te Paragraf-Girinti ve Aralıklar-Girinti-Özel-Asılı Paragraf).

Örnek:

Banerje, S (2017), “A Study Of Visual Pollution And Its Effect On Mental Health”, Scholarly Journal for Interdisciplinary Studies, 4(30), 4768-4771.

18. Makalenin sonunda Kaynakçadan sonra varsa Görsel kaynakçası yer almalıdır.

Örnek

Resim:1 İnal, G. (1995). Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara kadar). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

19. Görseller, JPEG formatında ve 300 dpi çözünürlüğünde ve çok temiz olmalıdır. (yani fotoğraflar yüksek çözünürlükte olmalıdır).
20. Yazım konusunda belirtilmeyen durumlarda bilimsel yazımlarda benimsenen hususlar dikkate alınmalıdır.

BURDUR İLİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN İNCELENMESİ VE SWOT ANALİZİ¹
EXAMINATION AND SWOT ANALYSIS OF THE LIVESTOCK SECTOR IN BURDUR PROVINCE

Halime İŞLER²
Doç. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN³

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Burdur ilinde hayvancılık sektörünün mevcut durumunu inceleyip, Burdur ili açısından önemini ortaya koymaktır. Çalışmada Burdur İli hayvancılık sektörünün SWOT analizi yapılmakta ayrıca ildeki hayvancılık sektörünün, TR61 bölgesi ve Türkiye ortalaması ile karşılaştırmasına yer verilmektedir. Çalışma sonucunda; Burdur'un diğer TR61 bölgesi illeriyle karşılaştırıldığında, büyükbaş hayvancılıkta çok daha iyi durumda olduğu görülmüştür. İlde küçükbaş hayvancılık da önemli bir yere sahiptir ve küçükbaş hayvan sayısı istikrarlı şekilde artış göstermektedir. İlde et tavuğu üretimi yaygın değildir, genel olarak yumurta tavukçuluğu faaliyeti sürdürülmektedir. Özetle Burdur ilinin hayvancılık sektörü içinde en başarılı olduğu faaliyet kolu büyükbaş hayvancılık (süt sığırcılığı)'tır.

Burdur ili bir hayvandan elde edilen ortalama süt miktarı açısından Türkiye illeri arasında birinci sırada yer almaktadır. En yüksek verimin Burdur ilindeki büyükbaş hayvanlardan elde edilmesi ilin hayvancılık alanındaki en büyük avantajını oluşturmaktadır. Burdur ilinde kooperatifleşmenin ve örgütlenme çok iyi durumda olması, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin bölgesel kalkınma odaklı üniversite seçilmesi, hayvancılık alanında desteklemelerden faydalanılması, üniversitede güçlü veteriner fakültesinin ve hayvan hastanesinin bulunması gibi faktörler hayvancılık sektörünün gelişimine büyük katkılar sağlamaktadır. Burdur ilinde hayvancılık sektörünü geliştirmek için yeni yem fabrikalarının ve süt işleme tesislerinin kurulması ve üretimde makineleşmenin sağlanması gereklilikleri ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hayvancılık Sektörü, Burdur İli Hayvancılık Sektörü, SWOT Analizi

Jel Kodu: Q10, R19

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the current situation of the livestock sector in Burdur province and to reveal its importance for Burdur province. In the study, SWOT analysis of the livestock sector in Burdur Province is made and also includes the comparison of the livestock sector in the province with the TR61 region and Turkey average. In the results of the study; it has been observed that Burdur province is in a much better condition in cattle breeding when compared to other TR61 region provinces. Ovine breeding also has an important place in the province and the number of ovine animals is increasing steadily. Broiler chicken production is not common in the province, laying hens is generally carried out. In summary, the most successful branch of activity in the livestock sector of Burdur is cattle breeding (dairy cattle breeding).

The province of Burdur ranks first among the provinces of Turkey in terms of the average amount of milk obtained from an animal. Obtaining the highest yield from cattle in Burdur is the biggest advantage of the province in the

¹ Bu makale, Doç. Dr. Hidayet Gizem Ünlü Ören Danışmanlığında, Halime İşler tarafından yazılan "Burdur İlinde Hayvancılık Sektörünün SWOT Analizi" isimli Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezinden çıkarılmıştır.

² Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, halime.15burdur@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0939-2990

³ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, hidayetgizemunlu@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6081-096X

field of livestock sector. Factors such as the fact that cooperatives and organization are in a very good condition in Burdur, selection of Mehmet Akif Ersoy University as a regional development oriented university, benefiting from supports in the field of livestock sector and the presence of a strong veterinary faculty and animal hospital within the university make great contributions to the development of livestock sector. In order to develop the livestock sector in Burdur, the necessities of establishing new feed factories and milk processing facilities and ensuring mechanization in production come to the fore.

Keywords: Livestock Sector, Burdur Province Livestock Sector, SWOT Analysis

Jel Codes: Q10, R19

1. GİRİŞ

Hayvancılık sektörü, birim yatırıma yüksek katma değer katan, düşük maliyetle istihdam sağlayan ve sanayi sektörünün birçok koluna girdi sağlayan bir sektör olması bakımından Batı Akdeniz bölgesinin kalkınmasında büyük önem taşıyan bir sektördür (BAKA, 2018:27). Batı Akdeniz bölgesi içinde yer alan Burdur ilinde de hayvancılık faaliyetinin yerel ekonomideki yeri göz ardı edilmeyecek kadar fazladır. Çünkü Burdur kapalı bir havzada yer almaktadır ve ilde karasal iklim hakimdir. Ayrıca yağış miktarı da düşüktür. Bu sebeple ilde çok fazla bitkisel üretim yapılamamaktadır. İlde genel olarak imalat sanayi ve hizmetler sektörü de zayıftır. Ekonomik faaliyet olarak madencilik/taş ocakçılığı ve hayvancılık sektörü yaygındır. Burdur'un Merkez ve Bucak dışındaki ilçeleri genelde az gelişmiş ilçe görünümündedir ve hane halkının geçim kaynakları arasında ilk sırayı hayvancılık almaktadır. Bölgede hayvancılık ileri tekniklerle yapılmamakla birlikte, halkın geçiminde önemli bir yere sahiptir (BAKA, 2018:27).

Burdur ilinin çalışan nüfusunun önemli bir kısmı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım işkolunda çalışan oranı, ülke ve bölge ortalamasının üstündedir (Burdur Belediye Başkanlığı, 2014:66). Burdur'un nüfusunun en az üçte ikisi tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. İlde genel olarak büyükbaş hayvancılık alanında başarılı bir faaliyet yürütülmektedir. Bu başarı il genelindeki % 98'lik kültür ırkı hayvan varlığına ve bunları yöneten bilinçli bir üretici grubuna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Burdur Valiliği, 2020).

Tarım makineleri, et ve süt ürünleri sanayi, mermer sanayi, orman ürünleri sanayi il ekonomisinde öne çıkan sanayi kollarıdır. Ayrıca ilde tekstil ve tekstil makineleri sanayi, mobilya ve müzik aletleri sanayi, plastik sanayi, inşaat-yapı sanayi, orman ürünleri sanayi son yıllarda gelişen alanlardır (Burdur Ticaret ve Sanayi Odası, 2010:14). Bunlara ek olarak Burdur ilinde hayvancılık ön plandadır ve özellikle süt inekçiliği yaygındır. Hayvancılığa bağlı olarak tarım sektörü gelişmekte olup tarımın ihtiyacı olan tarım makineleri sanayi olumlu yönde önemli ilerleme kaydetmiştir, ancak ulusal alanda rekabet edilebilirlik seviyesine ulaşamamıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017:250-251).

2. BURDUR İLİNDE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU

Burdur'un yer aldığı Batı Akdeniz bölgesi, ekolojik yapı özelliğiyle tüm yıl boyunca hayvansal üretimin en ekonomik şekilde yapılabileceği bir yöredir ve birçok ekonomik avantaja sahiptir. Bu ekonomik avantajlar; iklimin elverişli olması nedeniyle ucuz maliyetli barınak imkanının olması, çoğu meyve ve sebze sanayi yan ürünlerinin sadece hayvanlar tarafından değerlendirilmesi nedeniyle yem maliyetinin nispeten ucuz olması ve hayvan gübresinin örtülü üretim ve çiçekçilik için önemli bir tarım girdisi olması şeklinde özetlenebilir (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2003:170).

Ekonomisinin %40'ı süt üretimine dayalı hayvancılık faaliyetleri ve hayvancılığı destekleyen bitkisel üretimden oluşan Burdur, %98'i kültür ırkı büyükbaş hayvan varlığı, günlük bin tonun üzerinde çiğ süt üretimi ile ülkemizin önemli bir tarım ve hayvancılık şehridir. Aşağıdaki tabloda Burdur ili toplam gayrisafi tarımsal hasıla verileri yer almaktadır.

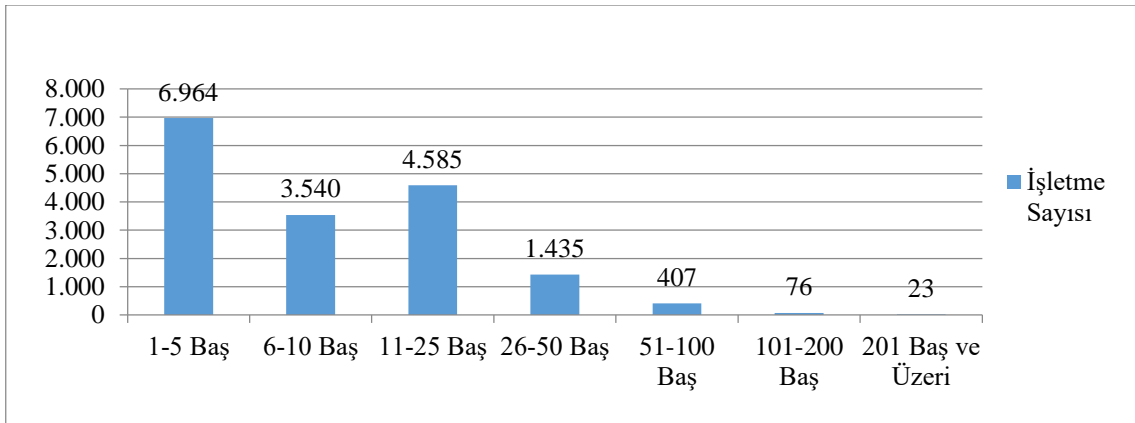
Tablo 1: Burdur İli 2019 Yılı Toplam Gayrisafi Tarımsal Hâsıla (TL)

ÜRETİM KONUSU	GAYRİ SAFİ GELİR (TL)
Tarla Bitkileri Üretimi Gelirleri	884.642.593,00
Sebze Üretim Gelirleri (Örtü altı dahil)	521.820.361,00
Meyve Üretim Gelirleri	245.092.148,00
Mantar Üretim Gelirleri	34.692.000,00
Süs Bitkileri Geliri	741.000,00
Hayvansal Ürün Gelirleri	973.204.898,50
Su Ürünleri Gelirleri	37.685.404,23
Arıcılık Gelirleri	5.901.000,00
Canlı Hayvan Üretim Gelirleri	91.275.750,00
TOPLAM	2.795.055.154,77

Kaynak: Burdur İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, “Hayvansal Üretim”, 2021.

Tablo 1 incelendiğinde gayrisafi tarımsal hasıla içinde en büyük payı %35 oran ile hayvansal ürün gelirlerinin yarattığı görülmektedir. Burdur İli 2019 Yılı Toplam Gayrisafi Tarımsal toplam Hâsıla 2.795.055.154,77 TL, Toplam Gayrisafi Tarımsal Hâsıla içinde Hayvansal Ürün Gelirleri 973.204.898,50 TL'dir. (Burdur İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021).

İlde 23 bin kayıtlı çiftçi ve 16 bin aktif hayvancılık işletmesi bulunmaktadır ve Türkiye ortalaması 5 büyükbaş hayvan iken Burdur ili 12 baş büyükbaş hayvan ortalaması ile hayvancılık alanında ön plandadır (Burdur Valiliği, 2020). Aşağıdaki şekilde Burdur ilinde kapasitelerine göre büyükbaş hayvancılık işletmelerinin sayısının dağılımı verilmiştir.

Şekil 1: Burdur İlinde Kapasitelerine Göre Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Sayısının Dağılımı

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019 verileri kullanılarak yazarlar tarafından excel programı kullanılarak oluşturulmuştur.

İlde büyükbaş hayvancılık işletmelerinin genel olarak yarısından fazlası 10 hayvanın altındaki işletmelerden oluşmakta ve toplamda 21 bin civarında büyükbaş hayvan işletmesi bulunmaktadır. 100 hayvandan fazla büyükbaş hayvanı olan işletme sayısının 50 civarındadır ve ilde hayvancılık faaliyeti genel olarak aile işletmesi şeklinde yapılmaktadır (Sağlam, 2014:40).

Burdur'da süt inekçiliği yapan çiftçi ailelerin üretim kooperatifleri çatısı altında örgütlenmiş olmaları, mevcut toplama merkezleri ve soğuk zincir nedeniyle potansiyele kolay ulaşılabilme imkanı ve pazara

yakınlık (Ege ve Akdeniz bölgeleri) gibi avantajlar göz önünde bulundurulduğunda, süt ve süt ürünleri yatırımları için ilin büyük potansiyele sahip olduğu görülmektedir (Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 1996:50). Su ürünleri konusunda da önemli bir potansiyele sahip olan Burdur ili, iç su balık üretiminde yıllık 6000 ton balık üretimi ile ülkemizde ilk on il içinde yer almaktadır (Burdur Valiliği, 2020).

3. BURDUR İLİNDE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN ANALİZİ

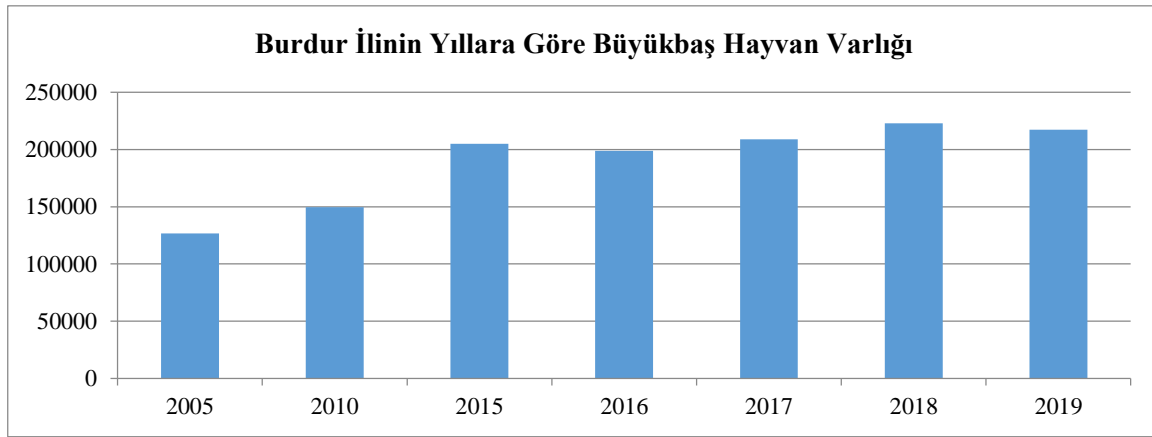
Çalışmanın bu kısmında Burdur ilinde hayvancılık sektörünün alt sektörleri olan büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık ve tavukçuluk sektörlerinin analizi yapılacaktır.

3.1. Burdur İlinde Büyükbaş Hayvancılık

Burdur ili büyükbaş hayvancılık alanında başarılı faaliyetler yürütmektedir. (Burdur Valiliği, 2020). Çalışmanın bu bölümünde ildeki büyükbaş hayvan varlığı, büyükbaş hayvan varlığının TR61 bölgesi, TR61 bölgesi illeri ve Türkiye içindeki payları incelenmekte, toplam inek sütü miktarları ve payları, kişi başına düşen inek sütü miktarları araştırılmaktadır.

3.1.1. Burdur İlinin Büyükbaş Hayvan Varlığı

Aşağıdaki şekil Burdur ilinin yıllara göre büyükbaş hayvan varlığını göstermektedir.

Şekil 2: Burdur İlinin Yıllara Göre Büyükbaş Hayvan Varlığının Değişimi

Kaynak: TÜİK, 2020(b) verileri kullanılarak yazarlar tarafından excel programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 2 incelendiğinde, Burdur ilinin büyükbaş hayvan sayısının 2005-2015 yılları arasında sürekli olarak arttığı görülmektedir. 2016 yılında bir düşüş yaşanmasına rağmen 2017 ve 2018 yılları arasında yükseliş yaşanmıştır. 2019 yılında ise 2018 yılına göre büyükbaş hayvan sayısının azaldığı görülmektedir. 2019 yılı verilerine göre ildeki büyükbaş hayvan sayısı 216.965'dir. Büyükbaş hayvanlar ırk bakımından kültür, kültür melezi ve yerli olmak üzere üç çeşittir. Burdur ili ve ilçelerinde en çok büyükbaş hayvanın kültür ırkında bulunduğu görülmektedir. İkinci en çok hayvan sayısının kültür melezinde, en az hayvanın ise yerli ırkta olduğu görülmektedir (İşler, 2020:157-158).

Burdur ilinde süt verimi yüksek olan süt sığırlarının yetiştirilmesi gün geçtikçe artış göstermektedir. İlde süt sığırcılığının gelişmesinde, süt sığırcılığı ile uğraşan işletmelerin üretici birlikleri ve kooperatifler kurarak örgütlenmeye önem vermelerinin etkisi büyüktür (Çelik, 2002:48).

Tablo 2: TR61 Bölgesinin Ve TR61 Bölgesi İllerinin Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı İçindeki Payları Ve TR61 Bölgesi İllerinin TR61 Bölgesi İçindeki Payları

TR61 Bölgesinin ve İllerinin Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı İçindeki Payları (%)					İllerin TR61 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığı İçindeki Payları (%)			
Yıllar	TR61	Antalya	Burdur	Isparta	Yıllar	Antalya	Burdur	Isparta

2005	3,10	1,28	1,19	0,63	2005	41,21	38,43	20,37
2010	3,14	1,12	1,31	0,70	2010	35,80	41,91	22,29
2015	3,57	1,10	1,47	1,00	2015	30,88	41,01	28,11
2019	3,17	1,09	1,23	0,85	2019	34,28	38,77	26,95

Kaynak: TÜİK, 2020(b) verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde, 2005 yılında TR61 bölgesinin Türkiye büyükbaş hayvan varlığı içindeki payının %3,10 olduğu görülmektedir. 2010 yılında ise payının artarak %3,14'e, 2015 yılında ise %3,57'ye yükseldiği, 2019 yılında ise %3,17 olduğu görülmektedir. Antalya ilinin büyükbaş hayvan varlığının Türkiye içindeki payı 2005 yılında %1,28 iken bu payın 2019 yılına kadar sürekli olarak düştüğü görülmektedir. 2005 yılında %1,28 olan payın, 2010 yılında %1,12'ye, 2015 yılında %1,10'a, 2019 yılında ise %1,09'a düştüğü görülmektedir. Burdur ilinin büyükbaş hayvan varlığının Türkiye içindeki payına bakıldığında 2005 yılında %1,19 olduğu ve bu payın 2010 yılında %1,31'e, 2015 yılında ise %1,47'ye yükseldiği görülmektedir. 2019 yılında ise bu payın %1,23'e düştüğü görülmektedir. Isparta ilinin Türkiye içindeki payı 2005 yılında %0,63 iken bu payın 2010 yılında %0,70'e, 2015 yılında ise %1'e yükseldiği görülmektedir. 2019 yılında ise bu payın %0,85'e düştüğü görülmektedir. TR61 bölgesi, Antalya, Burdur ve Isparta illerinin 2005-2010-2015 yıllarında Türkiye içerisindeki büyükbaş hayvan paylarının artış gösterdiği 2019 yılında ise bu paylarının düştüğü görülmektedir.

Antalya, Burdur ve Isparta illerinin TR61 bölgesi içindeki paylarına bakıldığında; 2005 yılında TR61 bölgesinde büyükbaş hayvan varlığı açısından en büyük payın %41,2 oran ile Antalya ilinde bulunduğu görülmektedir. Burdur ili %38,4 oran ile ikinci sıradadır. Isparta ili ise %20,3 oran ile üçüncü sıradadır. 2010 yılında ise Burdur ili payını %41,9'a yükselterek birinci sıraya yükselmiştir. Antalya ilinin ise payı %35,8'e düşmüştür ve ikinci sıraya gerilemiştir. Isparta ilinin payı ise %22,2'ye yükselmiştir ancak yine üçüncü sıradadır. 2015 yılında ise Burdur ilinin %41 orana sahip olduğu ve bu payının 2005 yılına göre düşmesine rağmen yine birinci sırada olduğu görülmektedir. Isparta ilinin ise payını %28,1'e yükselttiği ancak yine son sırada olduğu görülmektedir. 2005 yılında Isparta ilinin payı Antalya ilinin yarısı kadar iken bu farkın 2015 yılında azaldığı dikkat çekmektedir. En son olarak 2019 yılına bakıldığında Burdur ilinin payının %38,7'ye düştüğü ancak yine birinci sırada olduğu görülmektedir. Antalya ilinin ise payını %34,2'ye yükselttiği ve ikinci sırada olduğu görülmektedir. Isparta ilinin ise payının %26,9'a düştüğü ve yine üçüncü sırada olduğu görülmektedir (İşler, 2020:159).

3.1.2. Burdur İlinde Sığırlardan Elde Edilen Süt Üretimi

Tablo 3: Burdur İlinde Sığırlardan Elde Edilen Süt Üretimi (Ton)

İlçeler	2004			2010			2015			2019		
	Kültür	Melez	Yerli	Kültür	Melez	Yerli	Kültür	Melez	Yerli	Kültür	Melez	Yerli
Altınyayla	-	818	432	2556	348	45	1448	1717	-	3234	572	36
Ağlasun	3479	1547	-	4814	1002	-	12071	1194	-	11311	572	49
Bucak	22080	2742	1018	33942	1530	205	55970	1692	145	43855	6967	107
Göhlisar	9586	1717	24	14187	2289	-	16864	2712	96	17823	6768	10
Karamanlı	6035	1045	30	17752	335	-	18078	368	56	24853	1045	48
Kemer	9231	1119	133	13136	298	7	19208	612	25	13211	2055	35
Merkez	43706	9145	108	83568	2498	605	125687	1866	326	142786	2015	21

Tefenni	7988	870	145	13491	746	121	13516	602	20	16392	813	64
Yeşilova	20060	248	-	42428	-	-	47754	-	-	36332	2650	18
Çavdır	2201	1891	163	5929	2140	177	11148	2458	146	20415	3471	24
Çeltikçi	6035	1244	-	13491	-	-	12071	-	-	10285	584	46
TOPLAM	130401	22386	2053	245294	11186	1160	333815	13221	814	340497	27512	458
TOPLAM	154840			257640			347850			368467		

Kaynak: TÜİK, 2020(b) yılı verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'e genel olarak bakıldığında en çok süt üretiminin kültür ırkında olduğu görülmektedir. Bu durum büyükbaş hayvan sayısının büyük çoğunluğunun kültür ırkı olması ile paralellik göstermektedir. Tüm ilçelerde toplam kültür ırkından elde edilen süt üretimi 2004 yılında 130401 tondur. Bu rakam 2019 yılına kadar sürekli olarak artmıştır ve 2019 yılında 340497 ton olmuştur. 2015-2019 yılları arasında süt üretiminde artış yaşanmıştır ancak bu artış diğer yıllara göre düşüktür. Bu durumun sebebi hayvan sayısının az oranda artmasıdır. Melez ırkın toplam süt üretimine bakıldığında 2004 yılında 22386 ton olduğu bu rakamın 2010 yılında 11186 tona gerilediği görülmektedir. 2015 yılında artışa geçen melez süt üretimi 2019 yılında da artış göstermiştir ve 27512 tona yükseldiği görülmektedir. En son olarak toplam yerli ırklardan elde edilen süt üretimine bakıldığında 2004 yılında 2053 ton olduğu ve bu rakamın 2019 yılına kadar sürekli üstüğü ve 2019 yılında 458 ton olduğu görülmektedir. Toplam süt üretimine genel olarak bakıldığında kültür ırkında elde edilen sütün tüm yıllarda artışı melez ırkından elde edilen sütün ise tüm yıllarda azaldığı dikkat çekmektedir. Melez ırkından elde edilen sütün ise yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Tüm ırklardan elde edilen toplam süt üretimi ise 2004 yılında 154840 ton iken bu rakam 2010 yılında 257640 tona, 2015 yılında 347850 tona ve en son olarak 2019 yılında 368467 tona çıktığı görülmektedir (İşler, 2020:160-161).

Aşağıdaki tabloda bölgelerin ve illerin yıllara göre Türkiye toplam inek sütü içerisindeki payları ve Burdur ilinin yıllara göre bölgelerin toplam inek sütü içerisindeki payı verilmiştir.

Tablo 4: Bölgelerin ve İllerin Yıllara Göre Türkiye Toplam İnek Sütü İçerisindeki Payları ve Burdur ilinin Yıllara Göre Bölgelerin Toplam İnek Sütü İçerisindeki Payı

Türkiye toplam inek sütü üretiminde bölgelerin ve illerin payları(%)						Burdur ili toplam inek sütü üretiminin bölgelerdeki payı (%)	
Yıllar	Akdeniz	TR61	Antalya	Burdur	Isparta	Akdeniz	TR61
1995	12,71	4,64	2,43	1,37	0,84	10,81	29,60
2000	12,45	4,51	2,28	1,41	0,79	11,33	31,27
2005	9,85	4,28	1,59	1,84	0,86	18,68	42,94
2010	9,77	4,25	1,27	2,07	0,91	21,23	48,77
2015	9,16	4,19	1,06	2,05	1,07	22,42	49,07
2019	8,51	3,75	1,05	1,77	0,93	20,83	47,28

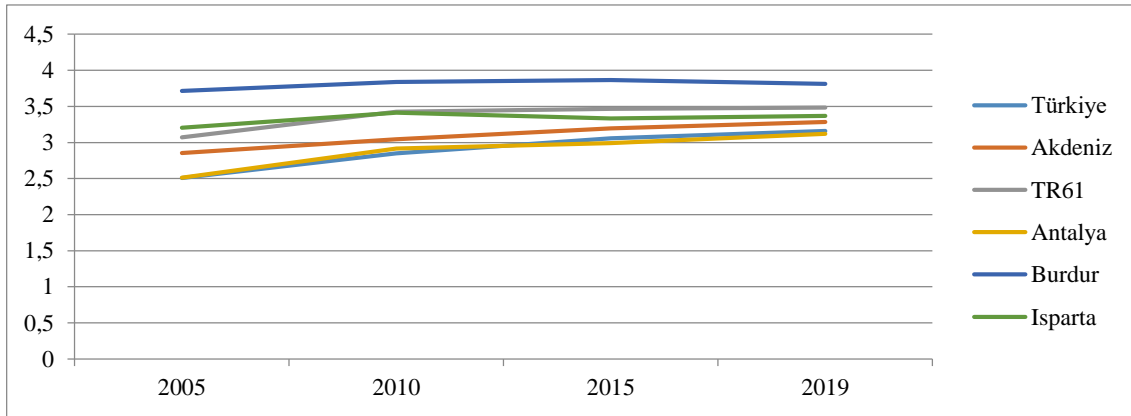
Kaynak: TÜİK, 2020(b) yılı verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4 incelendiğinde, 1995 yılında Akdeniz bölgesi toplam süt üretiminin Türkiye içerisindeki payının %12,7 olduğu ve bu payın 2019 yılına kadar sürekli düşerek 2019 yılında %8,5'e gerilediği görülmektedir. 2000-2005 yılları arasındaki düşüş dikkat çekicidir. TR61 bölgesinin toplam süt

üretiminde Türkiye içerisindeki paya bakıldığında 1995 yılında %4,6 oranında bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu payın 2019 yılına kadar sürekli düştüğü ve 2019 yılında %3,75 orana gerilediği görülmektedir. Antalya iline bakıldığında ise 1995 yılında Türkiye içerisinde %2,43 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2019 yılına kadar sürekli düşerek 2019 yılında %1,05'e gerilediği görülmektedir. Burdur iline baktığımızda ise 1995 yılında Türkiye içerisinde %1,3 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2010 yılına kadar sürekli artarak 2010 yılında %2,07'ye yükseldiği görülmektedir. Daha sonraki yıllarda ise düşüş yaşandığı görülmektedir. 2015 yılında %2,05 olan payın 2019 yılında %1,7'ye düştüğü görülmektedir. En son olarak Isparta iline baktığımızda ise yıllara göre göre dalgalanmalar olduğu görülmektedir. 1995 yılında %0,8 olan payının 2019 yılında %0,9'a yükseldiği ve 1995 ve 2019 yılları arasında çok fazla farkın olmadığı görülmektedir.

Burdur ilinin Akdeniz ve TR61 bölgesi toplam süt üretimi içerisindeki paya bakıldığında iki bölge içerisinde de 1995-2015 yılları arasında sürekli olarak artış olduğu görülmektedir. Burdur ili 1995 yılında Akdeniz bölgesinde %10,8, TR61 bölgesinde ise %29,6 oranında paya sahiptir. 2015 yılında ise bu payların Akdeniz bölgesi içerisinde %22,4'e TR61 bölgesi içerisinde ise %49,07'ye yükseldiği görülmektedir. Burada TR61 bölgesindeki toplam süt üretiminin yaklaşık olarak yarısının Burdur ilinden elde edildiği dikkat çekicidir. 2019 yılına gelince bu payların Akdeniz bölgesinde %20,8'e, TR61 bölgesinde %47,28'e düştüğü görülmektedir (İşler, 2020:163-164).

Aşağıdaki şekil yıllara göre Türkiye, bölgeler ve illerde sağılan inek başına düşen inek sütü üretimini daha net gösterebilmek amacı ile çizilmiştir.

Şekil 3: Türkiye, Bölgeler ve İllerde Yıllara Göre Sağılan İnek Başına Düşen İnek Sütü Üretimi

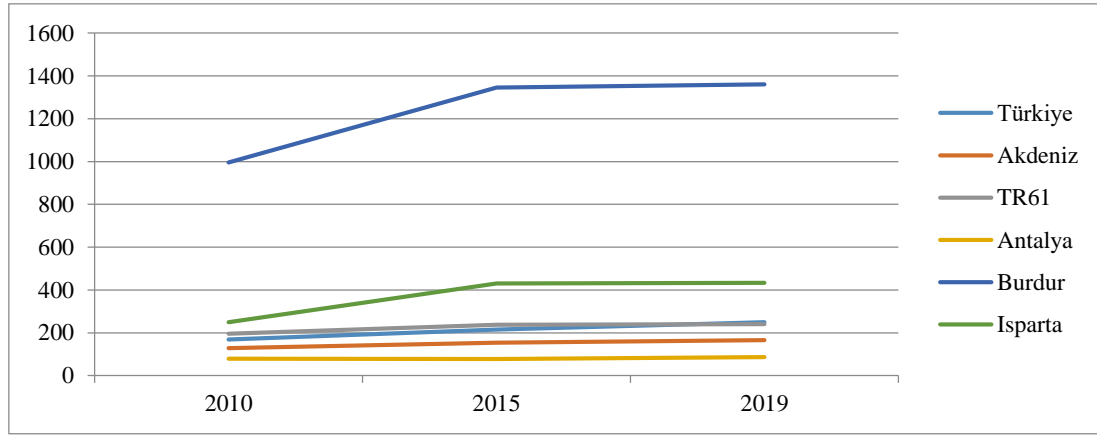
Kaynak: TÜİK, 2020(b) verileri kullanılarak yazarlar tarafından excel programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 3'te Türkiye'de sağılan inek başına düşen inek sütü üretimi açık mavi ile Burdur ili ise koyu mavi ile gösterilmiştir. Grafiğe bakıldığında Antalya ilinde sağılan inek başına düşen inek sütü üretimi 2005 ve 2010 yıllarında Türkiye ortalamasının üzerinde iken 2015 ve 2019 yıllarında Türkiye ortalamasının altındadır. Antalya ilinin sağılan inek başına düşen inek sütü üretiminin tüm yıllarda Türkiye ortalamasına yakın olduğu görülmektedir. Akdeniz bölgesi, TR61 bölgesi ve Isparta ilinin Tüm yıllarda Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Burdur ilinin sağılan inek başına düşen inek sütü üretimine bakıldığında tüm yıllarda Türkiye ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Burdur ili sağılan inek başına düşen inek sütü üretimi tüm yıllarda bölgelerin ve illerin üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

Şekilde Akdeniz bölgesi sağılan inek başına düşen inek sütü üretimi kırmızı renk ile gösterilmiştir. Şekle bakıldığında Antalya ilinin tüm yıllarda bölge ortalamasının altında, Burdur ve Isparta illerinin ise tüm yıllarda bölge ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Şekilde, TR61 bölgesi sağılan inek başına düşen inek sütü üretimi yeşil renk ile gösterilmiştir. Şekle bakıldığında Antalya ili sağılan inek başına düşen inek sütü üretiminin tüm yıllarda TR61 bölgesi ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Isparta ili sağılan inek başına düşen inek sütü üretimi sadece 2005 yılında TR61 bölgesi ortalamasının

üzerinde olduğu diğer tüm yıllarda bölge ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Burdur ilinin ise tüm yıllarda TR61 bölgesi ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (İşler, 2020:165-166).

Aşağıdaki şekil Türkiye, bölgeler ve illerde yıllara göre kişi başına düşen inek sütü miktarını daha net göstermek amacı ile oluşturulmuştur.

Şekil 4: Türkiye, Bölgeler ve İllerde Yıllara Göre Kişi Başına Düşen İnek Sütü Miktarı

Kaynak: TÜİK, 2020(c) verileri kullanılarak yazarlar tarafından excel programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekilde Türkiye’de kişi başına düşen inek sütü miktarı ortalaması açık mavi ile gösterilmiştir. Şekle bakıldığında Akdeniz bölgesi ve Antalya ilinin tüm yıllarda Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Antalya ilinin kişi başına düşen inek sütü miktarında Akdeniz bölgesi ve TR61 Bölgesi ortalamalarının da altında kaldığı görülmektedir. TR61 bölgesine bakıldığında 2010 ve 2015 yıllarında Türkiye ortalamasının üstünde iken 2019 yılında Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Isparta ilinin kişi başına düşen inek sütü miktarında Türkiye, Akdeniz bölgesi ve TR61 bölgesi ortalamalarının tümünde ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Son olarak Burdur ilinde kişi başına düşen inek sütü miktarına bakıldığında hem Türkiye hem de iki bölge (Akdeniz, TR61) ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Burdur ilinin kişi başına düşen inek sütü miktarı açısından diğer iki ilin ortalamasının da çok üzerinde olduğu görülmektedir (İşler, 2020:167).

3.2. Burdur İlinde Küçükbaş Hayvancılık

Türkiye’de küçükbaş hayvancılık; koyun ve keçi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Koyun, yerli ve merinos olmak üzere iki türden oluşmaktadır. (Ertaş, 2019:96) Türkiye’de keçi yetiştiriciliği ise kıl keçisi, Ankara keçisi ve sütü tip keçi yetiştiriciliği olmak üzere üç tür olarak yapılmaktadır (Saçlı, 2007:12-13). Küçükbaş hayvan varlığı çoğunlukla Doğu, Güneydoğu ve iç Anadolu bölgesinde bulunmaktadır (Ertaş, 2019:95). Burdur ilinin bulunduğu bölge adını, yetiştirilen küçükbaş hayvanlardan almakta ve “Teke Yöresi” olarak adlandırılmaktadır. Burdur ilinde süt sığırcılığının yanı sıra, koyun ve keçi yetiştiriciliğini de önem kazanmıştır (Gün, 2018:12). İlde ıslah çalışmaları ile “Honamlı Keçisi” Teke Yöresinin önemli bir değeri olarak yükselmektedir (Sağlam, 2014:40). Burdur ilinin küçükbaş hayvan varlığı son yıllarda 400 bine ulaşmıştır ve bu yükselişini sürdürmektedir (Burdur Valiliği, 2020).

Aşağıdaki tabloda Burdur ilinin yıllara göre küçükbaş hayvan varlığı verilmiştir.

Tablo 5: Burdur İlının Yıllara Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı

Yıllar	Küçükbaş Hayvan Sayısı	Yıllar	Küçükbaş Hayvan Sayısı
2010	184247	2015	451194
2011	221946	2016	437867
2012	276026	2017	400272

2013	324810	2018	410449
2014	428620	2019	410055

Kaynak: TÜİK, 2020(a).

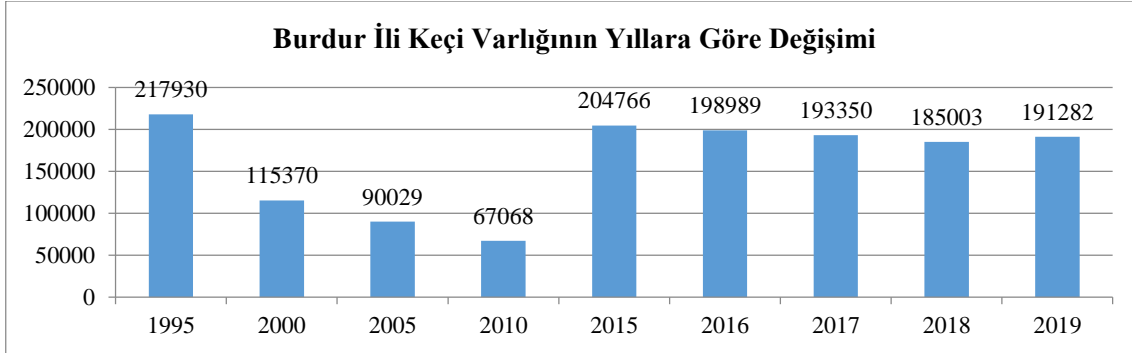
Tabloya bakıldığında Burdur ili küçükbaş hayvan varlığının 2019 yılında 2010 yılına göre ciddi oranda arttığı görülmektedir.

3.2.1. Burdur İlinde Keçi Faaliyetleri

Küçükbaş hayvanlar, sığırların yararlanamadığı kısa boylu otlardan, az verimli meralardan, nadasa bırakılmış tarlalardan, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan alanlardan çok yüksek oranda yararlanabilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda il arazisinin %60,6'sı dağlık, %17,6'sı engebeli, %19,97'si tarıma uygun olmayan Burdur'un coğrafi ve iklim koşullarının, tabiat örtüsünün küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine özellikle keçi yetiştiriciliğine oldukça elverişli olduğu söylenebilir (Akın ve Sipahi, 2019:136).

3.2.1.1. Burdur İlinin Yıllara Göre Keçi Varlığı

Burdur ilinin keçi varlığı 1995 yılında 217930 baştır. Burdur ili keçi sayısı 2010 yılına kadar düşüş göstermiştir. Keçi sayısı 1995-2000 yılları arasında %47 oranında azalarak 115370 başa gerilemiştir. 2000-2005 yılları arasında da bu düşüş devam etmiştir ve %21 oranında düşüşle keçi sayısı 90029'a gerilemiştir. 2005-2010 yılları arasında keçi sayısı %25 oranında azalma göstererek 67068 başa gerilemiştir. Bu yıllar arasındaki düşüşler dikkat çekicidir. 2010-2015 yılları arasında ise keçi sayısında %205 oranında bir artış kaydedilerek 204766 başa yükselmiştir. 2015-2018 yılları arasında ise sürekli olarak düşüşler yaşanmıştır ve keçi sayısı 185003 başa gerilemiştir. Son olarak 2019 yılına bakıldığında 2018 yılına kıyasla keçi sayısının %3,3 oranında artarak 191282 başa yükseldiği görülmektedir. Keçi sayısı 2019 yılında artış göstermesine rağmen hala 1995 yılındaki keçi sayısına ulaşamadığı görülmektedir (İşler, 2020:170-171). Aşağıdaki grafik Burdur ili keçi varlığının yıllara göre dağılımını daha açık şekilde görebilmek amacı ile çizilmiştir.

Şekil 5: Burdur İlinin Yıllara Göre Keçi Varlığı

Kaynak: TÜİK, 2020(a) verileri kullanılarak yazarlar tarafından excel programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Burdur ilinin yıllara göre keçi varlığına genel olarak bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Grafiğe bakıldığında 2000 yılındaki keçi sayısındaki düşüş ve 2015 yılındaki yükseliş çok net olarak görülmektedir. Grafiğe bakıldığında keçi sayısının en az olduğu yıl 2010 yılı, en fazla olduğu yıl ise 1995 yılıdır. 2015-2019 yılları arasında dalgalanmalar olsa da 1995-2010 yılları arasındaki kadar çok değişiklik olmadığı görülmektedir (İşler, 2020:171).

Aşağıdaki tabloda bölgelerin ve illerin keçi sayılarının Türkiye içerisindeki payları ve illerin keçi sayılarının bölgeler içerisindeki payları verilmiştir.

Tablo 6: Bölgelerin ve İllerin Keçi Sayılarının Türkiye İçerisindeki Payları ve İllerin Keçi Sayılarının Bölgeler İçerisindeki Payları

Bölgelerin ve İllerin Türkiye Keçi Varlığındaki Payları (%)						İllerin Akdeniz Bölgesi İçerisindeki Payı (%)			İllerin TR61 Bölgesi İçerisindeki Payı (%)		
Yıllar	Akdeniz	TR61	Antalya	Isparta	Burdur	Antalya	Isparta	Burdur	Antalya	Isparta	Burdur
1995	26,88	14,06	8,82	2,85	2,39	32,81	10,60	8,90	62,72	20,26	17,01
2000	27,24	12,75	8,64	2,51	1,60	31,70	9,22	5,88	67,73	19,70	12,57
2005	25,88	12,26	8,39	2,48	1,38	32,44	9,59	5,34	68,48	20,25	11,27
2010	25,86	9,50	6,66	1,77	1,07	25,76	6,85	4,12	70,13	18,65	11,22
2015	26,29	10,36	6,28	2,11	1,97	23,89	8,02	7,48	60,66	20,36	18,98
2019	28,62	10,46	6,72	2,03	1,71	23,48	7,09	5,96	64,26	19,42	16,33

Kaynak: TÜİK, 2020(b) verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 6'ya bakıldığında Akdeniz bölgesi keçi varlığı 1995 yılında Türkiye keçi varlığının %26,8'ini oluşturduğu görülmektedir. Akdeniz bölgesi keçi varlığının Türkiye içerisindeki payının yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği ancak çok ciddi değişiklikler olmadığı görülmektedir. Akdeniz bölgesi keçi varlığındaki payını 2019 yılında %28,6'ya yükselttiği görülmektedir. TR61 bölgesinin keçi varlığının Türkiye içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %14 paya sahip olduğu ve bu payın 2010 yılına kadar sürekli düşerek %9,5'e gerilediği görülmektedir. 2015-2019 yıllarında ise bu payın %10 civarında olduğu görülmektedir. Antalya ilinin keçi varlığının Türkiye içerisindeki payına bakıldığında 1995-2000-2005 yıllarında %8 paya sahip olduğu görülmektedir. Antalya ili bu payını 2010-2015-2019 yıllarında %6 civarına düşürdüğü görülmektedir. Antalya ilinin Türkiye içerisindeki payının diğer iki ile göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Isparta ilinin keçi varlığının Türkiye içerisindeki varlığına bakıldığında 2010 yılında %1,7 oranında paya sahip olduğu diğer tüm yıllarda payının %2 civarında olduğu görülmektedir. En son olarak Burdur ilinin keçi varlığının Türkiye içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %2,3 oranında paya sahip olduğu ancak bu payın diğer yıllarda azalarak %1 civarında olduğu görülmektedir.

İllerin Akdeniz bölgesi içerisindeki payına bakıldığında Antalya ilinin diğer iki ile göre daha çok paya sahip olduğu görülmektedir. Antalya ili 1995-2005 yılları arasında %30 civarında paya sahip olduğu ancak bu payın 2010 yılında %25,7 düştüğü görülmektedir. 2015-2019 yılları arasında ise bu payın %23'e gerilediği görülmektedir. Isparta ilinin Akdeniz bölgesi içerisindeki keçi varlığındaki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. 1995 yılında %10 paya sahipken bu payın 2010 yılına kadar %6,8'e kadar düştüğü görülmektedir. 2005-2010 yılları arasındaki ciddi düşüş Isparta ilinin o yıllardaki keçi sayısındaki düşüş ile paralellik göstermektedir. Isparta ilinin keçi varlığının Türkiye içerisindeki payı 2019 yılında %7 civarındadır. Burdur ili keçi varlığının Akdeniz bölgesi içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Burdur ilinin 1995 yılındaki payı %8,9 iken bu payın 2010 yılına kadar sürekli olarak azaldığı ve %4,1'e düştüğü görülmektedir. Bu ciddi düşüş o yıldaki keçi sayısındaki düşüş ile paralellik göstermektedir. 2015 yılında bu payın %7,4'e düştüğü ancak 2019 yılında %5,9'a gerilediği görülmektedir.

İllerin TR61 bölgesinin keçi varlığı içerisindeki payına bakıldığında en çok paya Antalya ilinin sahip olduğu görülmektedir. Antalya ilinin TR61 bölgesi içerisindeki payı 1995 yılında %62,7 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2010 yılına kadar sürekli olarak arttığı ve %70,1'e yükseldiği görülmektedir. Antalya ilinde 2010 yılında en az keçi sayısına sahip olmasına rağmen bu yılda TR61 bölgesi içerisinde en çok paya sahip olduğu yıldır. 2015 yılında bu pay %60,6'ya düşmüştür. 2019 yılında ise bu pay %64,2 paya sahip olduğu görülmektedir. Isparta ili keçi varlığının TR61 bölgesi içerisindeki payına

bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği ancak çok ciddi değişiklikler olmadığı görülmektedir. Isparta ili 1995 yılında %20 paya sahip iken bu payın 2019 yılında %19,4 olduğu görülmektedir. Burdur ilinin TR61 bölgesi içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Burdur ilinin payı 1995 yılında %17 oranında paya sahip iken bu pay 2000 yılından itibaren ciddi oranda düşmüştür ve payı 2010 yılında %11,2'ye gerilemiştir. Burdur ili payının düşmesinde o yıllardaki keçi sayısının azalması ile paralellik göstermektedir. Burdur ilinin payı 2015 yılında keçi sayısının artmasına paralel olarak artmıştır ve %18,9'a yükselmiştir. 2019 yılında ise bu pay %16,3 olmuştur. TR61 bölgesinde en çok paya sahip olan il Antalya'dır. İkinci sırada ise Isparta ili vardır. En az pay ise Burdur iline aittir. (İşler, 2020:173-174).

3.2.1.2. Burdur İlinde Yıllara Göre Keçi Sütü Üretimi

Aşağıdaki tabloda Burdur ilinde yıllara göre keçi sütü üretimi verilmiştir.

Tablo 7: Burdur İlinde Yıllara Göre Keçi Sütü Üretimi (Ton)

İlçeler	2004	2010	2015	2019
Altınyayla	192,931	127,235	498,96	247,817
Ağlasun	465,696	148,773	690,228	765,904
Bucak	829,521	361,746	2526,65	1450,227
Göhlisar	299,376	183,784	292,723	354,345
Karamanlı	23,285	4,158	127,235	221,621
Kemer	108,108	33,929	54,054	61,954
Merkez	258,628	302,287	1496,88	1442,826
Tefenni	182,952	212,058	500,623	393,513
Yeşilova	176,299	367,983	860,706	1104,032
Çavdır	798,336	533,056	597,505	1140,29
Çeltikçi	449,064	24,57	158,004	405,821
TOPLAM	3784,196	2299,579	7803,568	7588,35

Kaynak: TÜİK, 2020(b).

Burdur ili toplam süt üretiminin ilçelere ve yıllara göre bakıldığında 2010 yılındaki keçi sayısının azalmasına bağlı olarak keçi sütünün de azaldığı dikkat çekmektedir. Yıllara göre keçi sütü üretimi şöyledir; 2004 yılı 3784 ton, 2010 yılı 2299 ton, 2015 yılı 7803 ton, 2019 yılı 7588 ton olduğu görülmektedir. 2019 yılına göre bakıldığında en çok keçi sütü üretimi Bucak ilçesinde 1450 ton ve Merkezin 1442 ton ile ilk sırada oldukları ve toplam süt üretiminde %15 paya sahip olduğu görülmektedir. İkinci en çok süt üretimi 1104 ton ile Yeşilova ve 1140 ton ile Çavdır ilçelerinde olduğu ve toplam süt üretiminin %15 paya sahip oldukları görülmektedir. En az süt üretiminin ise 61 ton ile Kemer ilçesinde olduğu görülmektedir. Diğer ilçelerin ise toplam süt üretimindeki payı şöyledir. Ağlasun %10, Göhlisar %5, Çeltikçi %5, Tefenni %5, Karamanlı %3 ve Altınyayla %3 orana sahiptir.

Aşağıdaki tabloda bölgelerin ve illerin keçi sütü üretimlerinin Türkiye içerisindeki payları ve illerin keçi sütü üretimlerinin bölgeler içerisindeki payları verilmiştir.

Tablo 8: Bölgelerin ve İllerin Keçi Sütü Üretimlerinin Türkiye İçerisindeki Payları ve İllerin Keçi Sütü Üretimlerinin Bölgeler İçerisindeki Payları

Bölgelerin ve İllerin Türkiye Toplam Keçi Sütü Üretimindeki Payları (%)						İllerin Akdeniz Bölgesi İçerisindeki Payı (%)			İllerin TR61 Bölgesi İçerisindeki Payı (%)		
Yıllar	Akdeniz	TR61	Antalya	Isparta	Burdur	Antalya	Isparta	Burdur	Antalya	Isparta	Burdur
2004	29,38	13,23	9,49	2,28	1,46	32,31	7,76	4,97	71,73	17,23	11,04
2010	29,62	10,86	8,30	1,71	0,84	28,03	5,77	2,85	76,50	15,74	7,76
2015	27,17	11,31	7,54	2,15	1,62	27,74	7,93	5,97	66,62	19,04	14,34
2019	27,11	9,98	7,04	1,62	1,31	25,98	5,96	4,85	70,62	16,21	13,18

Kaynak: TÜİK, 2020(a) verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Akdeniz bölgesinin Türkiye’de toplam sütü üretimindeki payına yıllara göre bakıldığında 2004 ve 2010 yıllarında %29 civarında paya sahip olduğu 2015 ve 2019 yıllarında ise %27 civarında paya sahip olduğu görülmektedir. TR61 bölgesinin Türkiye toplam keçi sütü üretimindeki payına genel olarak bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar olduğu görülmektedir. TR61 bölgesinin Türkiye içerisinde toplam keçi sütü üretimindeki payı 2004 yılında %13,2 paya sahip iken bu pay 2019 yılında bu pay %9,9’a gerilemiştir. Antalya ilinin Türkiye toplam keçi sütü üretimindeki payına bakıldığında 2004 yılında %9,4 oranında paya sahip iken bu pay 2019 yılına kadar bu pay sürekli düşerek 2019 yılında %7’ye gerilemiştir. Isparta ilinin Türkiye toplam keçi sütü üretimindeki payına bakıldığında 2004 yılında %2,2 orana sahip iken 2019 yılında %1,6 orana sahip olduğu görülmektedir. 2004-2019 yılları arasında çok ciddi farklılık olmadığı görülmektedir. Burdur ilinin Türkiye toplam keçi sütü üretimindeki payına bakıldığında 2010 yılında %1’in altında iken diğer yıllarda %1 civarında olduğu görülmektedir.

İllerin Akdeniz bölgesi içerisindeki toplam keçi sütü üretimindeki paylarına bakıldığında en çok paya sahip olan ilin Antalya olduğu görülmektedir. Antalya ilinin Akdeniz bölgesi keçi sütü üretimindeki payına bakıldığında 2004 yılında %32,3 orana sahip olduğu ve bu payın 2019 yılına kadar sürekli azalarak %25,9 orana gerilediği görülmektedir. Isparta ilinin Akdeniz bölgesi keçi sütü üretimi içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Isparta ili 2004 ve 2015 yıllarında %7 civarında paya sahip iken 2010 ve 2019 yıllarında %5 civarında paya sahip olduğu görülmektedir. Burdur ilinin Akdeniz bölgesi içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Burdur ili 2004 yılında %4,9 oranında paya sahip iken bu payın 2010 yılında keçi sayısındaki düşüş ile paralel olarak %2,8’e düştüğü görülmektedir. Bu payın 2015 yılında %5,9’a yükseldiği 2019 yılında ise %4,8’e gerilediği görülmektedir.

İllerin TR61 bölgesi içerisindeki paylarına bakıldığında en çok paya sahip olan ilin Antalya olduğu görülmektedir. Antalya ilinin TR61 bölgesi keçi sütü üretimin içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Antalya ili TR61 bölgesi içerisindeki payı 2004 yılında %71,7 oranında paya sahip iken bu payın 2019 yılında %70,6 olduğu görülmektedir. Isparta ilinin TR61 bölgesi içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Isparta ili TR61 bölgesi içerisindeki payı 2004 yılında %17,2 oranında paya sahip iken bu payın 2019 yılında %16,2 oranında paya sahip olduğu görülmektedir. Burdur ilinin TR 61 bölgesi içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Burdur ili TR61 bölgesi keçi sütü üretiminde 2004 yılında %11 oranında paya sahip iken bu payın 2010 yılında keçi sayısındaki azalmaya bağlı olarak %7,7’ye gerilediği görülmektedir. Burdur ilinin keçi sütü üretimindeki payı 2015 yılında ikiye katlanmıştır ve %14,3’e çıkmıştır. 2019 yılında ise bu rakam %13,1’e gerilemiştir (İşler, 2020:175-176).

3.2.2. Burdur İlinde Koyunculuk Faaliyetleri

Küçükbaş hayvancılığın bir diğer alt dalını koyunculuk faaliyetleri oluşturmaktadır. Koyunculuk faaliyetleri, Türkiye'nin hemen hemen her yerinde yapılabilmektedir. Koyunculuk genel olarak meraya dayalı bir hayvancılık koludur ve bu sektörün geleceği meraların ıslahı ve yönetimine (amenajmanına) bağlıdır. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021:1).

3.2.2.1. Burdur İlinde Yıllara Göre Koyun Sayısı

Aşağıdaki tabloda Burdur ilinin yıllara göre koyun varlığı ve koyun sayısı büyüme oranı verilmiştir.

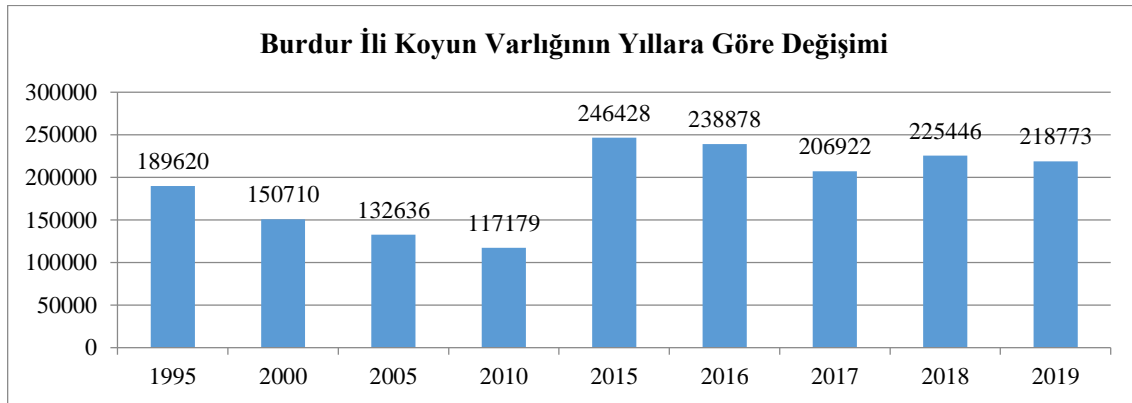
Tablo 9: Burdur İlinin Yıllara Göre Koyun Varlığı ve Koyun Sayısı Büyüme Oranı

Yıllar	Burdur İlinin Koyun Sayısı	Koyun Sayısı Büyüme Oranı (%)
1995	189620	-
2000	150710	-20,51
2005	132636	-11,99
2010	117179	-11,65
2015	246428	110,30
2016	238878	-3,06
2017	206922	-13,37
2018	225446	8,952
2019	218773	-2,95

Kaynak: TÜİK, 2020(a).

Burdur ili koyun varlığına yıllara göre genel olarak bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Burdur ilinin koyun varlığı 1995 yılında 189.620 baştır. Burdur ili koyun varlığı 2000 yılında %20,5 oranında azalmıştır ve 150.710 başa gerilemiştir. Bu düşüş 2005 ve 2010 yıllarında da %11 oranında devam etmiştir ve 2010 yılında koyun sayısı 117.179 başa gerilemiştir. 2010-2015 yılları arasında ise %110,3 gibi ciddi bir oranda büyüme kaydedilmiştir ve koyun sayısı 246428 başa yükselmiştir. 2015-2017 yılları arasında ise düşüş yaşanmıştır ve 2017 yılında 206922 başa gerilemiştir. 2018 yılında Burdur ilinin koyun varlığı %8,9 oranında artmıştır ve 225.446 başa yükselmiştir. Son olarak 2019 yılına bakıldığında koyun sayısının %2,9 oranında azalmıştır ve 218.773 başa gerilemiştir (İşler, 2020:181).

Aşağıdaki şekil Burdur ili koyun varlığının yıllara göre değişimini daha net göstermek amacı ile oluşturulmuştur.

Şekil 6: Burdur İlinin Yıllara Göre Koyun Varlığı

Kaynak: TÜİK, 2020(a) verileri kullanılarak yazarlar tarafından excel programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 6'ya bakıldığında Burdur ili koyun varlığının 1995-2010 yılları arasında sürekli olarak azaldığı ve 2010-2015 yılları arasındaki ciddi artış çok net şekilde görülmektedir. Burdur ili koyun varlığında son yıllara bakıldığında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Koyun sayısının en fazla olduğu yıl 246.428 baş ile 2015 yılıdır (İşler, 2020:182). Aşağıdaki tabloda bölgelerin ve illerin Türkiye koyun varlığı içerisindeki payları ve illerin bölgeler koyun varlığı içerisindeki payları verilmiştir.

Tablo 10: Bölgelerin ve İllerin Türkiye Koyun Varlığı İçerisindeki Payları ve İllerin Bölgelerin Koyun Varlığı İçerisindeki Payları

Yıllar	Türkiye içerisindeki payları (%)					Akdeniz Bölgesi içerisindeki payları (%)			TR61 Bölgesi içerisindeki Payları (%)		
	Akdeniz	TR61	Antalya	Isparta	Burdur	Antalya	Isparta	Burdur	Antalya	Isparta	Burdur
1995	6,61	2,24	0,88	0,80	0,56	13,34	12,12	8,49	39,30	35,68	25,02
2000	6,34	2,01	0,86	0,62	0,53	13,56	9,75	8,34	42,84	30,81	26,35
2005	6,08	2,06	0,85	0,68	0,52	14,02	11,26	8,61	41,36	33,22	25,42
2010	6,11	2,23	1,19	0,53	0,50	19,53	8,74	8,20	53,55	23,98	22,48
2015	7,56	3,02	1,35	0,88	0,78	17,90	11,65	10,35	44,88	29,19	25,93
2019	8,35	2,82	1,40	0,83	0,59	16,74	9,96	7,03	49,62	29,54	20,84

Kaynak: TÜİK, 2020(b) verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Akdeniz bölgesi koyun varlığının Türkiye içerisindeki payına bakıldığında 1995-2010 yıllarında %6 civarında olduğu bu payın 2015 yılında %7'ye 2019 yılında ise %8'e yükseldiği görülmektedir. TR61 bölgesinin Türkiye koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında 2015 yılında %3 diğer yıllarda %2 paya sahip olduğu görülmektedir. Antalya ilinin Türkiye koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında 1995-2005 yılları arasında %1'in altında olduğu 2010-2019 yılları arasında ise bu payın %1 civarında olduğu görülmektedir. Isparta ilinin Türkiye koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında tüm yıllarda payının %1'in altında olduğu görülmektedir. Burdur ilinin Türkiye koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında tüm yıllarda %1'in altında olduğu görülmektedir. 2015 yılında payı %0,78 iken diğer tüm yıllarda payının %0,50 civarında olduğu görülmektedir.

İllerin Akdeniz bölgesi koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında tablodaki iller arasında en çok payın Antalya iline ait olduğu görülmektedir. Antalya ilinin Akdeniz bölgesi koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %13 paya sahip olduğu ve bu payın 2010 yılına kadar sürekli olarak artarak 2010 yılında %19,5'e yükseldiği görülmektedir. Ancak 2010 yılından sonra azalmaya başlamıştır ve 2019 yılında %16,7'e gerilediği görülmektedir. Isparta ilinin Akdeniz bölgesi koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Isparta ilinin 1995 yılındaki payı %12 olduğu ve bu payın 2019 yılında %9,9 olduğu görülmektedir. Burdur ilinin Akdeniz bölgesi içerisindeki payına bakıldığında 1995-2010 yılları arasında %8 oranında olduğu bu payın 2015 yılında %10,3'e yükseldiği 2019 yılında ise %7'ye düştüğü görülmektedir.

İllerin TR61 bölgesi koyun varlığı içerisindeki paylarına genel olarak bakıldığında en çok payın Antalya iline ait olduğu, en az payın ise Burdur iline ait olduğu görülmektedir. Antalya ilinin TR61 bölgesi koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Antalya ilinin 1995 yılındaki payı %39,3'tür. 2019 yılında ise bu pay %49,6 olmuştur. Antalya ilinin TR61 bölgesi içerisindeki payının en yüksek olduğu yıl %53,3 oran ile 2010 yılı olduğu görülmektedir. Isparta ilinin TR61 bölgesi koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Isparta ili 1995 yılında %35,6 oranında paya sahip iken bu pay 2019 yılında %29,5'e gerilemiştir. Isparta ilinin payının en az olduğu yıl %23,9 pay ile 2010 yılı olduğu görülmektedir. Burdur ilinin TR61 bölgesi koyun varlığı içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre

dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Burdur ili 1995 yılında %25 oranında paya sahip iken bu pay 2019 yılında düşüş göstererek %20,8'e gerilemiştir (İşler, 2020:183-184).

3.2.2.2. Burdur İlinde Yıllara Göre Koyun Sütü Üretimi

Aşağıdaki tabloda Burdur ilinde yıllara göre koyun sütü üretimi verilmiştir.

Tablo 11: Burdur İlinde Yıllara Göre Koyun Sütü Üretimi (Ton)

İlçeler	2005	2010	2015	2019
Altınyayla	245,3	320,3	359,1	263,3
Ağlasun	198,7	205,8	203,8	87,7
Bucak	742,1	829,9	730,1	575,3
Göhlhisar	252,2	399	397,4	327,1
Karamanlı	132	175,7	172,9	174,4
Kemer	307,6	291,9	293,2	238,2
Merkez	1326,7	1344,4	1264,7	1270,5
Tefenni	226,8	500,3	246	249
Yeşilova	277,7	272,5	272,4	162,3
Çavdır	662	379,5	542,6	499
Çeltikçi	135,6	181	159,6	127,6
TOPLAM	4506,7	4900,3	4641,8	3974,4

Kaynak: TÜİK, 2020(b).

Burdur ili koyun sütü üretimine yıllara göre bakıldığında 2005 yılında 4506,7 tondur. Süt üretimi 2010 yılında 4900,3 tona yükselmiştir. Ancak 2015 yılında süt üretimi düşüşe geçmiştir ve 2015 yılında 4641,8 tona, 2019 yılında ise 3974,4 tona gerilemiştir. İlçelerde yıllara göre süt üretimine bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. 2019 yılı süt üretimine göre ilçeler arasında karşılaştırma yapılırsa en çok süt üretiminin 1270,5 ton ile Merkezde bulunduğu ve Burdur ili toplam süt üretiminin %33'sini oluşturduğu görülmektedir. İkinci en çok süt üretimi 575,3 ton ile Bucak ilçesinde bulunmaktadır ve toplam koyun sütü üretiminin %15'ini oluşturmaktadır. en az koyun sütü üretimi ise 87,7 ton ile Ağlasun ilçesinde bulunmaktadır ve toplam koyun sütü üretiminin %2'sini oluşturmaktadır. Diğer ilçelerin toplam koyun sütü üretimindeki payları şöyledir; Çavdır ilçesi %13, Göhlhisar ilçesi %8, Altınyayla ilçesi %7, Tefenni ilçesi, %6, Kemer ilçesi %6, Yeşilova ilçesi %4, Karamanlı ilçesi %4 ve Çeltikçi ilçesi %3 paya sahiptir (İşler, 2020:184-185).

Aşağıdaki tabloda bölgelerin ve illerin Türkiye koyun sütü üretimi içerisindeki payları ve illerin bölgeler koyun sütü üretimi içerisindeki payları verilmiştir.

Tablo 12: Bölgelerin ve İllerin Türkiye Koyun Sütü Üretimi İçerisindeki Payları (%) ve İllerin Bölgeler Koyun Sütü Üretimi İçerisindeki Payları

Yıllar	Türkiye (%)					Akdeniz (%)			TR61 (%)		
	Akdeniz	TR61	Antalya	Burdur	Isparta	Antalya	Burdur	Isparta	Antalya	Burdur	Isparta
2005	6,57	2,08	0,97	0,54	0,57	14,80	8,19	8,69	46,71	25,85	27,42
2010	6,24	2,48	1,37	0,58	0,53	22,00	9,23	8,55	55,32	23,19	21,49
2015	7,38	2,95	1,41	0,87	0,66	19,18	11,81	9,00	47,97	29,53	22,50
2019	7,95	2,55	1,29	0,72	0,54	16,29	9,05	6,77	50,73	28,18	21,09

Kaynak: TÜİK, 2020(b) verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Akdeniz bölgesinin Türkiye koyun sütü üretimindeki payına bakıldığında 2005 ve 2010 yıllarında %6 civarında iken bu pay 2015 ve 2019 yıllarında %7 civarındadır. TR61 bölgesinin Türkiye toplam süt üretimindeki payına bakıldığında tüm yıllarda %2 civarında olduğu görülmektedir. Antalya ilinin Türkiye toplam koyun sütü üretimi içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %1'in altında iken diğer yıllarda %1'in üzerine çıktığı görülmektedir. Burdur ve Isparta illerinin Türkiye toplam koyun sütü üretimi içerisindeki paylarına bakıldığında tüm yıllarda %1'in altında olduğu görülmektedir.

İllerin Akdeniz bölgesi içerisindeki paylarına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği ve iller arasında en çok paya sahip olan ilin Antalya olduğu görülmektedir. Antalya ilinin Akdeniz bölgesi toplam koyun sütü üretimi içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %14,8 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2019 yılında %16,2 oranına yükseldiği görülmektedir. Antalya ilinin en yüksek paya sahip olduğu yıl %22 oran ile 2010 yılında olduğu görülmektedir. Burdur ilinin Akdeniz bölgesi toplam koyun sütü üretimi içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %8,1 orana sahip olduğu ve bu payın 2015 yılına kadar sürekli artarak 2015 yılında %11,8 orana sahip olduğu görülmektedir. Bu payın ise 2019 yılında düşüş göstererek %9'a gerilediği görülmektedir. Isparta ilinin Akdeniz bölgesi toplam koyun sütü üretimi içerisindeki payına bakıldığında 2005 ve 2010 yıllarında %8 civarında paya sahip olduğu ve bu payın 2015 yılında %9'a yükseldiği görülmektedir. 2019 yılına bakıldığında ise bu payın %6,7 oranına gerilediği görülmektedir.

İllerin TR61 bölgesi koyun sütü üretimi içerisindeki payına bakıldığında en çok paya sahip olan ilin Antalya olduğu görülmektedir. Antalya ilinin TR61 bölgesi koyun sütü üretimi içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Antalya ilinin payı 2005 yılında %46,7'dir. Bu pay 2019 yılında 50,7'ye yükselmiştir. En çok paya sahip olduğu yıl ise %55,3 pay ile 2010 yılıdır. Antalya ilinin TR61 bölgesi toplam koyun sütü üretimindeki payına bakıldığında yıllara göre dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Burdur ilinin 2005 yılında payı %25,8 iken bu pay 2019 yılında %28,1'e yükselmiştir. Burdur ilinin en çok paya sahip olduğu yıl %29,5 oran ile 2015 yılıdır. Isparta ilinin TR61 bölgesi içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %27,4 iken bu payın sonraki yıllarda düşüş gösterdiği ve 2019 yılında %21,09'a gerilediği görülmektedir (İşler, 2020:185-186).

3.3. Burdur İlinde Tavukçuluğun Mevcut Durumu

Kanatlı hayvan yetiştiriciliği, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıktan sonra, hayvancılığın en önemli uğraş alanlarından biridir. Özellikle son yıllarda, kent nüfusunun artması, birim fiyatının görece düşük olması ve beyaz etin sağlıklı olması gibi nedenlerle beyaz et tüketimi artmıştır. Talebin artması sektörde de artış ve gelişmelere yol açmıştır. Kanatlı hayvan yetiştiriciliği en çok Marmara Bölgesi'nde yapılmakta olup, bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri takip etmektedir (TİGEM, 2017:12). Kanatlı hayvan, etinden ve yumurtasından yararlanmak üzere beslenen tavuk, kaz, ördek ve hindi gibi hayvanları kapsamaktadır (Öter, 2019:23). Kanatlı hayvan denilince akla ilk olarak tavuk akla gelmektedir. Tavuk, kümes hayvanları arasında üretimi ve tüketimi en çok olan hayvan türüdür. Tavukçulukta üretim, et tavukçuluğu ve yumurta tavukçuluğu şeklinde gerçekleştirilmektedir (Öter, 2019:26). Türkiye'de tavukçuluk sektörü en gelişmiş hayvansal üretim dalıdır (Saçlı, 2007:13).

3.3.1. Burdur İlinin Yıllara Göre Tavuk Sayısı

Tablo 13: Burdur İlinin Yıllara Göre Tavuk Sayısı (Adet)

İlçeler	2005		2010		2015		2019	
	ET	YT	ET	YT	ET	YT	ET	YT
Altınyayla	1500	6700	0	3000	0	5600	0	6100
Ağlasun	2000	7000	0	6500	0	2800	500	5312
Bucak	7600	130000	0	81000	0	35500	0	66650
Göhlisar	1500	14500	2000	5000	0	6050	0	3000
Karamanlı	1700	2700	0	8750	0	7000	0	6500

Kemer	150	2350	0	852	0	600	0	700
Merkez	3000	42500	0	57250	0	65000	0	87000
Tefenni	0	27000	0	25000	0	25400	0	29930
Yeşilova	9990	12690	0	6500	0	5450	0	5102
Çavdır	1864	14000	0	4480	0	2500	0	1500
Çeltikçi	0	5200	0	825	0	0	0	1080
TOPLAM	29304	264640	2000	199157	0	155900	500	212874

Kaynak: TÜİK, 2020(b).

Tabloya genel olarak bakıldığında 2005 yılında Tefenni ve Çeltikçi ilçelerinin dışında tüm ilçelerde et tavuğu üretimi yapıldığı görülmektedir. 2005 yılında en çok et tavuğu Yeşilova ilçesinde bulunduğu görülmektedir. 2010 yılında ise et tavuğu sadece Gölhisar ilçesinde bulunmaktadır ve et tavuğu sayısı 2000'dir. 2015 yılında ise hiçbir ilçenin et tavuğuna sahip olmadığı görülmektedir. 2019 yılında ise et tavuğunun sadece 500 adet ile Ağlasun ilçesinde bulunmakta olduğu diğer ilçelerin et tavuğuna sahip olmadığı görülmektedir. Yumurta tavuğu sayısına yıllara göre bakıldığında 2005 yılında tüm ilçelerin yumurta tavuğuna sahip olduğu ve en çok yumurta tavuğunun 130000 baş ile Bucak ilçesinde bulunduğu görülmektedir. En az yumurta tavuğu ise 2350 baş ile Kemer ilçesinde bulunmaktadır. 2000 yılına bakıldığında tüm ilçelerde yumurta tavuğunun olduğu görülmektedir. En fazla yumurta tavuğuna sahip olan ilçe 81000 baş ile yine Bucak ilçesinde bulunmaktadır en az yumurta tavuğu ise 825 baş ile Çeltikçi ilçesinde bulunduğu görülmektedir. 2015 yılına bakıldığında Çeltikçi ilçesi haricinde tüm ilçelerin yumurta tavuğuna sahip olduğu görülmektedir. En fazla yumurta tavuğuna sahip olan ilçe 65000 baş ile merkezde olduğu en az yumurta tavuğunun ise Çeltikçi ilçesinden sonra 600 baş ile Kemer ilçesinde bulunduğu görülmektedir. 2019 yılına bakıldığında tüm ilçelerin yumurta tavuğuna sahip olduğu ve en çok yumurta tavuğunun 87000 baş ile Merkezde bulunduğu görülmektedir. En az yumurta tavuğu ise 700 baş ile yine Kemer ilçesinde bulunmaktadır (İşler, 2020:191).

Aşağıdaki tabloda bölgelerin ve illerin, Türkiye et tavuğu ve yumurta tavuğu varlığı içerisindeki payları verilmiştir.

Tablo 14: Bölgelerin ve İllerin, Türkiye Et Tavuğu ve Yumurta Tavuğu Varlığı İçerisindeki Payları

Et Tavuğu Sayısının Türkiye İçerisindeki Payları						Yumurta Tavuğu Sayısının Türkiye İçerisindeki Payları				
Yıllar	Akdeniz	TR61	Antalya	Burdur	Isparta	Akdeniz	TR61	Antalya	Burdur	Isparta
2005	2,85	0,06	0,03	0,01	0,02	5,62	1,59	0,98	0,44	0,17
2010	8,37	0,01	0,00	0,00	0,00	4,63	1,25	0,73	0,28	0,24
2015	9,88	0,00	0,00	0,00	0,00	4,77	0,85	0,47	0,16	0,22
2019	12,01	0,00	0,00	0,00	0,00	4,41	0,86	0,44	0,18	0,24

Kaynak: TÜİK 2020(b) verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Akdeniz bölgesinin Türkiye et tavuğu sayısı içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %2,8 oranında paya sahip olduğu ve bu payını 2019 yılına kadar sürekli artırarak %12'ye yükselttiği görülmektedir. TR61 bölgesinin Türkiye içerisindeki payına bakıldığında tüm yıllarda %1'in altında olduğu görülmektedir. Antalya, Burdur ve Isparta illerinin et tavuğu sayılarının Türkiye içerisindeki paylarına bakıldığında tüm yıllarda %1'in altında olduğu görülmektedir. Akdeniz bölgesi yumurta tavuğu sayısının TR61 bölgesi içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %5,6 olduğu, bu payın 2010-2019 yılları arasında %4 civarında olduğu görülmektedir. TR61 bölgesinin Türkiye yumurta tavuğu sayısı içerisindeki payına bakıldığında 2005 ve 2010 yıllarında %1 civarında olduğu 2015-2019 yılları arasında ise payının %1'in altında olduğu görülmektedir. Antalya, Burdur ve Isparta illerinin

yumurta tavuğu sayısının Türkiye içerisindeki paylarına bakıldığında tüm yıllarda %1'in altında paya sahip oldukları görülmektedir. Burdur ili yumurta tavuğu sayısının Akdeniz bölgesi içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %7,8 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2015 yılına kadar sürekli olarak azaldığı ve 2015 yılında %3,3 oranına gerilediği görülmektedir. 2019 yılında ise bu payın %4'e yükseldiği görülmektedir. Burdur ilinin TR61 bölgesi içerisindeki payına bakıldığında 2005 yılında %27,6 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2015 yılına kadar sürekli olarak azaldığı ve 2015 yılında payının %18,5'e gerilediği görülmektedir. 2019 yılında ise bu payın %20,5'e yükseldiği görülmektedir (İşler, 2020:191-192).

3.3.2. Burdur İlinin Tavuk Yumurtası Üretimi

Aşağıdaki tabloda karşılaştırma yapabilmek amacıyla Türkiye, Akdeniz bölgesi, Batı Akdeniz bölgesi, Antalya, Isparta ve Burdur illerinin tavuk yumurtası üretim rakamları verilmektedir.

Tablo 15: Türkiye Bölgeler ve İllerde Tavuk Yumurtası Üretimi (1000 Adet)

Yıllar	Türkiye	Akdeniz	TR61	Antalya	Burdur	Isparta
1995	10.268.668	537.354	226.617	72.585	124.649	29.383
2000	13.508.586	568.640	239.724	82.742	137.380	19.602
2005	12.052.455	440.511	135.162	68.644	57.839	8.679

Kaynak: TÜİK, 2020(b).

Tabloya bakıldığında Türkiye'de tavuk yumurtası üretimi 1995 yılında 10.268.668 bin adettir. Tavuk yumurtası üretimi 2000 yılında artış göstermiştir ve 13.508.586 adete yükselmiştir. 2005 yılına gelindiğinde ise 2000 yılına kıyasla bir düşüş yaşandığını ve tavuk yumurtası üretiminin 12.052.455 adete gerilediği görülmektedir. Akdeniz bölgesinin tavuk yumurtası üretimine bakıldığında 1995 yılında 537.354 bin adet olduğu ve bu rakamın 2000 yılında artış göstererek 568.640 bine yükseldiği görülmektedir. 2005 yılında ise 2000 yılına kıyasla bir düşüş yaşandığı ve tavuk yumurtası sayısının 440.511 bin adete gerilediği görülmektedir. TR61 bölgesinin tavuk yumurtası üretimine bakıldığında 1995 yılında 226.617 bin adet olduğu ve bu rakamın 2000 yılında 239.724 bin adete yükseldiği görülmektedir. 2005 yılında ise tavuk yumurtası üretiminin 2000 yılına kıyas ile önemli ölçüde azaldığı ve 2005 yılında 135.162 bin adete gerilediği görülmektedir. Antalya ilinin tavuk yumurtası üretimine bakıldığında 1995 yılında 72.585 bin adet olduğu ve bu rakamın 2000 yılında 82.742 adete yükseldiği görülmektedir. 2005 yılında ise 2000 yılına kıyasla düşüş gösterdiği ve 68.644 bin adete gerilediği görülmektedir. Burdur ilinin tavuk yumurtası üretimine bakıldığında 1995 yılında 124.649 bin adet olduğu 2000 yılında ise yumurta sayısının artarak 137.380 bin adete yükseldiği görülmektedir. 2005 yılına gelindiğinde ise 2000 yılına kıyasla ciddi ölçüde bir azalış gösterdiği ve 57.839 bin adete gerilediği görülmektedir. Isparta ilinde tavuk yumurtası üretimine bakıldığında 1995 yılında 29.383 bin adet olduğu ve yumurta sayısının 2005 yılına kadar sürekli olarak azaldığı ve 2005 yılında 8.679 adete gerilediği görülmektedir (İşler, 2020:193).

Aşağıdaki tabloda bölgelerin ve illerin Türkiye tavuk yumurtası içerisindeki payları ve illerin bölgeler tavuk yumurtası içerisindeki payları verilmiştir.

Tablo 16: Bölgelerin ve İllerin Türkiye Tavuk Yumurtası İçerisindeki Payları ve İllerin Bölgeler Tavuk Yumurtası İçerisindeki Payları

Türkiye İçerisindeki Payları (%)						Akdeniz Bölgesi İçerisindeki Payları (%)			TR61 Bölgesi İçerisindeki Payları (%)		
Yıllar	Akdeniz	TR61	Antalya	Burdur	Isparta	Antalya	Burdur	Isparta	Antalya	Burdur	Isparta
1995	5,23	2,21	0,71	1,21	0,29	13,51	23,20	5,47	32,03	55,00	12,97
2000	4,21	1,77	0,61	1,02	0,15	14,55	24,16	3,45	34,52	57,31	8,18
2005	3,65	1,12	0,57	0,48	0,07	15,58	13,13	1,97	50,79	42,79	6,42

Kaynak: TÜİK, 2020(b) verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

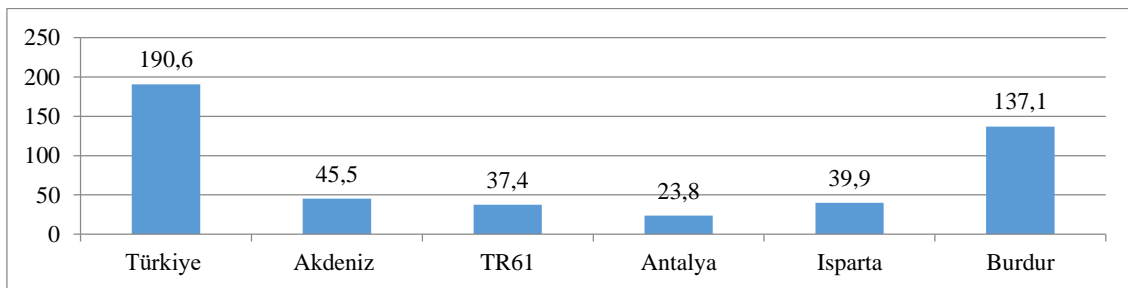
Bölgelerin ve illerin Türkiye tavuk yumurtası içerisindeki paylarına bakıldığında 1995-2005 yılları arasında düşüşler yaşandığı görülmektedir. Akdeniz bölgesinin Türkiye tavuk yumurtası üretimi içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %5,2 iken bu payın 2005 yılına kadar sürekli olarak azaldığı ve 2005 yılında %3,6'ya düştüğü görülmektedir. TR61 bölgesinin tavuk yumurtası üretiminde Türkiye içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %2,2 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2005 yılına kadar sürekli olarak azalarak 2005 yılında %1,1'e gerilediği görülmektedir. Antalya ilinin tavuk yumurtası üretiminin Türkiye içerisindeki payına bakıldığında tüm yıllarda %1'in altında olduğu ve yıllara göre sürekli olarak azaldığı görülmektedir. Burdur ilinin tavuk yumurtası üretiminin Türkiye içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %1,2 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2005 yılına kadar sürekli olarak azalıp 2005 yılında %1'in altına indiği görülmektedir. Isparta ilinin tavuk yumurtası üretiminin Türkiye içerisindeki payına bakıldığında yıllara göre azalma gösterdiği ve tüm yıllarda %1'in altında paya sahip olduğu görülmektedir.

İllerin Akdeniz bölgesi içerisindeki paylarına bakıldığında 1995 ve 2000 yıllarında en çok paya Burdur ilinin sahip olduğu, 2005 yılında ise en çok paya Antalya ilinin sahip olduğu görülmektedir. Antalya ilinin Akdeniz bölgesi tavuk yumurtası üretimi içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %13,5 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2005 yılına kadar sürekli olarak artarak 2005 yılında %15,5 oranında paya sahip olduğu görülmektedir. Burdur ilinin Akdeniz bölgesi içerisinde tavuk yumurtası içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %23,2 oranında paya sahip olduğu ve bu payın 2000 yılında %24,1 oranına yükseldiği görülmektedir. 2005 yılında ise 2000 yılına kıyasla bir düşüş yaşandığı ve bu payın %13,1'e gerilediği görülmektedir. Isparta ilinin Akdeniz bölgesi tavuk yumurtası üretimi içerisindeki payına bakıldığında 1995 yılında %5,4 oranında paya sahip olduğu ve bu payın sürekli olarak düşerek 2005 yılında %1,9'a gerilediği görülmektedir.

İllerin TR61 bölgesi içerisindeki paylarına bakıldığında 1995 yılında en çok paya sahip olan ilin %55 oran ile Burdur ili olduğu görülmektedir. İkinci en çok paya ise %32 oran ile Antalya ilinin sahip olduğu görülmektedir. En az paya sahip ilin ise %12,9 ile Isparta olduğu görülmektedir. 2000 yılında en çok paya sahip olan ilin ise %57,3 oran ile Burdur ili olduğu görülmektedir. İkinci en çok paya ise %34,5 oran ile Antalya ilinin sahip olduğu görülmektedir. En az paya sahip ilin ise %8,1 oran ile Isparta olduğu görülmektedir. 2005 yılında en çok paya sahip olan ilin ise %50,7 oran ile Antalya ili olduğu görülmektedir. İkinci en çok paya ise %42,7 oran ile Burdur ilinin sahip olduğu görülmektedir. En az paya sahip ilin ise %6,4 oran ile Isparta olduğu görülmektedir (İşler, 2020:193-195).

3.3.3. Türkiye Bölgeler ve Burdur'da Kişi Başına Düşen Tavuk Yumurtası

Aşağıdaki grafik Türkiye, bölgeler ve illerde kişi başına düşen tavuk yumurtası üretimini daha net göstermek amacı ile oluşturulmuştur.

Şekil 7: Türkiye, Bölgeler ve İllerde Kişi Başına Düşen Tavuk Yumurtası Üretimi

Kaynak: TÜİK, 2020(b) ve 2020(c) verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Grafiğe bakıldığında kişi başına düşen tavuk yumurtası üretiminde Akdeniz bölgesi, TR61 bölgesi, Antalya ve Isparta illerinin Türkiye ortalamasının altında iken Burdur ilinin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Akdeniz bölgesinde kişi başına düşen tavuk yumurtası üretiminde Antalya ve Isparta illerinin bölge ortalamasının altında iken Burdur ilinin bölge ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. TR61 bölgesinde kişi başına düşen tavuk yumurtası üretiminde Isparta ve Burdur ilinin Bölge ortalamasının üzerinde iken Antalya ilinin Bölge ortalamasının altında kaldığı

görülmektedir. Burdur ilinin tüm bölgelerde ortalamanın çok üzerinde olduğu dikkat çekmektedir (İşler, 2020:196).

3.6. Burdur İlinin Hayvancılık Alanında Türkiye’deki Önemi ve Burdur İlinde Hayvancılık Sektörünün Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Hedefleri

Türkiye’de tarım ve hayvancılık alanında pilot uygulamalar yapılmak amacıyla üniversiteler seçilmektedir. Burdur ilinde yer alan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (MAKÜ)’de Türkiye’de tarım ve hayvancılık alanında pilot uygulamaların yapıldığı 5 pilot üniversiteden biri olarak seçilmiştir. Bu anlamda MAKÜ, Burdur’da hayvancılığın geliştirilmesi için büyük önem taşımaktadır. Bu pilot uygulama ile Burdur ilinin hayvancılık alanında Türkiye’de yeri ve önemi giderek artacaktır. MAKÜ’nün hayvancılık alanında pilot üniversite seçilmesi ile birlikte Burdur’da “Hayvancılık ve Hayvancılığa Bağlı Sanayiciliğin Geliştirilmesi Alanında Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması” projesi başlatılmıştır. Ayrıca MAKÜ pilot üniversite seçildikten sonra yetiştiricilerin bütünleşmesini sağlamak amacıyla çalışmalara da başlamıştır. (Korkmaz, 2018:39-43).

Proje kapsamında Burdur ilinin sahip olduğu potansiyelleri ile üniversitenin mevcut ve gelecek altyapısının uyumlaştırılarak tarım ve hayvancılıktaki rekabet gücünü arttırmak amaçlanmaktadır. Proje, “Burdur İli Sektörel Rekabet Gücünün Arttırılması: Tarım Ve Hayvancılıkta Farklılaşarak Bütünleşik Kalkınma” adı altında gerçekleştirilecek bütünleşik bir yapıya sahiptir. Tarım ve hayvancılıkta farklılaşmaya dayalı bütünleşik kalkınma modelinin amaçları şunlardır (MAKÜ Tarım ve Hayvancılık Kalkınma Projesi Koordinatörlüğü, 2020);

- Üniversite öncülüğünde Burdur ili yerli hayvan ırklarının geliştirilmesi,
- Genetik ıslah ile nitelikli ırkların kazandırılması
- Hayvan sağlığının korunması ve et-süt veriminin arttırılması
- Hayvansal sanayiye dayalı katma değer yaratılmasıdır.

Bu proje yukarıdaki amaçlar ile uyumlu olarak üç ana eksen üzerinden hareket etmektedir. Bunlar:

- Çiftçi eğitimi ve çiftlik yönetimi
- Hayvan yetiştiriciliği
- Hayvancılığa dayalı sanayidir.

Bu proje, Yükseköğretim Kurulu ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından desteklenmektedir. Bu proje ile Burdur’un hayvancılık, et, süt ve türev ürünleri alanında Türkiye’nin merkezi olması ve tarım ve hayvancılık sektörleri üzerine farklı bir sinerji yakalanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmaların başında Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) desteğiyle kurulan Hayvan Hastalıkları Tanı Merkezi gelmektedir. Kurulan bu merkez ile özellikle tanı kiti üretiminde, hayvan hastalıkları teşhisinde ekonomik ARGE altyapısının oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu proje 1 milyon TL’lik bir hibe desteği ile BAKA tarafından desteklenmiştir. Projede bugün gelinen nokta ise seri üretim aşamasıdır (Korkmaz, 2018:39-43).

Yine Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması temalı proje çalışmaları kapsamında, et ve süt ürünleri konusunda AR-GE laboratuvarları kurarak, geleneksel süt ürünlerinin ticarileşmesi için MAKÜ’de çalışmalar devam etmektedir. Bu doğrultuda proje kapsamında Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı 2017 yılı GÜdümlü Proje Destek Programı ile desteklenen “Süt Teknolojileri Araştırma ve Geliştirme Merkezi Projesi”nde son aşamaya gelinmiştir. Projeye 4 milyon TL’lik hibe desteği verilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı desteğiyle gerçekleştirilen Çiğ Süt Analizi Destekleme Programı kapsamında Burdur Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği ile üniversite arasında ‘Çiğ Süt Analizi Protokolü’ imzalanmıştır. Bu protokol ile Burdur ve bölgesinde süt kalitesinin artırılmasını hedeflenmiştir. Model çalışmaları kapsamında birçok projeyi hayata geçirmeyi amaçlayan MAKÜ, çiftçilerle de bir araya gelmektedir. Entegre hayvancılığa dayalı tarımsal kalkınmada aktif rol oynayan yetiştiricilerin oluşabilmesi için sahada ve üniversite ortaklığı ile yetiştiricilik eğitimlerine başlanmıştır.

Burdur ili kırsalında hayvancılığın sosyo-ekonomik araştırılmasının yapıldığı proje kapsamında il merkezi, ilçe ve köylere gidilerek durum analizi yapılmaktadır. Burdur’da hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmeler de ziyaret edilip ve eğitimler verilerek işletmede görev yapan personellerin bilinçlendirilmesi amaçlanmaktadır (Korkmaz, 2018:39-43).

Burdur Valiliği, MAKÜ ve BAKA işbirliğinde hazırlanan “Burdur İl Gelişim Panı ve Gelişim Stratejileri” raporunda, Burdur ili hayvancılık sektörünün ölçülebilir kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Akın ve Sipahi, 2019:169).

Tablo 17: Burdur İlinde Hayvancılık Sektörünün Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Hedefleri

Kısa Vadeli Hedefler	
➤	Burdur ilinde hayvancılık sektörüne yönelik düzenlenen eğitim programları sayısının artırılması (adet/yıl)
➤	İlde kaliteli süt miktarının artırılması (ton/yıl)
➤	İlin iklim ve coğrafyasına uygun yem bitkilerinin belirlenmesi ve ekilmesi
➤	Hayvancılık alanında istihdam edilen genç nüfusun teşvik edilmesi (TL/kişi)
➤	Koyun ve keçi işletmelerine verilen teşviklerin artırılması (TL/yıl)
➤	İlde toplu sağım ve toplu bakıma geçebilecek köylerde bu yapıların kooperatif yolu ile hayata geçirilmesi (adet/yıl)
Orta Vadeli Hedefler	
➤	Burdur ilinde kooperatiflerce kaliteye yönelik çiğ süt teşvik sisteminin oluşturulması (TL/lt)
➤	Koyun ve keçi işletmelerinin sayılarının artırılması (adet/yıl)
➤	Hayvancılıkta istihdam edilen genç nüfusun artırılması (kişi/yıl)
➤	Toplu sağım ve bakım merkezlerinin artırılması (adet/yıl)
➤	Burdur ili geneli hayvansal ürün maliyetlerinin (1lt süt, 1kg et) kurulacak MAKÜ Hayvancılık Enstitüsü tarafından 6 ayda bir açıklanması (veri/yıl)
➤	Burdur ili damızlık düve standardının ve markasının oluşturulması ve tanınırlığının artırılması (%)
➤	Burdur ilinde kooperatif ve birliklerin bünyesinde elit sürülerin oluşturulması (adet/yıl)
➤	Burdur ilinin damızlık düve ve gebe düvelerinin sadece borsa üzerinden mezatta satışı (%)
➤	Süt ve süt ürünlerinde yöresel ürünlerin coğrafi işaretlerinin alınması
Uzun Vadeli Hedefler	
➤	Burdur ilinde kooperatiflerin iştiraki ile yem fabrikasının kurulması ucuz yem teminin artırılması (ton/yıl)
➤	Burdur iline ulusal ölçekte süt firmalarının fabrika açmaları (adet/10 yıl)
➤	Burdur ilinde faaliyet gösteren süt işletmelerinin ulusal ölçekte sürdürülebilir bir üretime geçmeleri (adet/yıl)
➤	Burdur ilinin peynir üretiminde potansiyelinin artırılması (ton/yıl)

Kaynak: Akın ve Sipahi, 2019:169.

4. BURDUR İLİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜ SWOT ANALİZİ

Çalışmada bu bölüme kadar yapılan inceleme ve araştırma sonucunda, aşağıda tabloda yer alan Burdur ilinin hayvancılık sektörünün, güçlü ve zayıf yönleri, sektördeki tehditler ve fırsatlar belirlenmiş, SWOT analizi yapılmıştır.

Tablo 18: Burdur İlinin Hayvancılık Sektörünün, Güçlü Yönleri ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ Hayvancılığın Burdur ilinde en önemli geçim kaynaklarından biri olması	➤ Yem hammadde temin merkezlerine uzak olması ve yem maliyetinin çok yüksek olması
➤ İklim koşullarının hayvan yetiştiriciliğine elverişli olması ve merada yayılma süresinin uzun olması	➤ Yem fabrikalarının yetersiz kalması
➤ Kişi başına düşen canlı hayvan ve hayvansal ürün değeri açısından üst sıralarda yer alması	➤ Arazi yapısının büyük çoğunluğunun engebeli olması ve bu yüzden yem üretimine uygun olmaması
➤ Burdur ilinin süt sığıru yetiştiriciliği ve süt üretiminde oldukça iyi bir durumda olması	➤ Toplam il arazisi içinde çayır-mera alanlarının çok az paya sahip olması
➤ Kültür ırkı sığıru oranının Burdur ilinde %90 civarında olması	➤ Yem bitkisi üretiminde sulamaya dayalı sıkıntılarının görülmesi
➤ Burdur ilinin büyükbaş hayvancılık ortalama süt veriminde Türkiye’de ilk sırada yer alması	➤ Hayvan yetiştiricilerinin beslenme, yem maddeleri, sağlık, hijyen, hayvan refahı ve barınaklar konusunda farkındalığının az olması ve kapalı-sabit bağlamalı ahır tipinin çok yaygın olması
➤ Güçbirliği A.Ş.’nin Et Balık Kurumunun özelleştirilen Burdur et kombinasında faaliyet göstermesi	➤ Süt ve et işleme tesislerinin yetersiz kalması
➤ Burdur ilinde kooperatifleşmenin ve örgütlenmenin çok iyi durumda olması	➤ Katma değerli süt ürünlerinin üretilmemesi
➤ Damızlık düve temininde Türkiye’de tercih edilen illerden biri olması	➤ Sığıru eti üretim maliyetinin yüksek olması

➤ Burdur ilinde küçükbaş hayvan varlığının istikrarlı olarak artış göstermesi	➤ Hayvancılık işletmelerinin en önemli maliyet unsuru olan yemin; mazot, gübre, tohum maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı uygun maliyetle üretilememesi
➤ Üniversite bünyesinde güçlü Veteriner Fakültesi ve Hayvan Hastanesinin mevcut olması	➤ Kanatlı hayvan ve alternatif kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde sahip olunan potansiyelin yeterince değerlendirilememesi
➤ İlin konum ve iklimi itibarıyla kanatlı hayvan yetiştirmeye uygun olması	➤ Düzenli kayıt tutulmaması ve verim-maliyet-kâr hesabına yönelik veri eksikliği,
➤ Tarım işgücünün yeterli olması	➤ Süt sığırcılık işletmelerinde buzağı ölüm oranının yüksek olması
➤ İlin devlet tarafından hayvancılık alanında verilen desteklemelerde önemli bir paya sahip olması	➤ İl bazında uzun vadeli hayvancılık politikalarının eksikliği
➤ Aile işletmeciliğinin hayvansal üretimde önemini koruması	➤ Hayvancılık alanında sağlanan desteklerin artmış olmasının yanında yetersizliğini sürdürmesi

Kaynak: Akın ve Sipahi, 2019:161 ve yazarlar tarafından yapılan sektör araştırması sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

Tablo 19: Burdur İli Hayvancılık Sektöründeki Tehditler ve Fırsatlar

FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ Susuz tarıma uygun yem bitkileri ekimi için uygun ekim alanları olması	➤ Gençlerin hayvancılığa ilgisiz olması
➤ Kooperatiflerin marka oluşturmaya yönelik süt işleme tesisi kurma, süt ürünleri işleme ve pazarlama gibi faaliyetlere başlamış olmaları,	➤ Hayvancılığı birincil iş olarak görenlerin sayısının azalması
➤ Uygulamaya konulan toplu bakım ve toplu sağım uygulamalarında başarı sağlanmış olması	➤ Çobanlık mesleğinin toplumda olumsuz algılanması sebebiyle bu alanda yetişmiş eleman sıkıntısı
➤ Hayvancılık işletmelerinin örgütlenmeye dayalı her türlü uygulamaya açık olması	➤ İlin damızlık düve temininde yurt dışına bağımlılığının artması
➤ Hayvancılığa dayalı sanayi işletmelerinin gelişme potansiyelinin mevcut olması	➤ Tarım arazilerinde sulama yöntemlerinin yetersiz olması
➤ Önemli su kaynaklarına sahip olması ve kültür balıkçılığının gelişme potansiyelinin olması	➤ Süt fiyatlarının belirlenmesinde tüm paydaşları memnun edecek sistemin olmaması
➤ İlin büyük şehirlere ve turizm merkezlerine yakın olması	➤ Et ve süt üretiminde fiyat istikrarsızlığı ve ithalatın üreticiyi olumsuz etkilemesi
➤ Hayvan yetiştiricilerinin yeniliğe ve teknolojik gelişmelere daha açık olması	➤ Hayvancılık işletmelerinde kar marjının düşük olması
➤ İlin bal üretiminde etkin bir konuma sahip olması	➤ Sütlerin işletmelerden satın alınımında oligopolleşmenin artması
➤ “Bölgesel Kalkınma Amaçlı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşması” Programı kapsamında Hayvancılık Projesinin Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi tarafından ilde yürütülmesi ve Üniversitenin hayvancılığa dayalı sanayiye yönelik AR-GE merkezleri kurması	➤ Burdur ilinde süt sığırcılık işletmelerinin sütünü satın alan ulusal süt firmalarının önemli bir bölümünün, işletmelerin sütünü alma karşılığında işletme sahiplerini firmanın yemlerini kullanma konusunda baskı altına almış olmaları ve bunun neticesinde konsantre yem pazarında rekabetin üretici aleyhine olacak şekilde zarar görmesi
➤ Son yıllarda büyükbaş hayvancılık işletmelerindeki ortalama hayvan sayısının artma eğiliminde olması ve işletme ölçeklerinin büyümesi	➤ Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık işletmelerinde yetiştiricilerin bilgi yetersizliği ve buna bağlı oluşan verim kaybı
➤ Hayvancılığın kırsal kalkınmayı sağlamak amacıyla geliştirilmesinin zorunluluğu	➤ Hayvansal ürünlerde sahtecilik ve hilenin var oluşu
➤ Hayvancılık alanında kullanılan teknoloji olanaklarının gelişmesi	➤ Hayvan hastalıklarının yaygın olması
➤ Hayvansal üretimin artma potansiyeli	➤ Hayvan ve hayvansal ürün ithalatının üreticiyi olumsuz etkilemesi

Kaynak: Akın ve Sipahi, 2019:161-162 ve yazarlar tarafından yapılan sektör araştırması sonucunda elde edilen bilgilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

SONUÇ

Ayrıca ilde hayvancılık faaliyetleri önemli bir yere sahiptir ve hane halkının geçim kaynakları arasında ilk sırayı almaktadır.

Çalışması sonucunda; Burdur’un diğer TR61 bölgesi illeriyle karşılaştırıldığında, büyükbaş hayvancılıkta çok daha iyi durumda olduğu belirlenmiştir. 2019 yılı verilerine göre Burdur, TR61 bölgesi illeri içerisinde büyükbaş hayvan varlığı ve toplam inek sütü üretimi açısından en fazla paya

sahip olan ildir. Burdur ili sağılan inek başına düşen inek sütü üretiminde 2019 yılı verilerine göre Türkiye, Akdeniz bölgesi ve TR61 bölgesi ortalamalarının üzerinde değerlere sahiptir. Kişi başına düşen inek sütü miktarı 2019 yılına göre Türkiye’de 249 kg’dır, Burdur ili ise 1360 kg ile bu ortalamaların çok üzerindedir. Bu veriler değerlendirildiğinde Burdur ilinin büyükbaş hayvancılıkta önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

İlde küçükbaş hayvancılık da önemli bir yer tutmaktadır ve küçükbaş hayvan sayısı istikrarlı şekilde artış göstermektedir. İlin 2010 yılına göre küçükbaş hayvan varlığı 184.2476 baş iken bu rakam 2019 yılına kadar ciddi derecede artış göstermiş ve 410.055 başa yükselmiştir. İlde et tavuğu üretimi yaygın değildir genel olarak yumurta tavukçuluğu faaliyeti sürdürülmektedir.

Özetlemek gerekirse Burdur ilinin hayvancılık sektörü içerisinde en başarılı olduğu faaliyet kolu büyükbaş hayvancılık(süt sığırcılığı)’tır. Burdur ili sağılan büyükbaş hayvan sayısı bakımından Türkiye illeri sıralamasında 20. sırada, sağılan süt miktarı açısından 10. sırada ve bir hayvandan elde edilen ortalama süt miktarı bakımından 1. sırada yer almaktadır. En yüksek verimin Burdur ilindeki büyükbaş hayvanlardan elde edilmesi ilin hayvancılık alanındaki en büyük avantajdır. Kişi başına düşen süt üretimi sıralamasında ise Burdur Türkiye illeri arasında Ardahan ve Kars’ın ardından üçüncü sırada yer almaktadır (BAKA, 2018:26-27). Süt verimi de Türkiye ortalamasının üzerinde olup diğer illere göre farkını ortaya koymaktadır. Burdur ilinde kooperatifleşmenin ve örgütlenme çok iyi durumda olması, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin pilot üniversite seçilmesi, hayvancılık alanında desteklemelerden faydalanılması, üniversite bünyesinde güçlü veteriner fakültesinin ve hayvan hastanesinin mevcut olması gibi faktörler hayvancılığın gelişimine büyük katkılar sağlamaktadır (Akın ve Sipahi, 2019:161-162).

Burdur ili hayvancılık sektörü SWOT analizi sonuçlarına göre; İklim koşullarının hayvan yetiştiriciliğine elverişli olması ve merada yayılma süresinin uzun olması, kişi başına düşen canlı hayvan ve hayvansal ürün değeri açısından üst sıralarda yer alması, Burdur ilinin süt sığırcılığı ve süt üretiminde oldukça iyi bir durumda olması, kültür ırkı sığırcılığının Burdur ilinde %90 civarında olması, Burdur ilinin büyükbaş hayvancılık ortalama süt veriminde Türkiye’de ilk sırada yer alması, Burdur ilinde kooperatifleşmenin ve örgütlenmenin çok iyi durumda olması, damızlık düve temininde Türkiye’de tercih edilen illerden biri olması, Burdur ilinde küçükbaş hayvan varlığının istikrarlı olarak artış göstermesi, ilin konum ve iklimi itibarıyla kanatlı hayvan yetiştirmeye uygun olması, tarım işgücünün yeterli olması, ilin devlet tarafından hayvancılık alanında verilen desteklemelerde önemli bir paya sahip olması faktörleri güçlü yanlarını oluşturmaktadır.

Burdur ilinde, yem fabrikalarının yetersiz olması ve yem maliyetlerinin çok yüksek olması, arazi yapısının büyük çoğunluğunun engebeli olması ve bu yüzden yem üretimine uygun olmaması, yem bitkisi üretiminde sulamaya dayalı sıkıntılarının görülmesi, süt ve et işleme tesislerinin yetersiz kalması, hayvan refahı, barınaklar konusunda farkındalığın az olması ve kapalı-sabit bağlamalı ahır tipinin yaygın olması gibi faktörler hayvancılığın zayıf yönlerini oluşturmaktadır.

Burdur ilinin hayvancılık için ve susuz tarıma uygun yem bitkileri ekimi için uygun ekim alanlarına sahip olması, hayvancılık işletmelerinin örgütlenmeye dayalı her türlü uygulamaya açık olması, hayvancılığa dayalı sanayi işletmelerinin gelişme potansiyelinin olması, “Bölgesel Kalkınma Amaçlı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşması” programı kapsamında hayvancılık projesinin Burdur MAKÜ tarafından ilde yürütülmesi ve üniversitenin hayvancılığa dayalı sanayiye yönelik AR-GE merkezleri kurması, son yıllarda büyükbaş hayvancılık işletmelerindeki ortalama hayvan sayısının artma eğiliminde olması ve işletme ölçeklerinin büyümesi faktörleri fırsatları oluşturmaktadır. Burdur ili, kişi başına düşen canlı hayvan ve hayvansal ürün değeri açısından ve kültür ırkı sığırcılığı bakımından ülkemizde üst sıralarda yer almaktadır.

Burdur ilinde gençlerin hayvancılık sektörüne ilgisinin olmaması, tarım arazilerinde sulama yöntemlerinin yetersiz olması, süt fiyatlarının belirlenmesinde üreticileri memnun edecek sistemin olmaması, et ve süt üretiminde fiyat istikrarsızlığı ve ithalatın üreticiyi olumsuz etkilemesi, hayvancılık işletmelerinde kar marjının düşük olması, üreticilerin bilgi yetersizliği gibi faktörler ise hayvancılık sektörünün tehditlerini oluşturmaktadır.

Burdur ilinin yatırım bekleyen en önemli alanları (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017:255); yeni yem fabrikalarının (mevcut fabrikalar, ihtiyacın %15'ini karşılayabilmektedir) ve süt işleme tesislerinin kurulmasıdır. Üretilen sütün sadece %10'u Burdur'da işlenmekte, kalanı ise çiğ süt olarak başka illere gönderilmektedir. Ayrıca tarım ve gıda üretiminde makine teknolojilerine ihtiyaç vardır. Kırmızı et ve süt üretme çiftlikleri, küçükbaş et ve süt üretim çiftliklerinin ve deri işleme fabrikalarının sayısı artırılmalıdır. Bu bağlamda ildeki hayvancılık sektörüne verilen desteklemeler artırılmalı ve hayvancılık sektörü teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKIN, A. C. ve SİPAHİ, C., (2019). “*Burdur İl Gelişim Planı ve Gelişim Stratejileri*”, Burdur Valiliği, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (MAKÜ) ve Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), Editörler (A. KORKMAZ, O. SUNGUR, A. M. ALPARSLAN).
- BAKA (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Antalya, Isparta, Burdur), (2018). “*2018 Yılı Çalışma Programı*”, (1 Ocak- 31 Aralık).
- BÖLGESEL GELİŞME ve YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (1996). “*Burdur İli Raporu*”, Yayın No. DPT:2463.
- BURDUR BELEDİYE BAŞKANLIĞI, (2014). “*Stratejik Planı 2015-2019*”, Burdur.
- BURDUR İL TARIM VE ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ, (2021). “Hayvansal Üretim”. <https://burdur.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=16> , (Erişim tarihi:28.03.2021).
- BURDUR TİCARET ve SANAYİ ODASI, (2010). “*Burdur İli Kalkınma Düzeyi Araştırması*”, Editörler: D. ACAR ve M. ALBENİ, Kitap Serisi: 4, Araştırma Serisi: 1.
- BURDUR VALİLİĞİ, (2021). “Tarım ve Hayvancılık Şehri Burdur”, <http://www.burdur.gov.tr/tarim-ve-hayvancilik-sehri-burdur>, (Erişim tarihi:28.03.2021).
- BURDUR VALİLİĞİ, (2020). <http://www.burdur.gov.tr>. (Erişim tarihi:16.04.2020).
- ÇELİK, M., (2002). “*Batı Akdeniz Bölgesinde Süt ve Süt Ürünleri Sektörünün Stratejik Durum Analizi ve Gelişme Olanakları*”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (4), ss:43-83.
- ERTAŞ, N., (2019). “*Kırsal Kalkınmanın Aracı Olarak Van'da Hayvancılık Faaliyetleri*”, Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri Ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı, Van.
- GÜN, İ., (2018). “*Akdeniz Bölgesi Süt Sektörü MAKÜ-BAKA “Süt Teknolojileri Araştırma ve Geliştirme Merkezi” Projesi ile İvme Kazanıyor*”, Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı, 5(60), ss:12-16.
- İŞLER H., (2020). “*Burdur İlinde Hayvancılık Sektörünün SWOT Analizi*”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Isparta.
- ÖTER, F., (2019). “*Malatya İlinde Hayvancılık Sektörünün Analizi*”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Malatya.
- KORKMAZ, A., (2018). “*MAKÜ Projeleri İle Burdur'un Önünü Açacak*”, Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı 6(66), ss:39-44.
- MAKÜ TARIM ve HAYVANCILIK KALKINMA PROJESİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ, (2020). <https://hayvancilik.mehmetakif.edu.tr/icerik/708/824/proje-hakkinda> (Erişim Tarihi:02.02.2020).
- SAÇLI, Y., (2007). “*AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı*”, Uzmanlık Tezi, İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- SAĞLAM, H., (2014). “*Burdur'da Hayvancılık*”, Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı, 2(14), ss:39-42.
- TC SANAYİ ve TEKNOLOJİ BAKANLIĞI-SANAYİ ve VERİMLİLİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2017). “*81 İl Sanayi Durum Raporu (A-D)*”. <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/81-il-sanayi-durum-raporlari/mu1503011615> (Erişim Tarihi:03.05.2020).

- TÜRKİYE ODALAR ve BORSALAR BİRLİĞİ, (2003). “*Bölgesel Gelişim Raporu I, Batı Akdeniz Bölgesi(Antalya, Burdur, Isparta- Tarım, Hayvancılık, Hizmet Sektörü)*”, TOBB-BAGEV, Ankara.
- TARIM ve ORMAN BAKANLIĞI, (2019). <https://www.burdur.tarimorman.gov.tr> (Erişim Tarihi:10.04.2020).
- TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI, (2021). “Koyun Yetiştiriciliği”, https://www.tarimorman.gov.tr/HAYGEM/Belgeler/Hayvanc%C4%B1%C4%B1k/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkba%C5%9F%20Hayvanc%C4%B1%C4%B1k/Koyun%20Yeti%C5%9Ftiricili%C4%9Fi/2020%20YILI/Koyun_Yetistirciligi.pdf (Erişim Tarihi: 26.03.2021).
- TİGEM (TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ), (2017). “*2017 Yılı Hayvancılık Sektör Raporu*”. <https://www.tigem.gov.tr/WebUserFile/DosyaGaleri/2018/2/a374cc25-acc1-44e8-a546-63b4c8bce146/dosya/2017%20YILI%20HAYVANCILIK%20SEKTOR%20RAPORU.pdf> (Erişim Tarihi:10.02.2020).
- TÜİK (TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU), 2020(a). “Hayvancılık İstatistikleri”, <http://www.tuik.gov.tr/preTablo.do?altid=1002> (Erişim Tarihi:20.03.2020).
- TÜİK (TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU), 2020(b). “Hayvancılık İstatistikleri”, <https://biruni.tuik.govtr/medas/?kn=101&locale=tr> (Erişim Tarihi:19.03.2020).
- TÜİK (TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU), 2020(c). “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı”, <https://biruni.tuik.govtr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim Tarihi:18.03.2020).

TURKEY-EUROPEAN UNION (EU) RELATIONS IN THE PERIOD OF SINGLE PARTY RULE IN TURKEY¹

TÜRKİYE'DE TEK PARTİ İKTİDARLARI DÖNEMİNDE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY²
Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ³

ABSTRACT

This study will focus on the relations between Turkey and the European Union during the political parties (Democrat Party, Justice Party, Motherland Party, Justice and Development Party) ruling alone in Turkey. The positive and negative developments in Turkey-EU relations during the period of these parties will be evaluated and the perspectives of these parties on Turkey-EU relations will be examined in separate sections. The main problem of the study is related to the reason the relations could not reach the desired level, despite the important steps taken towards Turkey-EU relations during the period of the political parties, which were in power alone in Turkey. The study will be discussed by using a comparative method.

Keywords: European Union, Turkey, Turkey-EU Relations, Political Party.

Jel Code: Z-00, Z-19

ÖZ

Bu çalışma Türkiye’de tek başına iktidar olan siyasi partileri (Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi) döneminde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ele alınacaktır. Çalışmada bu partilerin Türkiye-AB ilişkilerine bakışları ayrı bölümlerde incelenecektir. Çalışmanın temel sorunsalı Türkiye’de tek başına iktidar olan siyasi partilerin döneminde Türkiye-AB ilişkilerine yönelik önemli adımlar atılmasına rağmen, ilişkilerde neden istenilen düzeye gelinemediği ile ilgilidir. Çalışma karşılaştırmalı bir metod kullanılarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Türkiye-AB İlişkileri, Siyasi Partiler.

Jel Kodu: Z-00, Z-19

¹ The concept of the European Union (EU) will be used in the study in order not to cause terminologic confusion.

² Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-9157-6133, ekremyasarakay@hakkari.edu.tr

³ Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-9830-5624, halilemredenis@hakkari.edu.tr

INTRODUCTION

Turkey-EU relations started on July 31, 1959 with Turkey's application for partnership (Çakmak, 2003:70). After the negotiations, Turkey said that the final goal was membership of the EU. Along with the application for partnership, the Agreement Establishing Association Relations Between Turkey and the EU, known as the Ankara Agreement, was signed on September 12, 1963, and Turkey-EU relations gained a legal dimension (Gülmez, 2008:427).

After the signing of the Ankara Agreement, the preparation process started as a priority. With the Additional Protocol approved in 1973, the transition process started, and the Customs Union was made with the decision of the partnership council numbered 1/95, accepted in 1995, and the last period began. Turkey applied for full membership of the EU on April 14, 1987, during the Turgut Özal period, without going through the last period. The European Commission prepared a report on Turkey's full membership application in 1989 and rejected the application because both Turkey and the EU were not yet ready, according to this report (Kuniholm, 2001:30). However, the EU emphasized that relations with Turkey should be developed within the framework of partnership relations (Bolkestein, 2004:23). Turkey also understood the Customs Union as a step forward in development of relations with the EU and the full membership process, and focused on the realization of the Customs Union. In this framework, the last period was passed by making a Customs Union between Turkey and the EU on March 6, 1995 (Keskin, 2001:37).

Although Turkey understood the Customs Union as a step towards the full membership process, the EU favored the continuation of relations with Turkey within the framework of partnership relations, so much so that, while the decision to start negotiations with Eastern European countries was taken in the Agenda 2000 Report and the Luxembourg Summit held in 1997, the partnership relations with Turkey continued (Arıkan, 2006:43). Subsequently, Turkey temporarily suspended its political relations with the EU with a unilateral decision (Verney, 2009:7).

While Turkey-EU relations were in this way, Turkey became a candidate country for the EU with the Helsinki Summit held in December 1999 (Baykal, 2002:22). After obtaining the candidate status, Turkey made important reforms in order to comply with the EU reforms. Following these reforms, the negotiation process between Turkey and the EU started on 3 October 2005 (Aksu, 2012:34).

While experiencing the golden age of Turkey-EU relations, in 2006 the European Commission suspended the negotiations in eight chapters, France in five chapters and Cyprus in six chapters, and Turkey-EU relations reached the freezing point (Maresceau, 2006:18). Although the Positive Agenda was adopted in 2012 to revive relations and speed up the negotiation process, the lack of trust and belief between Turkey and the EU prevented the Positive Agenda (Faucompret and Konings, 2008:40). The European Parliament recommended a suspension of negotiations with Turkey on November 24, 2016, as the state of emergency applied in Turkey after the coup attempt in Turkey on 15 July 2016 and Turkey-EU relations faced a stalemate again (İçener, 2016:74).

Turkey-EU relations have been unstable in the historical process. There have been groups that view Turkey-EU relations differently in Turkey. Especially among the political parties in Turkey, there have been different ministers regarding the relations with the EU from a different perspective than the mainstream opinion. In Turkey, parties such as the Labor Party and Welfare Party opposed Turkey-EU relations, while parties such as the Motherland Party, Democrat Party and Justice Party supported it. (Akçay, 2016:133-142).

In this context, this study will examine the development of Turkey-EU relations in the single party periods in Turkey and their perspectives on Turkey-EU relations with a comparative method. In this study, the development of Turkey-EU relations in the period of these parties will be considered and an evaluation will be made on the basis of why the expected positive steps were not taken and the future of relations.

1. DEMOCRAT PARTY (DP) PERIOD

The Democrat Party, founded on January 7, 1946, has been an important party that influenced and shaped Turkish foreign policy during the transition to multi-party political life (Karakuş, 2021a:80). The DP took part in the elections twice between these periods. The first of these elections was held in 1946. In these elections, the DP could get 65 parliamentary seats out of the 273 MPs it nominated. The second general election was held in 1950, in which the motto was "Enough is the word for the nation." In these elections, the Democrat Party became the triumph party. The DP, which came to power with 408 MPs by taking more than half of the votes, was a right-wing party. However, the DP advocated liberalism in economy and democracy in politics. The party program promised a freer order in every field and welfare to the masses (Karpas, 1996:122).

The DP has been a party that supports Turkey's EU membership process since its inauguration. The period when Turkey applied for partnership with the EU/EEC was the DP period. The DP applied to the EU/EEC for partnership because of some reasons. The first of these concerns Westernization and security. The DP, which came to power in 1950, also favored integration with the West (Çalış, 2006:201). Because integration with the West was associated with modernization. Because of Westernization, orientation to the West, Europeanization or modernization meant integration into the international system. This situation was deemed necessary to ensure the national security of Turkey against the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), whose national power capacity was not sufficient at the time (Koçer, 2009:44).

The second reason for a partnership application was economic. After World War II, Turkey was included in the Marshall Plan by obtaining help from the West for economic development (Bilgin, 2005:103). When the economic aid provided by the Marshall Plan was blocked in 1958, the economy was disrupted and problems arose in the balance of payments, and the system collapsed (Karakuş, 2021b:46). This period coincided with a period in which problems arose within the United States and economic aid decreased. Upon this, the DP created a new initiative with the EU and realized the EU was a lifeline in economic terms and prioritized the advancement of economic relations with this structuring in line with the economic development goal of Turkey (Eralp, 1997:86). EU members have an important place in Turkish foreign trade. In addition, because of its geographic proximity, Turkey must establish a relationship with the EU, where it can be used in the export of European goods to Asia and Africa, thus increasing Turkey's commercial gain.

The third reason for the partnership application was the Greek factor. Greece's application for partnership with the EU pushed Turkey to apply to the EU as well. Because Turkey produces similar things to Greece. Both countries are predominantly agricultural economy. If Greece enters the European market, Turkey is afraid of the decrease in its market share and loss. In addition, Turkey did not want to leave Greece alone in Europe in order not to get into diplomatic difficulties (Çalış, 2006:28). In addition, although the Cyprus problem with Greece seemed to be resolved with the London and Zurich Agreements, Therefore, after the DP came to power in 1950 for these reasons, it took care to bring Turkish foreign policy closer to the West. The EU/EEC also gained an important place among these institutions. In the program of the V. Menderes government, Prime Minister Adnan Menderes said that he wanted to be included in the structure established in Europe and it was aimed that Turkey's economic development would develop and speed up with this participation (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013:1207).

The DP took part in the negotiations with the EU/EEC after the application for partnership and made an important effort for Turkey's membership to the EU/EEC. However, after the military coup on 27 May 1960, it fell from power and was closed. Relations with the EEC continued to be developed by the successor Republican People's Party (RPP) (Tekeli and İlkin, 1993:173).

2. JUSTICE PARTY (JP) PERIOD

The Justice Party (JP), a center-right, liberal-minded party that existed between 1961-1980, was founded in February 1961 under the chairmanship of Ragıp Gümüşpala. The JP, protecting the legacy of the Democratic Party and founded by Democratic party members, became the second party with

over 34% of the votes in the elections held after the 27 May military coup. The JP, which entered a coalition with the RPP in 1962, held power as the lone party after the elections in 1965, after Süleyman Demirel came to power in 1964. They remained in power during 11 different periods until October 1981 (Demirel, 2004:39). Since its establishment, the JP found Turkey's membership to the EU necessary. Moreover, JP stated that the necessary steps should be taken in order to provide an environment in which Turkey can profit. For example, in the 1965 Government Program, the JP government promised to take the necessary measures to enable the Turkish industry to withstand the competition in the partnership community, in order to become a full member of the EU (Çınar, 2011:37). However, the implementation of the Ankara Agreement did not make significant progress in Turkey-EU relations. The most important reason for this was that the EU scepticism on the executions of the Agreement in Turkey. Despite this, Turkey continued its relationship with the EU, and received financial support from the EU without being subject to any obligations, since it is in the preparation stage. The EU contributed to the development of Turkey's trade and has opened its markets to Turkey (Hale, 2003: 87).

In the 1969 election declaration, the JP emphasized that positive results in the development of Turkey's partnership with the EU/EEC would be increase during the transition period, which would include closer economic, social and financial relations (Adalet Partisi, 1969:12). For this purpose, the JP made attempts to transition to a period of preparation.

There were various reasons that Turkey seemed to be very eager to start the transition period. One of them was Great Britain's efforts to join the EU, while the other was the Junta administration's seizure of power in Greece. Great Britain persistently wanted to become a member of the Union, but the process was prolonged because of French leader Charles De Gaulle's desire to protect France's national interests. Turkey wanted to take advantage of this opportunity because it believed that Great Britain's membership to the EU would extend Turkey's path to full membership (Karluk, 2011:139). A second reason was that Greece's relations with the EU were frozen when the Junta administration came to power in Greece in 1967. This situation created an important opportunity for Turkey to close the gap with Greece, in which it lagged behind in the process of EU integration (Karluk, 2011:142).

Turkey first made a request to start the Transition Period on May 16, 1967. However, the European Union (EU) responded that the deadline had not yet expired. When Turkey made this request a second time via Foreign Minister İhsan Sabri Çağlayangil on April 5, 1968, the European Commission responded (April 29, 1968) that it would be beneficial for Turkey to extend its Preparatory Period (Karluk, 2011:145). According to the EU, Turkey did not appear to be ready for a Transition Period economically, as Turkey did not have a fully productive Preparation Period and could not realize its structural transformations. The EU also focused industrialized countries such as Ireland, England, and Denmark during this period. In addition, the EU had developed a policy for Mediterranean countries. In this context, agreements were made with Morocco and Tunisia and the EU wanted to consider Turkey and Greece within this policy, attempting to stop the rapid progress of Turkey's full membership. However, upon Turkey's insistence, the Turkey-EU Additional Protocol negotiations began on December 9, 1968 (Keskin, 2001:36). Because of these negotiations, the Additional Protocol was approved by the Grand National Assembly on July 5, 1971, approved by the Senate on July 22, 1971, and was enacted on September 1, 1971. Later, the Protocol came into force on January 1, 1973, after it was approved by the parliaments of member countries (Keskin, 2001:38).

According to the Election Declaration of 1973, the JP emphasized the importance of the Additional Protocol and the EU's expectations of Turkey. According to party programs, the full membership process was deemed important, as it was necessary to consider and regulate to the EU/EEC perspective to serve the development and strengthening of the country, provide a market for exports and protect national interests. With this view, the JP stood out as the party that defended Turkey's right to be included in the EU without delay (Adalet Partisi, 1973:16). The JP focused on the need to start the Transition Period as soon as possible to ensure economic development and that it should be carried out accurately (Üste, 2006:337). The JP contended that Turkey should enter the Common

Market as to not be excluded from economic integration and that political integration that would follow. The JP did not seek short-term benefits in terms of membership in the EU/EEC, but instead was focused on long-term goals (Özgişi, 2012:151). In the long term, Turkey strove for full membership in the EU/EEC, so as to not be treated indifferently by Western Europe, and to create the political, economic, and cultural ties necessary to develop its economy. The JP saw the EU/EEC as an economic power and focused on this aspect of it, believing that the Turkish people would reach a higher standard of living (Demir, 1972:732). For this reason, the JP advocated the continuation of positive economic relations with the EU/EEC. During the transition Period, which begun after the signing of the Additional Protocol, it was in Turkey's national interest to eliminate any problems in the domestic market and to realize an outward-looking industrialization, which included foreign competitiveness.

3. MOTHERLAND PARTY (MP) PERIOD

MP and its leader Turgut Özal, who came to power after the November 6, 1983 election, took an attitude of continuing relations with the EU and openly expressed the goal of full membership in government programs. During this period, Özal, who was more interested in domestic problems and economic structure, tried to make progress by crafting economic initiatives in his relations with the EU. Thus, relations that were interrupted after the revolution then they were developed. So much so that the Association Council convened in 1986 and relations returned to normal. Even though Turkey was not fully ready due to economic and political reasons, it applied for full membership to the EU on April 14, 1987. MP stated that while making this application, they tried to show an understanding of prioritizing the balance of mutual interests in relations (ANAP, 1987:13). Similarly, Özal stated in his 1989 party program and election manifesto that the relations would include economic development, defense, and security, and that the interests would be balanced (ANAP, 1989:25). After the Cold War, MP stated it aimed to bring Turkey to the level of advanced members of the Union as soon as possible and that the relations that developed with the application for full membership would speed up this understanding. MP also stated that Turkey would attach special importance to efforts to strengthen NATO's European part within full membership to the Union (ANAP, 1991:17). Yıldırım Akbulut's and Mesut Yılmaz's governments established after Özal and they maintained Özal's policies about the EU. However, during the Yılmaz period, it was emphasized that the EU should do something to fulfill its responsibilities towards Turkey.

4. JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY (AK PARTY/JDP) PERIOD

The AK Party, which came to power with the November 3, 2002, elections, gave great importance to Turkey–EU relations in the early years of its mandate. Considering Turkey's close geographical and historical ties with the EU, the AK Party ensured that relations with the EU are given top priority in both its party and its governmental programs. Viewing Turkey's EU accession process as the most crucial for its modernization since the proclamation of the republic, the AK Party emphasized the importance of membership in the EU and put added urgency on the start of the accession negotiations. To that end, the party was determined to fulfill the Copenhagen criteria (AK Parti, 2002a:44), which required the strengthening of harmonization laws and the development of fundamental rights and freedoms (AK Parti, 2007:27). After coming to power, the AK Party, which had initially planned to start negotiations with the EU in 2004, was only able to start negotiations on October 3, 2005, towards the end of its mandate. This was due to domestic problems, such as terrorism, constitutional referendums, the global economic crisis, the Arab Spring, and the Cyprus problem with the EU. As a result, the EU membership process was given less importance.

The Privileged Partnership option, which was advocated by EU states, such as Germany, France, and Austria, was flatly rejected by the AK Party, considering it, as Abdullah Gül stated before the 2004 Summit, an unacceptable alternative to full membership (TBMM, 2004:68). Similarly, Ali Babacan

emphasized that the goal of the Turkey–EU negotiations was full membership with equal rights and equal responsibilities, pointing out that nothing short of full membership would be acceptable (Çayhan and Oğurlu, 2014:59). Other Turkish officials reiterated that Turkey was in the negotiation process to attain full EU membership and described the Privileged Partnership option as unacceptable. Turkish powers define the Privileged Partnership option as anything between the current state of relations and full EU membership. EU officials stated that they were concerned that if Turkey were admitted into the EU, its influence would increase, bringing harm to the union. This position, including the proposed Privileged Partnership option, is mostly taken by EU member states which have large Turkish populations who have historically problems with integration, causing trouble for the social structures of the host countries. These countries are worried that a similar situation would arise if Turkey were admitted into the EU. For this reason, it is thought that if serious steps are taken to establish the values that are important for Europe in Turkey and if current attitudes of European states towards Turkey change, it would be mutually advantageous for Turkey to become a full member of the EU, thus eliminating the Privileged Partnership option (Akçay, 2016:140).

According to the AK Party, the proposed “Privileged Partnership” between Turkey and the EU would inflict economic, political, and cultural damage on the EU and would give Turkey the status of a second-class country. The AK Party asserts that the EU needs the cooperation of Turkey in order to become a global actor and to successfully implement its own defense and security policies. However, the party accuses the EU of imposing new rules while the negotiation process is ongoing and, thereby, making it more difficult for Turkey to achieve membership. The AK Party, which sees Turkey's EU membership not as an end in itself, but rather as a useful tool for the Turkish people and one which they deserve, claims that if an option such as Privileged Partnership is offered and insisted upon, the “Ankara Criteria”—modeled on the Copenhagen Criteria required for full membership to the EU—will still be adopted. The party said that these criteria will be adapted and the process of their implementation will continue (AK Parti, 2012:23). For the AK Party, the process of gaining full membership of the EU and the fulfillment of the required criteria is a natural result of Turkey's modernization process. Implementing the EU criteria is an important step for our modernization as a state and a society. Meeting these conditions is considered necessary and inevitable, even outside the context of EU membership (AK Parti, 2002b:30). For this reason, the AK Party stands in favor of maintaining the goal of full membership and rejects the Privileged Partnership option that has been put forward as an alternative.

The party believes that EU membership would provide a number of significant advantages to Turkey. For example, it would contribute greatly to the establishment and development of democracy in Turkey and provide economic gains, so that the people of Turkey may have better living conditions, be freer, and hold more rights and guarantees than they currently do (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 2014:10). Turkey's full membership of the EU would also contribute to the EU itself. With a population with that has an average age of 29.2 years, Turkey has the fourth largest labor market in Europe, with an active workforce of approximately 25.7 million. The average age within the EU is over 40 and the young workforce is decreasing day by day. It is thought that the social dynamism of the EU would be increased by the full membership of Turkey. Turkey's strategic location in the energy corridor and its ability to contribute to the resolution of disputes in critical conflict zones can help the EU with the diversification of its energy resources as well as its energy security. Turkey can also play an active role in helping the EU to combat criminal threats, such as international terrorism, illegal immigration, and the trafficking of drugs, arms and people (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012:8). For this reason, the AK Party rejects the Privileged Partnership option and views anything proposed as an alternative to full membership with suspicion. For example, the recently adopted “Positive Agenda,” was only accepted after EU officials confirmed that it was not, in fact, being proposed as such an alternative (Böhler, Pelkmans and Selcuki, 2012:12).

For the reasons described, the AK Party government considers that Turkey must fulfill the criteria for full membership of the EU in order to avoid the Privileged Partnership option. It also hopes that if Germany adopts a positive attitude towards Turkey's full membership, states such as Austria and

France, which currently oppose this possibility, will also begin to see it in a more positive light. The AK Party stated in its 2018 election manifesto that it was focused on change within Turkey and continuity in foreign policy (AK Parti, 2018:12). During its rule, the party developed a foreign policy both visionary and realistic that is in line with Turkey's interests. It aims to use its position and understanding to produce solutions to the problems experienced both in neighboring regions and in other parts of the world. In this way, the AK Party places an emphasis on Turkey having an active rather than a passive foreign policy, and it believes that economic and social development can be achieved through this approach (AK Parti, 2018:14).

Stating that it would continue to pursue a multidimensional foreign policy, the AK Party started accession negotiations with the EU in 2005 and, up to the present, has opened 16 of the 35 chapters of the *acquis*. According to the party, although many chapters are ready to be opened and others provisionally closed during the negotiation process, there are obstacles because of the policies of some countries within the EU (Akçay, 2016:102).

The AK Party sees the development of Turkey–EU relations as a strategic goal. In its election manifesto, the party highlighted the importance it attaches to the EU by including a subsection for the European Union under the heading of “Foreign Policy” (AK Parti, 2018:17). The AK Party regards Turkey’s relationship with the EU as one that should provide integration with the Union, rather than as an interest-oriented cooperation. It aims to maximize the commercial relations between the two sides by expanding the cooperation of the Customs Union. In addition, the party sees the relationship with the EU as being complementary, rather than as an alternative, to relationships with other international bodies (AK Parti, 2018:24).

CONCLUSION

Turkey's EU adventure, which started with the partnership application made in 1959, has been fluctuant in the historical process and full membership has yet to be realized. Full membership in the EU has been an important state policy for Turkey, despite all the negativities in every period of history. Some negative developments between Turkey and the EU, especially in the last period, could not preserve their former importance. Many reasons, such as loss of trust and belief between Turkey and the EU, and the failure of Turkey and the EU to fulfill the obligations expected from them, have led to abyss in Turkey-EU relations. It remained unclear how the relations between the two sides will continue.

The perspective of many political parties on Turkey-EU relations and the development of relations have been an important issue. The economic and political instabilities experienced in the coalition governments negatively affected the process. The major subject of this study was what kind of developments took place in Turkey-EU relations during the single-party governments and the EU policy of these parties. Because during the single-party governments, there were important developments in Turkey-EU relations.

During the DP, JP, MP, and AK Party periods in Turkey, single-party governments were experienced and this situation continues with the recent AK Party government. Turkey's EU membership process was supported in every period of single-party governments and steps were taken in this direction.

During the DP period, Turkey made the first step of the relations by applying to the EU on July 31, 1959. Until the military coup of 27 May 1960, it took part in the negotiations on partnership relations and was the party that carried out the negotiations. However, after the 27 May military coup, the DP was closed, although Turkey-EU relations were not suspended, the meetings where the negotiations were held were postponed and the EU said that the executions in Turkey were contrary to democracy, the rule of law, and human rights. Despite this, the negotiations between Turkey and the EU continued during the RPP period and although the DP laid the foundation for the relations, the Ankara Agreement, which put the partnership relationship between Turkey and the EU legally, was signed during the RPP period.

Turkey-EU relations maintained their importance during the JP period, which was the sole ruler after the general elections held in 1965, and some important developments took place in relations. The JP period was the period in which the preparatory period was experienced in Turkey-EU relations, the transition period negotiations were made and the Additional Protocol, which started the transition period, was signed. However, during the JP period, which was closed after the military memorandum of March 12, 1971, Turkey-EU relations remained not completed. Despite the important developments in Turkey-EU relations, as Turkey could not fulfill the obligations required during the transition period, it was not possible to experience a serious development.

After the military coup on September 12, 1980, in the general elections held on November 6, 1983, important developments took place in Turkey-EU relations during the MP period led by Turgut Özal, who was in power alone. Eager to revive and fix the relations that were suspended in March 1982 after the coup, MP made an unexpected move before the last period in the partnership relationship and applied for full membership to the EU on April 14, 1987. After the application for full membership, which was seriously discussed in both the EU and Turkey, the EU prepared a report on Turkey's application in December 1989 and rejected the application, saying that both the EU and Turkey were not ready yet. Faced with this attitude of the EU, which focuses on developing the partnership relationship rather than applying for full membership, Turkey has struggled to realize the Customs Union. While the Customs Union for the EU was a distraction for Turkey, it was an important step for full membership of Turkey. In this sense, the application for full membership in 1987 and the European Commission report published in 1989 paved the way for the Customs Union. However, from the 1989 Commission report to Turkey's candidacy status in 1999, the EU established a relationship with Turkey in the context of partnership, stated Turkey was not ready for full membership, the Agenda 2000 report in 1997 and the Luxembourg Summit with Eastern European countries. Despite the start of negotiations, Turkey's being put in the background damaged the relations and Turkey returned to where it started.

In the period of the AK Party, which was in power as a single party in the general elections held on November 3, 2002, and is still in power, Turkey-EU relations experienced a golden age at the beginning of the period. Empowering the relations developed by the Democratic Left Party (DLP)-Nationalist People's Party (NPP)-MP coalition government before it, the AK Party received a negotiation date at the summit held on 16-17 December 2004 and started negotiations with the EU on October 3, 2005. Finding the relations with the EU and the full membership process necessary at every opportunity, the AK Party has taken steps in this direction and has seen the full membership process as an important state policy. While the EU membership process was in its golden age, alternative types of relations other than full membership such as the Privileged Partnership proposed by some groups within the EU member states were persistently rejected by Turkey.

While Turkey's full membership process to the EU reached an important turning point, the European Commission suspended the negotiations under eight, France, five and Southern Cyprus six titles because of the problem over the Cyprus in 2006, and relations were severely damaged. Even though a Positive Agenda was started between Turkey and the EU in 2012 to revive relations and continue the negotiation process, both the loss of trust and belief between the two sides and the developments in the international conjuncture prevented the Positive Agenda from having the expected effect. However, especially economic relations continued, albeit with a heavy glitch. Upon the request of the EU, a report was prepared by the World Bank in which the Customs Union between Turkey and the EU was evaluated in 2014, and there were also discussions on updating and improving the Customs Union in line with this report. However, after the coup attempt in Turkey on July 15, 2016, the mutual attitudes of Turkey and the EU damaged relations and relations were almost frozen.

In this sense, the relations between Turkey and the EU never continued in a standard way in the historical process, sometimes positive and sometimes negative developments were experienced. Today, relations are shaped by the international conjuncture and the attitudes of both sides and the momentum on the bilateral relations was lost due to the negative developments. Although both Turkey and the EU have emphasized how important, they are to each other, no critical steps have been taken.

Therefore, the future of Turkey-EU relations and the full membership process remain uncertain. Although meetings are held between Turkish and EU officials from time to time, both sides are far from taking any concrete steps. It is almost certain that Turkey's EU full membership process will not take place soon, even in the long term, due to Turkey's population density, its possible stronger position in the EU, level of economic development, serious foreign policy differences between Turkey and several EU countries and ongoing political issues. It is also unclear whether Turkey will accept a non-full membership option such as the Privileged Partnership.

REFERENCES

- Adalet Partisi. (1969). Adalet Partisi Seçim Beyannamesi, Ankara.
- Adalet Partisi. (1973). 1973 Seçim Beyannamesi, Ankara.
- Akçay, E. Y. (2016). Türkiye-AB İlişkileri ve İmtiyazlı Ortaklık Meselesi, Ankara: İmaj Yayınları.
- AK Parti. (2002a). “Her şey Türkiye İçin”, AK Parti Seçim Beyannamesi, Ankara.
- AK Parti. (2002b). “Her şey Yolunda Türkiye”, AKP Seçim Bildirgesi 2002, Ankara.
- AK Parti. (2007). “Kalkınma ve Demokratikleşme Programı”, AK Parti Programı 2007, Ankara.
- AK Parti. (2012). 2023 Siyasi Vizyonu, Ankara.
- AK Parti. (2018). “Güçlü meclis, güçlü hükümet, güçlü Türkiye: Yine yaparsa AK Parti yapar”, AK Parti 2018 Seçim Beyannamesi, Ankara.
- Aksu, K. (2012). “A Historical Background to Turkey-Europe Relations”, K. Aksu (Ed.), Turkey-EU Relations, içinde (1-18), Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- ANAP. (1987.) 1987 Seçim Beyannamesi, Ankara.
- ANAP. (1989). Anavatan-Halkçı-Milliyetçi Demokrasi Partileri Seçim Beyannameleri ve Programları, Ankara.
- ANAP. (1991). 1991 Seçim Beyannamesi, Ankara.
- Arıkan, H. (2006). Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Membership?, Second Ed. London: Ashgate.
- Baykal, S. (2002). “Turkey-EU Relations In The Aftermath Of The Helsinki Summit: An Analysis Of Copenhagen Political Criteria In Light Of The Accession Partnership, National Programme and The Regular Reports”, Ankara Review of European Studies, 2 (3), 15-63.
- Bilgin, M. S. (2005). “Türkiye'nin AB'ye Katılma Sürecinde Ortadoğu'da Sahip Olduğu Stratejik Konumu ve Önemi”, H. Arıkan, M. Kar (Ed.), Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri: Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar, içinde (247-258), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bolkestein, F. (2004). The Limits of Europe, Tiel: Lannaoo Pub.
- Böhler, P., Pelkmans, J., and Selcuki, C. (2012). “Who remembers Turkey's pre-accession”, *CEPS Special Report*, (74), 1-24.
- Çakmak, C. (2003). “Human Rights, the European Union and Turkey”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2 (3-4), 63-90.
- Çalış, Ş. (2006). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çayhan, E. and Oğurlu, E. (2014). Türkiye-AB İlişkilerine Siyasal Partilerin Bakışı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Çınar, M. (2011). Türk Parlamento Tarihi: TBMM 13. Dönem (1965-1969), Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

- Demir, A. (1972). "Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Üyeliği Üzerinde Tartışmalar", *A.Ü. SBF Dergisi*, 27 (3), 721-756.
- Demirel, T. (2004). *Adalet Partisi- İdeoloji ve Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eralp, A. (1997). "Soğuk Savaşın Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri" A. Eralp (Ed.), *Türkiye ve Avrupa, içinde (85-129)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Faucipret, E. and Konings, J. (2008). *Turkish Accesion to the EU: Satisfying the Copenhagen Criteria*, New York: Routledge.
- Gülmez, S. B. (2008). "The EU Policy of the Republican People's Party: An Inquiry on the Opposition Party and Euro-skepticism in Turkey", *Turkish Studies*, 9 (3), 423-436.
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, P. Demir (Çev.), İstanbul: Mozaik Yayınları.
- İçener, E. (2016). "Turkey – EU Relations after the Failed July 15 Coup Attempt", *Bilig*, (79), 69-87.
- Karakuş, G. (2021a). *Soğuk Savaşta Ara Kesit: İsmet İnönü Dönemi (1938-1950)*, 2. Baskı, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Karakuş, G. (2021b). *Planlı Devletçilikten Neo-Liberalizme Geçiş: Türk Siyasal Tarihi (1950-1993)*, 2. Baskı, İstanbul: Paradigma Akademi.
- Karlık, R. (2011). *Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Karpat, K. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Keskin, Y. (2001). *Avrupa Yollarında Türkiye*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Koçer, G. (2009). "Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası: Uluslararası İlişkiler Açısından Bir Analiz", *Uluslararası Sosyal ve İktisadi İncelemeler Dergisi*, 1 (2), 37-59.
- Kuniholm, B. (2001). "Turkey's Accession to the European Union: Differences in European and US Attitudes and Challenges for Turkey", *Turkish Studies*, 2 (1), 25-53.
- Maresceau, M. (2006). *Bilateral Agreements Concluded by the European Community*, Boston: Martinus Nuhoff Publishers.
- Özgişi, T. (2012). *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM. (2004). "Gensoru, Genel Görüşme, Meclis Soruşturması ve Meclis Araştırması", *TBMM Tutanak Dergisi*, 22 (68), 1-168.
- Tekeli, İ. and İlkin, S. (1993). *Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus-Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'nın Türkiye'ye Yaklaşım*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2012). *Avrupa'nın Geleceğinde Anahtar Türkiye*, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2014). *Türkiye'nin Avrupa Birliği Stratejisi: Siyasi Reform Sürecinde Kararlılık Sosyo-Ekonomik Dönüşümde Süreklilik İletişimde Etkinli.*, Ankara.
- Üste, R. B. (2006). "Türkiye'de Siyasal İktidara Gelen Partilerin AET/AT/AB İlişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Yönetim Yapısına Etkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (3), 332-349.
- Verney, S. (2009). "National Identity and Political Change on Turkey's Road to EU Membership", S. Verney and K. Ifantis (Eds.), *Turkey's Road to European Union Membership National Identity and Political Change, içinde (213-221)*, New York: Madison Avenue.

**SİNEMANIN DİJİTALLEŞMESİ VE EFEKT UYGULAMALARININ
TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GEÇİRDİĞİ EVRELER**
**THE STAGE OF THE DIGITALIZATION OF CINEMA AND EFFECTS
APPLICATIONS IN THE HISTORICAL PROCESS**

Dr. Öğr. Üyesi Ümit DEMİR*

ÖZ

Sinema, 1896'daki ilk gösteriminden hemen sonra tüm dünyada bir taraftan eğlence aracı olarak yaygınlaşırken, diğer taraftan da (özellikle savaş dönemlerinde toplumları manipüle etmek için) propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca savaş sonrasında sinemanın Rusya, İngiltere, Amerika gibi ülkeler tarafından kitlelerin eğitiminde kullanıldığı görülmüştür. Süreçte yaşanan teknolojik gelişmelerle sinema önce sesli hale gelmiş sonrasında, renklendirilmiş, daha sonra da üç boyutlu hale getirilmiştir. İzler kitleyi yanılsama yoluyla büyülemeyi amaçlayan sinema, 21.yüzyıla gelindiğinde önemli bir ilerleme daha kat ederek dijitalleşmeye başlamıştır. Çalışmada sinemanın dijitalleşme süreciyle birlikte bu sektöre giren özel ve görsel efekt uygulamalarının kullanımının geçirdiği evreler araştırılmıştır. Araştırma literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve mevcut literatürde yer alan bilgiler derlenmiş, tarihsel (kronolojik) akış içerisinde düzenlenerek aktarılmıştır. Araştırma sırasında alanda yer alan bilgilerin zaman zaman birbirine karıştırıldığı aynı zamanda alana ilişkin kavramların birbirinin yerine kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sinema, dijitalleşme, özel efekt, görsel efekt

Jel Kodları: Z19

ABSTRACT

Just after its first screening in 1896, cinema became widespread all over the world as a means of entertainment, on the other hand, it was used as a propaganda tool (especially to manipulate societies during war times). In addition, after the war, it was seen that cinema was used in the education of the masses by countries such as Russia, England and America. With the technological developments in the process, the cinema first became sound, then it was coloured, and then it became three-dimensional. Cinema, which aims to fascinate the audience through illusion, has made a significant progress in the 21st century and has begun to digitize. In the study, the stages of the use of special and visual effects applications that entered this sector with the digitalization process of cinema were investigated. The research was carried out with the method of literature review and the information in the existing literature was compiled and transferred by arranging in the historical (chronological) flow. During the research, it was observed that the information in the field was confused from time to time, and at the same time, the concepts related to the field were used interchangeably.

Key Words: Cinema, digitization, special effects, visual effects

Gel Codes: Z19

GİRİŞ

Dijital kavramı 1960'lardan beri kullanımda yer alan sayısal kavramıyla birlikte aynı anlamda kullanılmıştır. Ancak sayısal sözcüğü günlük kullanımda hiçbir zaman dijital kavramında olduğu kadar popüler olamamış ve kullanıma girememiştir. Dijital kavramı, bu kavramdan daha önce kullanılan ve daha orantılı bir temsil sistemini ifade eden analog kavramından fazlasını ifade etmiştir (Lunenfeld'den akt. Vujoshevikj, 2019:116).

*Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü
e-mail: umitdemir@aku.edu.tr ORCID: 0000-0001-8555-8182

Dijitalleşme/sayısallaşma, analog mesajların (söz, resim, mektup) nakledilebilen, işlenebilen ve elektronik olarak depolanabilen ayrı ayrı vuruşlardan oluşan sinyallere dönüştürülmesi sürecini ifade etmektedir. Ses, görüntü ve metin halindeki mesajlar sayısallaştırıldığında, kolaylıkla birleştirilebilmiş ve bu özellik de geçmişte olanaksız olan bilginin entegrasyonunu mümkün kılmıştır. Sayısallaşmanın etkileri telekomünikasyonun çok ötesinde gelişmiştir. Ses, görüntü ve metinlerin birlikte işleme olanağı, bilgisayarlar için tasarlanan çok geniş bir multimedya uygulaması sağlamıştır. (Özçağlayan: 1998:94-96)

Sinemanın ilk dönemlerinde film çekmek için kamera devreye girdiğinde çekimler mümkünse bölünmeden sonunu kadar gerçekleştirilirken, dijital çağla birlikte, yönetmenler pelikül film ve süre kısıtlamasını hesaba katmadan benzer sekansları tekrar tekrar çekebilme özgürlüğüne erişmiştir. Böylece yapımcılar açısından da film maliyetleri azalmıştır. Aynı zamanda yönetmenlerin belgesel nitelikli filmlerden karmaşık konulu filmlere yönelmesi, perdedeki hareketlerin inandırıcılığının artırılması için, bu alanda çalışan kişileri farklı yöntemleri geliştirerek efekt kullanmaya zorlamıştır. Efekt TDK sözlüğünde “Radyo ve televizyon yayınlarında, tiyatro oyunlarında veya film seslendirmelerinde, hareketleri izlemesi gereken seslerin doğal kaynakların dışında, optik, mekanik, kimyasal yöntemlerle gerçekleştirilmesi” (TDK Elektronik Sözlük. 2021) olarak tanımlanmıştır. Özel efekt kavramı ise piroteknik diye adlandırılan ve patlayıcı özellik taşıyan malzeme ya da minyatür malzemelerle oluşturulmuş efektleri tanımlamak için kullanılmıştır (Wright, 2008:2). “Film, yapımı sırasında, neredeyse her zaman, çok pahalı, çok zor, çok zaman alıcı, çok tehlikeli ya da basitçe geleneksel fotoğraf teknikleriyle başarıya ulaşması imkânsız sahnelere ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla, sinemanın başlangıcından beri setin ya da kaydedilmiş kaydın elle inşa edilmesi sinemasal pratiklerde oldukça yaygın bir süreci içermiştir. ... normal yollarla yaratılması mümkün olmayan veya çok riskli olan sahnelerin yapımını sağlayarak izleyici üzerinde gerçeklik etkisi uyandırılması sağlanmıştır” (Vujoshevič, 2019:68). Çalışmanın anlaşılabilirliğini kolaylaştırabilmek için öncelikle efekt kullanımı tarihine ve özel/görsel efektlerin neler olduğuna değinilmiştir. Sonrasında efekt yaratmanın temel öğelerinin ve efekt uygulamalarının (türlerinin) neler olduğu incelenmiştir.

Yapılan çalışmada literatür tarama yöntemi benimsenmiştir. Öncelikle literatürde yer alan yerli ve yabancı kaynaklar taranmış sonrasında da kaynaklar düzenlenip ayıklanmıştır. Makalenin yazımı aşamasında çalışmanın derli toplu olabilmesi için sinemada dijitalleşme ve efekt kullanımının geçirdiği evreler mümkün olduğunca kronolojik bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Çalışmada yer alan sinemanın dijitalleşmesi ve efekt kullanımı ve bu kavramlarda ortaya çıkan yeniliklerin ayrı ayrı incelenmesi yerine, birlikte ele alınarak incelenmesi tercih edilmiştir.

1. SİNEMADA EFEKT KULLANIMININ KISA TARİHİ

Sinemanın ilk zamanlarından beri hareket yanılsamaları ve göz yanılgıları, efekt adı verilen tekniklerle desteklenmiştir. Sinemada efekt kavramı çeşitleri tanımlanırken çoğunlukla karıştırılmıştır. Genellikle efektler iki ana kategoriye ayrılmıştır. Kameranın önünde gerçekleşen sahnelerin çekimleri sırasında yapılan efektler özel efektler olarak isimlendirilirken, çekilmiş görüntülerin kurgu sırasında yeniden oluşturulması ya da değiştirilmesi ise; görsel efekt kavramı ile karşılanmıştır (Fink ve Morie, 2010: 2). Önce illüzyonist sonrasında da yönetmen olan George Melies, özel efektin mucitlerinden biri olarak tanınmıştır. Melies, Lumiere kardeşlerden çok farklı düşünmüş ve onların belgesel yaklaşımının dışında kameranın önünde yer alan gerçeklikleri kayda almak yerine, hayal dünyasını harekete geçirmiş ve oluşturduğu setlerde, kostüm, makyaj, çeşitli objeler, patlama görüntüleri, sis ya da duman efektleri kullanarak, insanlar üzerinde gerçekçi bir etki oluşturacak bilim-kurgu dünyası yaratılabileceğini göstermiştir (Vujoshevič, 2019:70). Sinemada ilk efekt kullanımıyla ilgili kesin bilgiler bulunmasa da literatür incelendiğinde yanılsamaya dayanan efektin ilk defa Melies’den önce kullanıldığı ile ilgili yargı ağırlık kazanmıştır. Yönetmenliğini Alfred Clark’ın yaptığı ve Edison Şirketi tarafından çekilen ilk özel efekt uygulamalarının yapıldığı filmin “The Execution Of Mary Stuart” (Mary Stuart’ın İnfazı) olduğu kabul edilmiştir. Çekim sırasında sahnenin inandırıcılığının zedelenmemesi ve rolünü gerçekleştiren kişinin zarar görmemesi için kameranın çalışması durdurulmuş, Mary Queen rolündeki kişiyle daha

önce hazırlanmış oyuncak maket yer değiştirilmiştir. Sonrasında çekim devam ettirilmiştir. (Zinderen, 2012:5).

Georges Melies ve diğer yapımcılar özel efektin kullanılmaya başlandığı ilk yıllarda, yaptıkları bir hata sonucu bir yöntem keşfetmişler ve kamera, çekim sırasında sıkıştığında almacın üstünde yer alan kulpun döndürülmesiyle farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Sonrasında bu durumdan faydalanan Melies, yeni bir sanat formu oluşturmuştur. Onun bu yöntemi, daha sonrasında çekimin durdurularak filmin ikinci kez pozlanması konusuna ön ayak olmuştur (Mitchel, 2004:13). Bu ilk dönemlerde görsel efektlerin kullanımı, kameranın yapabilecekleri/yetenekleri ile sınırlı kalmıştır.

1916 yılında geliştirilen “Blue-Screen Photography” adlı maskeleyme tekniği sonrasında sinemada, birçok yeni tekniğe imza atılmıştır. 1920’lerde Avrupa ve okyanus ötesi ülke Amerika’da yer alan birçok yapım şirketi ihtiyaç duydukları çeşitli mekanik ve görsel efektler üreten bölümleri kendi bünyelerinde oluşturmuştur (Yurdigül ve Zinderen, 2011:104). 1927’de ise Alman yönetmen Fritz Lang’ın yine kendisi gibi Alman olan görüntü yönetmeni Eugen Schüfftan’ın geliştirdiği ve kameranın önüne kırk beş derecelik açıyla yerleştirilen bir ayna ile kameranın görüş açısının dışında yer alan kısımlarında kamera tarafından görülüp diğer görüntülerin üzerine kayıt yapmasını sağlayan çekim yöntemiyle Metropolis filmi çekmiş ve bu film, bundan sonraki dönemde özel efektlerin kullanımı ile ilgili farklı bir bakış açısı geliştirmiştir (Zinderen, 2012:12). 1927 de yaşanan bir başka önemli olayda sinemaya sesin girmesiyle gerçekleşmiştir. Böylece sessiz filmin evrensel karakteri de etkilenmiştir. Görme ve işitme arasında kurulan çarpıcı ilişkiler farklı buluşlarında etkisiyle farklı yönetmenlerin elinde filmler, bir kat daha zenginleştirilmiştir (Abisel, 2003:306-309). Hem gerçekliğin yazımlanışında hem de yeniden düzenlenişinde dönemin görsel efekt ile ilintili buluşları sinemayı bir adım daha öteye taşımıştır.

1928 yılı görsel efekt konusunda bir anlamda yeni bir tekniğin başlangıcını müjdelemiştir. Bu dönemde tasarlanan optik baskı (yazıcı), neredeyse 1990’lı yıllara değin uzun bir süre sinemada görsel efekt oluşturmada temel teşkil etmiştir. Film oluşturacak bütün bileşenler tamamlandıktan sonra (gerçek çekim ya da hareketli maske, animasyon, modeller vb.) ayrı ayrı olan parçalar yeni hali ile bir tek film üzerinde birleştirilmiştir. Bu işleme günümüzdeki kullanımıyla “Compositing” adı verilmiştir (Rickitt, 2007:66). Optik baskı, dijital teknolojinin sunduğu imkanlar ortaya çıkıncaya kadar sinema alanında optik yazıcı diye anılan cihazlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir (Finans ve Zwerman, 2009:31). Optik yazıcılar birden çok filmin farklı projektörler ve mekanik olarak bağlanmış video kamerasıyla farklı film şeritlerinin tekrar fotoğraflamasına imkan tanıyan bir cihaz olarak tasarlanmıştır. Optik yazıcılar ile elde var olan eski film malzemeleri kopyalanarak düzeltilebilmiş ya da kayda alınmış hareketli görüntülere görsel efektler oluşturulmuştur. Uzun yıllar boyunca görsel efekt olarak; hızlı ve yavaş hareket, solma ve çözülme, mat çalışma vb. farklı karmaşık uygulamalar optik yazıcılar sayesinde tek bir sahnede bir araya getirilebilmiştir. (gaz.wiki, 2021)

1940 da yönetmenler Ludwig Berger, Michael Powell ve Tim Whelan,’ın çektiği Bağdat Hırsızları filmi Larry Butler’ın keşfi olan mavi ekran bir diğer adı ile yeşil ekran tekniği ile çekilmiştir. Bu teknik daha önceki dönemde Frank Williams’ın hareket halindeki oyuncuların monokromatik arka plandan ayrılarak bir diğer arka planda görünmesini sağlayan matte tekniğinden sonra özel efekt üretiminde önemli bir sıçrayış gerçekleştirmiştir (Vujosheviki, 2019:72).

1963’te konusunu Yunan mitolojilerinden alan ve yönetmenliğini Don Chaffy’in yaptığı Jason ve Argonotlar filminde stop motion tekniği kullanılarak iskeletlerin canlandırılması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu filmde rear projection tekniği kullanılarak oyuncuların görüntüleri maket kullanılarak canlandırması yapılmış çeşitli mitolojik yaratıkların görüntüleriyle çeşitli sahnelerde bir araya getirilebilmiştir. Bu film özel efekt üretimi ve kullanımı bakımından değerli kabul edilmiştir (Zinderen, 2012:17).

“70’li yıllarda Westworld filminin robot sahnesinde ve 76’da Futureworld filminde grafik ile üretilmiş sahneler kullanılmıştır. Ancak sinema sektörü 70’li yıllarda bilgisayar ile üretilen görüntülerin sinemada kullanılmasına çekingen bakmıştır. Yıldız Savaşlarında Ölüm Yıldızı için, 79’da Kara Delik adlı filmde kara deliğin üretilmesinde kullanılmıştır. Çoğu yapımcı gerçek kamera görüntüleri yerine bilgisayar

üretimi görüntüleri kullanmamayı tercih etmiştir. Tek istisna olarak 77 yapımı *Close Encounters of the Third Kind* filmi için insanların etrafında dönecek küpler yaratılmasını isteyen Steven Spielberg gösterilebilir. Ancak bu fikir de hayata geçmemiştir. Bu işte öncülüğü ellerinde tutan Gary Demos ve John Whitney Jr. sektörün bilgisayar destekli grafiklere olan tavrını değiştirmek için Yıldız Savaşları serisinin ikinci filminin çekimlerine başlayan George Lucas'a bir demo hazırlamışlardır. Lucas bu demodan etkilenmiş ve yapımında Üç L şirketinden yararlanmak üzere pazarlıklar yapılmıştır. Ancak maliyet fazla çıktığından fikirden vazgeçilmiştir. Lucas fikri çok beğendiği için şirketine bilgisayar destekli grafik üzerine çalışacak yeni bir birim eklemiştir. Birimin adı Pixar'dır. Lucas'ın kullanmadığı bu teknoloji Disney'in *Tron* adlı yapımında kullanılarak büyük bir başarı elde edilmiştir". (Rickitt'den akt. Bayar, 2015:135)

Sinemada bir başka efekt oluşturma tekniği olarak yeşil ekran tekniği kullanılmıştır. Yeşil ekran tekniğinde, oyuncuların arkasına konulan yeşil bir panel, kamera ile çekilmiş görüntülerle bilgisayarda üretilmiş görüntülerin uyum sağlamasını ve bütünleşmesini sağlamıştır. Yeşil panelin daha önce kullanılan mavi panelden farklı olarak yerleştirilen görüntünün hatlarını daha az belirgin yansıtması yeşil ekranın tercih edilmesine sebep olmuştur. (Bergan'dan aktaran Ormanlı, 2010: 99). John Dykstra *Star Wars* filminin efekt uzmanlığını yapmış ve ilk defa hareket kontrollü kamera sistemini kullanarak, uzay gemisi modellerini gerçekliğe yakın bir şekilde hareket ettirerek fotoğrafıma işlemini gerçekleştirmiştir. (Yurdigül ve Zinderen, 2011: 105).

Teknolojik alanda gerçekleşen gelişmeler sinemayı dolayısıyla efekt teknolojilerini de değişime uğratmıştır. 1970'lerde yaşanan teknolojik gelişmeler her ne kadar yeni türde efekt kullanımlarını arttırmış olsa da 1980'ler ve sonrasında, özellikle de 1990'larda dijital teknolojide ortaya çıkan yeniliklerle birlikte sinema, 70'lerde kullanımda olan efekt teknolojilerini bir kenara itmiştir. Bundan sonraki yıllar bilgisayara bağlı efekt teknolojilerinin kullanılmaya başladığı dönemler olarak anılmaya başlanmıştır. Örneğin; bu dönemle birlikte, bilgisayar yardımıyla bir görüntünün başka bir görüntüye dönüştürülmesini sağlayan morphing gibi dijital efektlerin yanı sıra, hareketi, grafik modele dönüştürebilen bilgisayar programları çok daha yaygın hale gelmiştir.

Günümüz teknolojisindeki ilerlemeler sinema görüntülerini matematiksel simgelere, kodlara nihayetinde birer veri haline dönüştürmüş ve artık tüm bu veriler bilgisayarlarla programlanabilir hale gelmiştir (Manovich, 2001: 27). Geline son noktada ise film sahnelerinin birçoğunun set yerine masa başında oluşturulduğu ve bu nedenle çekilen filmlerin hemen hemen hepsinde özel ya da görsel efektlere çokça yer verilmekte olduğu görülmüştür.

2. EFEKT YARATIMININ TEMEL ÖGELERİ

Bu başlık altında efekt yaratımının temel öğelerini oluşturan 3D tasarım, 3D modelleme ve 3D animasyon, kavramları kısaca açıklanmıştır.

2.1. 3D Tasarım

Literatür incelendiğinde tasarım kavramının birden çok tanımı/yaklaşımı ile karşılaşılmıştır. Tasarımın genellikle, ortaya çıkan problem ve bunun çözüm süreci, yaratma süreci, karar verme süreci, deneme-yanılma süreci gibi kavramlarla tanımlandığı görülmüştür. En temelde tasarım kavramının bir düşünme eylemi ve sürecini ifade ettiği tespit edilmiştir. Söz konusu eylem ile bir ürün, yaratıcılığın da dahil olduğu bir tasarım ürününe dönüşmekte ve zihinde canlandırma yöntemi ile ona biçim verilmektedir (Önal, 2011:155). Tasarım, her ne kadar düşünme eylemi ve yaratıcılık gerektirse de içinde bulunduğumuz dönemdeki dijital kolaylıklar (bilgisayar ve bu alan yönelik hazırlanmış program ve uygulamalar) işin yapılışını önceki dönemlere göre daha kolay hale getirmiş ve yaratıcılık anlamında farklı açılımlar sağlayarak daha kaliteli tasarımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Günümüzde sinema ile ilgili işlerin tasarımları, bilgisayar ortamında ve 3 boyutlu (en, boy, derinlik) olarak gerçekleştirilmektedir. Bu alandaki durum incelendiğinde genellikle 3D tasarım kavramı ile 3D modelleme kavramlarının teknik anlamda birbirine karıştırıldığı ve birbirinin yerine kullanıldığı

görülmüştür. Oysa ki her iki kavram da farklı anlamlar içermektedir. Her ne kadar ikisi de tasarım ortam paydasında buluşsa da 3 boyutlu tasarımda ihtiyaç dahilinde ilk olarak kâğıt üzerinde ya da bilgisayar ortamında tasarlanan ve mühendislik hesaplamaları ile çizilen objenin sanal ortama aktarılması söz konusu iken; 3 boyutlu modellemede daha önce hazırlanmış bir şeyin dijital platforma çevrilme işlemini ifade etmektedir. Yani, 3 boyutlu tasarım var olmayan sıfırdan bir ürün ortaya çıkarma işlemine verilen işlemleri ifade ettiği (İnnavasyon İçin Eğitim Vakfı, Elektronik Erişim 24.09.2021) ve bu nedenle 3D modelleme yapabilmek için ise öncelikle işin 3D tasarımının tamamlanmış olması gerektiği tespit edilmiştir.

2.2. 3D Modelleme

Modelleme kavramının tasarım kavramında olduğu gibi farklı alanlarda, farklı anlamlarda kullanılmakta olduğu görülmüştür. Fakat genel anlamda en yaygın haliyle; “bir olayı, olguyu veya olaylar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarma; ifade etme ve bir amaç için düzenleme sürecini göstermektedir”. (Türkiye Bilimler Akademisi, 2016:1) şeklinde tanımlanmıştır.

3D Modelleme de aynı 3D tasarım gibi bilgisayar ortamında gerçekleştirilmektedir. Nesnelere bilgisayarda 3 boyutlu olarak gerçeğe yakın bir şekilde görünür hale getirilmektedir. İşlem, nesnelere tüm yüzeylerinin matematiksel olarak bilgisayarda hesaplanıp görüntülerinin oluşturulmasıyla elde edilmektedir. Söz konusu işlem, bir mimari proje olabileceği gibi, bir çizgi film kahramanı, reklam ürünü, sinema karakteri veya herhangi bir endüstriyel ürün de olabilmektedir (Dream Design, 2021).

Özel bilgisayar programları, üç boyutlu modellerin elde edilebilmesini sağlamıştır. Bu programlar ile herhangi bir mekânın üç boyutlu modelleme teknikleri ile birebir dijitalleştirilmiş kopyasının çıkarılması mümkün hale gelmiş ve iç mekânın görüntüleri ayrı ayrı fotoğraflanarak görüntüler bir animasyon klipi çevrilerek hareketli hale getirilmiş, böylece tasarımlar mekânların birebir ölçekli halleri ile sunulabilir duruma getirilmiştir.

2.3. 3D Animasyon

Animasyon Türkçeye canlandırma olarak çevrilmiştir. Animasyon, durağan haldeki bir dizi görüntünün peş peşe gelecek şekilde birleştirilmesiyle meydana gelen bir tür hareket yanılsamasını ifade etmek için kullanılmıştır (Taylor, 1999: 94). Literatürde teknoloji alanında gerçekleşen ilerlemelerle aynı çizgede gelişme kateden canlandırma ile ilgili farklı tanımlamalara rastlanılmıştır. Canlandırma tanımlamaların kesişme noktasını; durağan haldeki herhangi bir şeye devinim izlenimi kazandırma işlevi oluşturmuştur. Farklı biçimlerde de olsa tüm bu tanımlar canlandırma alanının temel özelliklerini meydana getirmiştir (Balaban, 2007:17). Mantığı tıpkı sinemada olduğu gibi, saniyede 24 kare resmin birbiri arkasına geçtiğinde göz yanılgısına bağlı olarak hareket algısı oluşturması üzerine kurulmuştur. Hareketli görüntünün oluşması ve algılanması için en temel gerekliliği, birbirine takip eden görüntülerin uyumluluğu ve devamlılığı oluşturmuştur.

Günümüzde bilgisayar ortamında farklı program ve uygulamalarla gerçekleştirilen görsel materyaller yine bu teknoloji yardımıyla sanatçının hayal gücü ve yetenekleri doğrultusunda bir araya getirilmiş son kertede de animasyon filmleri oluşturulmuştur. En çok bilinen ve kullanılan animasyon tekniklerini; 2D, 3D, stop motion ve cut-out teknikleri oluşturmuştur. Bu canlandırma teknikleri temelde durağan karelerin hareketlendirilmesi (canlandırma) mantığı üzerinden işlese de hepsinin arasında teknik ve görsel olarak farklılıklar bulunduğu görülmüştür (Jihad, 2010:4).

2D (iki boyutlu) olarak nitelendirilen animasyon tasarımları dikey ve yatay düzlemlerden oluşmuş iken 3D (üç boyutlu) animasyon tasarımları bu iki boyuta ek olarak üçüncü boyutta gerçek yaşamda gözün algıladığı derinlik boyutundan faydalanılmış ve gerçeğe yakın görüntüler elde edilmesini sağlamıştır.

3. EFEKT UYGULAMALARI/TÜRLERİ

Daha önceki anlatımlarda da ifade edildiği gibi, efekt uygulamaları sinemanın ilk ortaya çıkışından beri çekilen filmlerde, farklı tekniklerle ve farklı şekillerde kullanılmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte

efekt türleri de gelişme kat etmiş, günümüze kadar çeşitlenmiş ve zamanla geliştirilen uygulamalarla daha pratik hale getirilmiştir. Özellikle 1990'lar la birlikte bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmeler, efekt uygulamalarının geliştirilmesini ve uygulanırlığını hızlandırmıştır. İlk dönemlerde film yapımı aşamasında kullanılan efektler günümüzde yapım sonrası ifade eden postproduction aşamasında, bilgisayarlarda kullanım için geliştirilen uygulamalarda yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu uygulamaların çeşitliliği artarken aynı zamanda efektlerin türlerine ayrılması noktasında zorlukların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu nedenle efekt uygulamalarının türlerini ortaya koyarken bu alanda yazılmış eserler incelendiğinde kaynak teşkil edecek kişiler olan Richard Rickitt, Ronn Miller, Reymond Fielding ve Robert McCharty gibi önemli kişilerin yazıları dikkate alınmıştır. Buna göre bir sınıflandırma yapıldığında efekt uygulamalarının sekiz farklı ana başlık ve onların da farklı alt başlıklar altında incelendiği görülmüştür. Çalışmanın bu bölümünde yer alan başlıkların oluşturulmasında İbrahim Etem Zinderen'in (2012:24-45) hazırladığı tezden yararlanılmıştır.

3.1. Optik Efektler

Film çekimi sırasına kamera üzerinde veya çekim sonrası banyo aşamasında film üzerinde gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar söz konusu efektler kamera hilesi olarak değerlendirilmiş olsa da (örneğin aynı film karesi üzerinde yer alan görüntünün bir veya birden fazla görüntü ile birleştirilmesi ya da kamera objektifi kullanılarak yapılmış efektler) yine de film efekti olarak görülmüşlerdir (Miller, 2006:79). Optik efektler; slow motion, Dunning-Pameroy, Schüfftan, optical printer (optik yazıcı), scene transition (sahne geçişi) ve rear (back) projection olmak üzere altı farklı kategoride kısaca incelenmiştir.

3.1.1 Slow Motion Efektler

Slow motion Türkçe'de yavaşlatılmış hareket ya da görüntü olarak tanımlanmıştır. Filme alınan görüntünün yavaşlatılmış halde izlenebilmesi için çekim sayısının saniyede 24 kareden 36 kareye çıkarılması gerekmiştir. Böylece saniyede 36 kare olarak filme alınan görüntü normal oynatımda bir efekt oluşturmuş ve hareketlerin yavaşlatılmış görüntüleri elde edilmiştir (Şenyapılı, 2003:88).

3.1.2. Dunning-Pameroy Efekti

C. Dodge Dunning'in bulduğu bu efekt uygulamasını sonrasında aynı zamanda arkadaşı olan J Roy Pameroy geliştirerek farklı bir noktaya getirmiştir. Dunning ve Pameroy bu efekt ile (bir tür hile olarak da görülmüştür) ek baskı süreci gerektirmeyecek şekilde daha önceden kameraya alınmış bir çekim ile sonrasında kameraya alınmış başka bir çekimi aynı filmde senkronize ederek birleştirmişlerdir. Söz konusu efekt uygulaması 1920 ve 1930'lu yıllarda renksiz ve seperat filmlerde gerçekleştirilmiştir. Sektör siyah beyaz filmlerden renkli filmlere dönünce uygulanan bu efektten uzaklaşmıştır (Rickitt, 2007:48-49).

3.1.3 Schüfftan Efekti

1927 de Alman görüntü yönetmeni Eugen Schüfftan'ın bulduğu bu yöntem; kameranın önüne kırk beş derecelik açıyla yerleştirilen bir ayna düzeneğine dayandırılmıştır (Zinderen, 2012:12). Konu daha önce "Efekt Kullanımının Kısa Tarihi" başlığı altında anlatıldığından tekrara düşmemek için burada konu ile ilgili daha fazla bilgiye yer verilmeyecektir.

3.1.4 Optical Printer (Yazıcı) Efekti

1928 yılında ortaya çıkan bu efekt optik yazıcılar olarak tanınmıştır. Optik yazıcılar birden çok filmin farklı projektörler ve mekanik olarak bağlanmış video kamerasıyla farklı film şeritlerinin tekrar fotoğraflamasına imkan tanıyan bir cihaz olarak tasarlanmıştır (Rickitt, 2007:56-57). Konu yine daha önceki "Efekt Kullanımının Kısa Tarihi" başlığı altında anlatıldığından tekrara düşmemek için burada konu ile ilgili daha fazla bilgiye yer verilmeyecektir.

3.1.5. Scene Transition (Sahne geçişi) Efekti

Bu efekt farklı film çekimlerinin ve sahnelerinin bir araya getirilmesini kolaylaştırmıştır. Bir film sahnesi bu efekt yardımıyla diğer bir sahneye kopukluk oluşturmadan/bütünlük bozulmadan

bağlanabilmiştir. Sinemanın ilk zamanlarında kamera ile yapılmış ve bu nedenle de optik hile olarak görülmüştür (Miller, 2006:80).

3.1.6. Rear (Back) Projection

Bu efekt sayesinde kurulan düzenek ile film çekimleri stüdyoda yapılmış olmasına rağmen izleyenlerde dış mekân çekim hissi uyandırılmıştır. Önceden dış mekânda çekilmiş görüntüler bir projeksiyon ile stüdyodaki perdeye yansıtılmış ve oyuncular bu perdenin önünde rollerini icra ederek görüntülenmiştir. Böylece oyuncu mekân bütünlüğü sağlanmış ve film mekân olarak arka perdede yansıtılan mekânda geçiyormuş hissi oluşturulmuştur (Rickitt, 2007:68).

3.2. Minyatür Efektler (Modeller/Maketler)

Bazen film sahnelerinin gerçeğinin çekilmesi zor ve yüksek maliyetli olması bu sahnelerin ölçeklendirilerek küçültülmüş minyatürleri ile çekilmesine sebep olmuştur. Bu sahneler bazen büyük patlamalar ya da doğal afetlerin (deprem, sel vb.) çekimini gerekli kılmış ve bu durumlarda minyatür efektler kullanılarak filmsel gerçeklik sağlamıştır (Rickitt, 2007:90).

3.3. Animasyon (Stop-Motion Animation)

Bu efekt ile cansız varlıklar (Resim, kukla, maket vb.) hareket ettirilerek bir anlamda canlandırılmış ve bir illüzyon yaratılmıştır. Literatüre tek kare canlandırma olarak geçmiş olan bu teknikte aslında kullanılan maket ya da kuklaların hiçbiri doğal yolla hareket etmemesine rağmen, kullanılan cansız nesnelerin duruş ve pozisyonu bir sonraki karede hangi pozisyonda olacaksa el yordamıyla değiştirilmiş ve fotoğraflanmıştır (Miller, 2006:60). Bu fotoğraflar saniyede 24 kare olacak şekilde bir perdeye yansıtıldığında yanlısama yoluyla bir hareket elde edilmiştir.

3.4. Matte Painting (Matte Art)

Bu teknik kayda alınması zor veya maliyetli sahnelerin çekilmesini kolaylaştırmıştır. Matte painting uygulamasında ya kameranın bir bölümü kapatılmış ya da derinlik katabilmek için cam levhalar boyanarak arka planlar oluşturulmuştur (Miller, 2006:66). Bu efekt sayesinde bilim kurgu türünde filmler, uzay filmleri yapılmış, ya da maliyeti yüksek mekanların resimleri yapılarak gerçek mekanlarda çekim yapılmış izlenimi yaratılmıştır. Teknik, uygulama anlamında zor olmasına karşın, tekniğin maliyetleri düşürerek ekonomik olması, tercih edilmesine sebep olmuştur.

3.5. Make-Up Efektler

Bu efektler film sahnelerinin daha gerçekçi olmalarını sağlamak için kullanılmıştır. Saç, makyaj ile yapılan şekillendirmeler, film çekimlerinde kullanılan kostümler ya da filmin bir sahnesi için bir yaratığın oluşturulması bu efekt uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir (Rickitt, 2007:210). Make-up efektler; Makyaj ve Protez Uygulamaları ve Animatronikler (Animatronics) efektler olarak alt türlere ayrılmıştır.

3.6. Fiziksel Efektler (Pratik/Mekanik Efektler)

Günlük hayatta da karşılaşılabilecek türden patlamaların, çeşitli sebeplerle çöken binaların, rüzgarların ya da fırtınaların ve bunlara benzer olayların çekimler için oluşturulmasını sağlayan efektler, bu efekt kategorisinde değerlendirilmiştir. (Rickitt, 2007:246) Fiziksel efektler; yağmur, rüzgâr, sis vb. atmosferik efektlerden, ateş ve piroteknik efektler olan patlama efektlerinden, ses efektlerinden ve dijital efektlerden oluşmuştur.

3.7. Ses Efektleri

Sesli filme geçildikten sonra ses bir filmde yer alan en önemli bileşenlerden biri olmuştur. Öyle ki, bir gerilimin yaratılabilmesi için ürkütücü seslere ihtiyaç duyulurken, diğer taraftan aksiyon filmlerinde de patlama seslerine ya da spin atan arabanın lastiklerine ihtiyaç duyulduğu kadar duygusal veya romantik sahnede güçlü diyaloglara da ihtiyaç duyulmuştur. Filmde yer alan bu ortam sesleri ses efektleri olarak nitelendirilmiştir.

Ses efektleri genellikle stüdyo ortamında oluşturulmuş ve kayda alınmış seslerden meydana gelmiştir. Kaydedilerek arşivlenen bu sesler daha sonra gerektiğinde farklı filmlerde de kullanılmıştır. Günümüzde bilgisayar aracılığıyla gerçekleştirilen ses efektleri film yapımında büyük kolaylıklar sağlamıştır. Kullanılan yazılımlar ile istenilen şekilde müzik ve ses efekti tasarlanmış ve bunlar üzerinde istenilen değişikliği yapmaya da imkân sağlamıştır (Rickitt, 2007:279).

3.8. Dijital Efektler (CGI)

Günümüzde CGI (Computer Generated Imagery) olarak adlandırılan ve bilgisayar teknolojisi kullanılarak yapılan dijital efektler, öncesine göre çok daha düşük maliyetlerle hazırlanabilmiş ayrıca istenildiği zaman yapılan işin üzerinde istenildiği kadar değişiklik yapmaya izin vermiştir (Klein, 2004: 360). Zamanla sinema için geliştirilmiş efekt uygulama ve illüstrasyon programlarının belli bir noktaya gelmiş olması ayrıca bu alanda çalışan grafik ve tasarım ekibinin hayal güçlerinin sınırlarını zorlamış olması, artık sinemada gündelik yaşamda görülemeyecek birçok farklı mekân ve olayın ortaya çıkmasını sağlamıştır (Yurdigül ve Zinderen, 2011: 106). Günümüzde sektör çalışanları hayal güçleri o kadar zorlamışlardır ki, artık gerçekliğin ötesinde normal şartlarda mümkün görünmeyen zaman, mekân ve olaylar aynı film içinde birleştirilebilmiştir. Ersin Kozan 2021 de hazırladığı doktora tezinde (Dijital Sinema Bağlamında Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Teknolojilerinin Türk Sinema Endüstrisinde yarattığı Dönüşüm, 2021) sinemanın dijitalleşmesiyle birlikte çekilmiş filmleri ve öne çıkan özelliklerini şöyle sıralamıştır.

- “1976 *Futureworld*: Filmde ilk kez el ve yüzlerin yer aldığı 3D animasyon grafiklerine yer verilmiştir.
- 1977 *Star Wars Episode IV: A New Hope*: Filmde ilk kez 3D vektörel grafiklerin yer aldığı sahnelere yer verilmiştir.
- 1979 *Alien*: Filmde ilk kez tel kafes 3D model rendering düzenlemesi kullanılmıştır.
- 1979 *The Black Hole*: Filmde ilk kez Disney firmasının cgi teknolojisi ile hazırladığı jenerik bilgilerine yer verilmiştir.
- 1981 *Looker*: Filmde ilk kez cgi bir karakter olan Cindy adlı 3D karaktere yer verilmiştir.
- 1982 *Star Trek II: The Wrath of Khan*: Filmde ilk kez yer şekillerinin bir kısmı cgi teknolojisi ile üretilmiştir.
- 1982 *Tron*: Filmde ilk kez yaklaşık 20 dakikaya devam eden yoğun cgi teknolojisi ile hazırlanmış görseller kullanılmıştır.
- 1983 *The Professional: Golgo 13*: Filmde ilk kez cgi teknoloji ile hazırlanmış animasyon yazılarına yer verilmiştir.
- 1984 *The Adventures of Andre and Wally B*: Film, Pixar firmasının 3D animasyon teknolojisi ile hazırladığı ilk 3D animasyon kısa filmidir.
- 1984 *The Last Starfighter*: Filmde ilk kez intagred cgi teknolojisi hazırlanmış gerçekçi uzay araçların yer aldığı sahnelere yer verilmiştir.
- 1985 *Young Sherlock Holmes*: Filmde ilk kez foto gerçekçi cgi karakteri olan buzlu cam şövalyesine yer verilmiştir.
- 1986 *Flight of the Navigator*: Filmde ilk kez uçan uzay gemisi için yansıma kaplamasına yer verilmiştir.
- 1986 *Labyrinth*: Filmde ilk kez foto gerçekçi cgi hayvan karakteri olarak bir baykuşa yer verilmiştir.
- 1986 *Luxo Jr.*: Film, Akademi Ödüllerine aday gösterilen ilk dijital animasyon filmidir.
- 1986 *Star Trek IV: The Voyage Home* Filmde ilk kez 3D morphing sahnesine yer verilmiştir.
- 1988 *Tin Toy*: Film, Akademi Ödüllerinde Oscar heykelciğini alan ilk dijital animasyon kısa filmidir.
- 1989 *The Abyss*: Filmde ilk kez 3D dijital sıvı efektine yer verilmiştir. 1989 *Indiana Jones and the Last Crusade* Filmde ilk kez tamamı dijital birleştirme efekti ile hazırlanmış hızlı yaşlanma sahnesine yer verilmiştir.

- *1991 Backdraft*: Filmde ilk kez cgi teknolojisi ile hazırlanmış dijital yangın efektine yer verilmiştir.
- *1991 Beauty and the Beast*: Film, 3D arka plan ile sel animasyon tekniği ile hazırlanan karakterlerin bir arada bulunduğu ilk filmidir. Akademi Ödüllerinde en iyi film dalında ilk defa ödül alan animasyon türündeki filmidir.
- *1991 Terminator 2: Judgment Day*: Film, ilk kez hareketli foto gerçekçi 3D karakterler ve gelişmiş görsel efektlerle döneminde çığır açmıştır.
- *1993 Jurassic Park*: Filmde ilk kez gerçekçi 3D dinazor karakterleri cgi teknolojisi hareketlendirilerek kullanılmıştır.
- *1995 Casper*: Filmde ilk kez başrolde cgi teknolojisi ile hazırlanmış bir dijital karakter olan Casper karakteri yer almıştır.
- *1995 Toy Story*: Film, 3D animasyon teknolojisi ile hazırlanmış ilk uzun metrajlı dijital animasyon filmidir.
- *1999 Star Wars Episode I: The Phantom Menace* Film, cgi teknolojisi ile hazırlanmış çok yüksek sayıda dijital görsel efekti içermesiyle dönemin önemli yapımlarından biri olmuştur.
- *1999 Matrix*: Filmde ilk kez bullet time efekti ile virtüel kamera sistemiyle hazırlanmış dijital efektlere yer verilmiştir.
- *2001 The Lord of the Rings*: Filmde hareketi yakalama teknolojisi ile yaratılmış dijital karakterlerin ve özel gelişmiş efektleri ile döneminde ön plana çıkmış en iyi film dalında Oscar ödülünü alan ilk sinema filmidir.
- *2001 Final Fantasy: The Spirits Within* Film, gerçekçi insan görüntülerin yaratılmasına dönük dijital insan karakterlerin kullanıldığı ilk 3D animasyon sinema filmidir.
- *2002 Shreck*: Film, Oscar ödülünü alan ilk uzun metrajlı 3D animasyon filmidir.
- *2004 The Polar Express* Filmde tümüyle hareketi yakalama teknolojisi ile hazırlanmış dijital karakterlerin kullanılmasıyla ilk 3D animasyon sinema filmidir.
- *2006 300*: Filmdeki karakterler dışında atmosferi içeren tüm mekân düzenlemeleri için blue/greenbox tekniği hazırlanmış görsel efektlerin yoğun olarak kullanıldığı ilk sinema filmidir.
- *2009 The Avatar*: Filmde yeni geliştirilmiş performans yakalama teknolojisi ile hazırlanmış gerçekçi dijital karakterleri içermesi ve hem 2D hem de 3D görüntü üretebilen kamera sistemleriyle döneminin en çok gişe yapan ve ilkleri barındıran sinema filmidir” (Kozan, 2021:103-106).

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

2000’li yıllarda başlayan bilgisayara dayalı dijital efekt uygulamalarının öncesinde, özel efektler ve görsel efektler, sinemanın icat edilmişinden beri önce kıta Avrupası’nda, sonrasında günümüzde de sinema sektörünün büyük bir kısmını elinde tutan Hollywood’da üretilen filmlerde çokça kullanılmıştır. İlk dönemlerde görsel efektler kameranın yapabilecekleri ile sınırlı kalırken, efekt uygulamalarının film çekimi sırasında ve kamera çalışırken ya da negatif filmlerin banyo edilmesi sırasında gerçekleştirildiği görülmüştür.

Çalışmada efekt kavramının genel tanımında olmasa da çeşitlerinin (türlerinin) tanımlaması yapılırken çoğunlukla karıştırıldığı tespit edilmiştir. Efektlerin literatürde genellikle iki ana kategoriye ayrılarak özel efektler ve görsel efektler olarak tanımlandığı görülmüştür. Ancak bu iki kavramın uygulayıcıları da dahil olmak üzere bazen karıştırılarak yanlış kullanımlara sebebiyet verdiği ortaya konmuştur. Aslında kameranın önünde gerçekleşen sahnelerin çekimleri sırasında yapılan efektler, özel efektler olarak isimlendirilirken, çekilmiş görüntülerin kurgu sırasında yeniden oluşturulması ya da değiştirilmesi ise; görsel efekt kavramı ile tanımlanmıştır. Yine aynı şekilde 3D tasarım kavramı ile 3D modelleme kavramlarının teknik anlamda birbirlerine karıştırıldığı ve birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmüştür.

Çalışmada sinemanın ilk dönemlerinde bireysel çabaların, farklı fikir ve pratiklerin sinemasal efekt uygulamalarının gelişmesine katkıda bulunduğu ve dönemsel olarak bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerle farklı boyutlara taşındığı görülmüştür. 1970 lerde teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin doğal olarak sinemada kullanılan efekt uygulamalarının sayısının artmasına sebep olduğu, ancak 1980'lerle birlikte, özellikle de 1990'larda bilgisayarın hayatın her alanında olduğu gibi sinema sektörüne de dahil olması ile üretimden dağıtıma kadar olan bütün sektörün etkilenmesine sebep olduğu tespit edilmiştir. Dijitalleşmenin ardından bilgisayarlar sayesinde sinemadaki tüm görüntü, ses, efekt vb. her şey birer veri haline dönüştürülmüş ve tüm bu veriler istenilen formatta programlanabilir ya da farklı formatlara dönüştürülebilir hale gelmiştir. Özellikle hareketin grafik modele dönüştürülmesiyle birlikte bundan sonra birçok film sahnesinin bilgisayarlarda oluşturulmaya başlanmış olduğu, bu nedenle de filmlerin birçoğunda özel ya da görsel efektlerin daha fazla kullanıldığı görülmüştür. En son noktada da artık bilgisayara dayalı hatta bağımlı bir sinema sektörü ve efekt teknolojisinin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada daha çok dijital teknolojisinde gerçekleşen yeniliklerle birlikte bunların sinemaya yansması ele alınmış ve teknolojik değişikliklerin tarihsel süreç içerisinde sinemada efekt kullanımına olumlu yansıdığı tespit edilmiştir. Çalışmanın araştırma aşamasında bugün kullanılan alana ait kavramların bazılarının yanlış ve birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmüştür. Çalışmada bu kavramların doğru tanımlamaları yapılmaya çalışılmıştır. Makalenin bu anlamda alana katkı sağlayacağı ve çalışmanın eksik kalan taraflarının da yeni araştırmacılar tarafından tamamlanacağı düşünülmektedir.

Sinema ve film çalışmaları genel olarak "film incelemeleri" odaklı olduğundan, teknik konular görece geri planda kalmaktadır. Çalışmanın sinemada efekt uygulamalarındaki dönüşümü sinemadan örnekler (doküman çalışması) ya da meslek profesyonelleriyle görüşmeler (alan araştırması) şeklinde tasarlanmış sonraki araştırmalara başlangıç noktası oluşturması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abisel, N. (2003). *Sessiz Sinema*, İstanbul: Om Yayınevi.
- Balaban. Y. (2007). *Üç Boyutlu Bilgisayar Grafiklerinin Sinema Filmleri İçinde Kullanımı: Mumya Küçük Kardeşim Matrix İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.* <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim Tarihi: 25.09.2021).
- Bayar, M. K. (2015). *Türk Sinemasında Bir Anlatım Aracı Olarak Özel Efektler*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> (Erişim tarihi: 23.09.2021).
- Dream Design, (2021). *Elektronik Kaynak*, <https://www.dreamtasarim.com/3d-modelleme/> (Erişim tarihi: 24.09.2021).
- Finans, C. & Zwerman, S. (2009), *The Visual Effects Producer: Understanding the Art and Business of VFX*, London: Focal Press.
- Fink, M. & Morie, J. F. (2010). *Introduction, The VES Handbook of Visual Effects*, Ed. By J. A. Okun, & Zwerman, S pp. 2-15, Elsevier, London: Focal Press.
- Gaz.wiki. (2021). *Elektronik Kaynak*. https://gaz.wiki/wiki/tr/Optical_printer (Erişim tarihi: 23.09.2021).
- İnnavasyon İçin Eğitim Vakfı. (2021). *Elektronik Kaynak*. <https://educationforinnovation.org/3d-modelleme-nedir-ve-ne-ise-yarar/> (Erişim tarihi: 24.09.2021).
- Jihad. H. A. (2010). *Üç Boyutlu Bilgisayar Animasyonun Sinema ve Bilgisayar Oyunlarında Uygulanması. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Bitirme Tezi, Erciyes Üniversitesi,*

- Kayseri. <https://docplayer.biz.tr/6294948-Uc-boyutlu-bilgisayar-animasyon-nun-sinema-ve-bilgisayar-oyunlarında-uygulanması.html> Erişim Tarihi: 26.09.2021).
- Klein. C. (2004). *Martial Arts and the Globalization of US and Asian Film Industries*, *Comparative American Studies: An International Journal* içinde, 2 (3). 360-384. London. [https://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/english/pdf/CAS%20article%20\(1\).pdf](https://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/english/pdf/CAS%20article%20(1).pdf) (Erişim Tarihi: 27:09.2021).
- Kozan. E. (2021). *Dijital Sinema Bağlamında Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Teknolojilerinin Türk Sinema Endüstrisinde yarattığı Dönüşüm*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi: 27.09.2021).
- Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*, Massachusetts: The MIT Press.
- Miller. R. (2006). *Special Effects: An Introduction to Movie Magic*, Mineapolis: Twenty-First Century Books.
- Mitchel. M. (2004). *Visual Effects for Film and Television*, Burlington: Focal Press.
- Ormanlı, O. (2010). “Tasarım ve Teknoloji Olguları Bağlamında Avatar Filminin Çözümlemesi” *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (6) 95-109. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanavetasarim/issue/20661/220414> (Erişim tarihi: 24.09.2021).
- Önal, G. (2011). “Yaratıcılık ve Kültürel Bağlamda Mimari Tasarım Süreci”, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 16 (1), 155-162. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202678> (Erişim tarihi: 24.09.2021).
- Özçağlayan, M. (1998) *Yeni İletişim ve Teknolojileri ve Değişim*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Rickitt, R. (2007). *Special Effects: The History and Technique*, Billboard Books.
- Şenyapılı, Ö. (2003). *Bir Yığın İletişim Aracı Olarak Sinema: Sinema ve Tasarım*, İstanbul: Boyut Yayın.
- Taylor. R. (1999). *The Encyclopedia Of Animation Techniques*, London: Quatro Publishing plc.
- TDK. (2021). *Elektronik Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi:0.09.2021).
- Türkiye Bilimler Akademisi. (2016). *Günlük Hayattan Modelleme Soruları*. <http://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/ders-kitaplari/G%C3%BCnl%C3%BCk%20Hayattan%20Modelleme%20Sorular%C4%B1.pdf> (Erişim tarihi:24.09.2021.)
- Vujoshevikj, S. (2019). *Dijital Çağda Sinemada Oyunculuk*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim tarihi:21.09.2021).
- Yurdigül, Y. ve Zinderen, İ. E. (2011). “Sinemada Özel Efekt”, *Atatürk İletişim Dergisi*, (2), 101-124. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31281> (Erişim tarihi:21.09.2021).
- Yurdigül, A. ve Zinderen, İ. E. (2014). “Türk Sinemasında Özel Efekt Teknolojileri Aracılığıyla Oluşturulan Korku İkonları”, *Global Media Journal TR Edition*, 5, (9), 372-401.
- Wright, S. (2008). *Compositing Visual Effects Essentials for the Aspiring Artist*, Burlington Focal Press.
- Zinderen, İ. E. (2012). *Türk Sinemasında Özel Efekt Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum <https://www.atauni.edu.tr/yuklemeler/5931c7db4ebd162db11b4bb0854aef02.pdf> (Erişim tarihi :21.09.2021).

CEZAEVLERİ İŞ YURTLARINDA AYAKKABI ÜRETİMİ SHOES PRODUCTION AT PRISON WORK DORMITORIES

Öğr. Gör. Hatice SOMÇAĞ¹

ÖZ

Ayakkabı sanayisi tasarım, üretim ve üretime girdi sağlayan yan sanayisi ile büyük bir iş koludur. Ayakkabı Özel işletmelerde ve bazı devlet kurumlarında yapılmaktadır. Bu kurumlardan, Adalet Bakanlığına bağlı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu bünyesindeki atölyelerde, hükümlüler ayakkabı üretmektedir. Çalışmanın amacı; ayakkabı üretilen cezaevleri iş yurtlarında mesleki eğitim, çalışma şekli, atölye donanımı, üretim yöntemleri, malzeme, model özellikleri, ayakkabı yapımının hükümlü ile tutuklular üzerindeki etkilerini araştırmaktır.

Bu çalışma için; 2015 yılında Adalet Bakanlığı Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulundan alınan izinle Ankara Yarı Açık Ayaş Cezaevi ile Sincan L tipi Cezaevi İş Yurtlarında inceleme yapılmış; hükümlü, usta öğretici, infaz memurları ve bir deri mühendisi ile görüşülmüş, cezaevlerinin vitrin ve satış mağazaları incelenmiştir. Diğer il ve ilçe cezaevlerinde yapılan üretimler ile ilgili olarak, 2015-2019 yılları arasında Ankara'da yılda bir açılan, iş yurtları ürün ve el sanatları fuarlarında iş yurdu görevlileri ile her yıl görüşülerek veri toplanmış, üretilen ayakkabılar incelenmiş ve literatür taranmıştır.

On üç cezaevi ayakkabı iş yurdunda, hükümlülerin çalışırken mutsuzluklarının azaldığı, saya dikimi ve monte yapmayı öğrendikleri, sayalarda deri, tabanlarda kösele ve yapay malzeme kullanıldığı, ayakkabıların yapılandırma yöntemi ile üretildiği, erkek-kadın klasik modellerin çalışıldığı, Ayaş Cezaevi İş Yurdunun makine bakımından donanımlı olduğu, diğer iş yurtlarının teknolojik donanım/ekipman yönünden güçlendirilmesi gerektiği, bazı hükümlülerin tahliye olduklarında ayakkabı atölyelerinde çalıştıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cezaevleri İş Yurtları, Ayakkabı, Meslek Eğitimi, Ayakkabı Üretimi.

Jel Kodu: Z00

ABSTRACT

Shoes industry is a big business line together with its design, production and its supplier industry that provides income to the production. Shoes are produced at the private facilities and some government institutes. From these institutes, prisoners are producing shoes at the workshops within Confinement Facilities and Prisons Work Dormitories Institute of Ministry of Justice.

Purpose of study is; researching vocational trainings, work methods, workshop equipment, production methods, materials, model features at prison work dormitories and their effects on prisoners.

For this study; together with consent taken from Ministry of Justice and High Board of Public Prosecutors at the year 2015, an examination was performed at Ankara Ayaş Semi Open Prison and Sincan L Type Prison work dormitories, interview was done with prisoners, master trainers, execution officers and one leather engineer, showcases and sales shops of prison were examined. Related to the productions performed at the other cities and districts, data were collected making interviews with work dormitory officers' every year at the work dormitories products and hand crafts exhibitions that were opened once a year at Ankara between the years 2015-2019, shoes that were produced were examined and literature was scanned.

It was determined that, at thirteen prison work dormitory, prisoners have learned upper sewing and making mounting, unhappiness of the prisoners reduced when working, leather was used at uppers and welt and artificial materials were used at bases, shoes were produced with sticking method, man-woman classical models were worked, Ayaş prison work dormitory was equipped as machinery, other work dormitories also need to be strengthened as technological hardware / equipment, some prisoners worked at the shoes workshops after being evacuated.

¹ Ankara Üniversitesi Beypazarı MYO, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümü, Ayakkabı Tasarım ve Üretimi Programı, e-posta: hsomcag@ankara.edu.tr ORCID Numarası: 0000-0001-5337-9841.

Keywords: Prison Work Dormitories, Shoes, Vocational Education, Shoes Production.

Jel Code: Z00

1. GİRİŞ

Cezaevleri, suç işlemiş bireylerin özgürlüklerinin ellerinden alındığı, psikolojik ve bedensel yoksunluklarla karşı karşıya kaldıkları ortamlardır. İşlediği bir suç nedeniyle ceza almış kişinin sosyal desteğini yitirmesi, yalnızlık yaşaması, iş kaybı, geleceğe yönelik belirsizlik duygusu ve cezaevi koşullarının yarattığı bazı ruhsal sıkıntılar, cezanın yükünü daha da ağırlaştırmakta, kişinin sevmeye, yeniden başlayabilme gücünü elinden almaktadır. Bu nedenle anksiyete, depresyon, umutsuzluk, yalnızlık, intihar etme gibi olumsuz olaylara yol açabilmektedir (Özkürkçügil, 1998: 28-30). Cezaevine giren kişi, ailesinden, evinden, sosyal yaşantısından uzaklaşarak, kendisi ile benzer sorunları yaşayan insanlarla birlikte cezaevi koşullarında yaşamak durumunda kalmakta, stres ve depresyona girebilmektedir.

Günümüzün çağdaş toplumlarında, çeşitli nedenlerle suç işlemiş bireylerin, çağdaş olmanın bir gereği olarak yeniden eğitilerek, toplumla bütünleşmesini sağlamak için cezaevlerinde birçok eğitim programı uygulanmaktadır. Cezaevlerinde uygulanan eğitim programlarının amacı, tutuklu ve hükümlüleri eğiterek, kendilerine, ailelerine ve topluma yararlı insanlara dönüştürmektir. İyi bir eğitim, hükümlünün olumlu yön ve potansiyelini ortaya çıkartır ve kendilerini daha insanca hissetmelerini sağlar. Hükümlülerin cezaevi dışındaki dünyayla kolay ilişki kurmalarına yardım eder (Elibal, 2009: 11-29). Cezaevlerinde uygulanan eğitim etkinliklerinin temelinde, hükümlülerin iç dünyalarına inerek ıslah etme, tekrar suça yönelmelerini engelleme ve yeniden toplumsallaşmalarını sağlamak yatmaktadır. Bunu gerçekleştirmek de tutuklu ve hükümlülerin özgür iradeleri ile istekli olmalarına bağlıdır (Özkan, 1998: 54). Bu nedenle hükümlülerin cezaevlerine girdiklerinde, meslek seçimi ve iş yurtlarında çalışmaları konusunda bilgilendirilmeleri önem taşımaktadır.

Ceza ve Tevkif Evleri (CTE) hükümlü ve tutukluya yönelik hizmetlerinde, hükümlü ve tutuklu ile ilgili kurumda bulunduğu süre zarfında, hükümlü-tutuklunun mesleği konusunda bilgi alır. “Kurumda bulunan iş yurdu ve mesleki eğitim atölyelerine katılımı konusunda bilgi aktarımında bulunur” (CTE. 2021, Psiko sosyal servis). İş yurtlarında çalışacak hükümlüler; cezaevi müdürü, teknik personel, öğretmen, psikolojik danışman, baş memur ve idare memurundan oluşan, kurul tarafından çeşitli yönlerden incelenmektedir. Hükümlülerin iş yurdunda yeni bilgiler edinmeleri, verimli çalışma yollarını öğrenmeleri, yeni beceriler kazanmaları, önceden edindikleri becerilerini geliştirmeleri ve mesleğin inceliklerini kavramaları son derece önemlidir. Üretime sağlayacakları katkı ve yararın bilincinde olmaları, kalite ve verimlilik bakımından onlara değer katmaktadır.

Adalet Bakanlığına bağlı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu, 4301 sayılı yasa ile cezaevlerinde belirli bir kamu hizmetini yürütmek üzere 1997 yılında kurulmuştur. İş yurtları, kuruluş ve çalışma esasları özel kanunla düzenlenen bir kamu idaresi olarak etkinlik göstermektedir. Kuruma gelir tahsis edilerek, bu gelirden harcama yetkisi verilmiştir. Bu yasanın 6. maddesinde iş yurtları; “hükümlü ve tutukluların meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmek veya bunlara bir meslek ve sanat öğretmek, üretilen ekonomik değerleri pazarlamak için, ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerdir” (2021, 7561s.kanun, iydb.adalet.gov.tr) şeklinde iş yurtlarının kuruluş amacı ve etkinlikleri açıklanmaktadır.

İş Yurtları Kurumu, 1997 yılından beri bu kanun kapsamında; endüstri ürünleri, el sanatları ürünleri, tarım ve hayvancılık ürünleri, inşaat ve onarım işleri, hizmet sektörü, uygulamalı sosyal tesis işletmeciliği olarak 6 alanda 40’tan fazla işkolunda hizmet vermektedir (Ürün/hizmet kataloğu, tarih bilinmiyor: 4-6). Tutuklu ve hükümlülerin çalıştığı alanlardan birisi de bilgi, deneyim, dikkat ve özen gerektiren bir süreç olan ayakkabı üretimidir.

1.1. Ayakkabı Üretimi

Ayakkabı; kadın, erkek ve çocukların ayaklarını dış etkenlerden korumak ve topluma vermek istedikleri imajı pekiştirmek için kullandıkları, yüzü ve tabanları çeşitli gereçlerden yapılan bir ayak giysisidir. Ayakkabı kelimesi; iskarpin, bot, terlik ve çizme gibi tüm ayak giyeceklerini ifade etmekte ve çorap dışında ayağa giyilen her türlü giysi, ayakkabı anlamına gelmektedir (Kastan, 2007: 27).

Ayakkabı, taban ve tabanın üzerine monte edilen saya olarak, iki ana bölümden oluşmaktadır. Ayakkabı, sağlam, dayanıklı ve rahat olması için deri, tekstil ürünleri gibi gereçler ile astarlanmaktadır. Astar, sayanın iç kısmında “saya astarı”, tabanın üzerinde “mostra” adı ile yer almaktadır. Ancak yazlık ayakkabılarda model ve malzeme özelliğine bağlı olarak saya astarsız çalışılabilmektedir. Ayak tabanının, topuktan parmak uçlarına kadar değdiği alanda bulunan mostra ise, tüm ayakkabıların iç tabanına yapıştırılmaktadır. Yapıştırılmadan önce mostranın orta kısmına, üretici firmanın markasının bulunduğu etiket dikilmekte veya mostranın üzerine doğrudan sıcak-soğuk damga ile markı basılmaktadır.

Ayakkabılarda model; mevsime ve cinsiyete göre değişebilmekte, erkek ayakkabılarına sektörde merdane, kadın ayakkabılarına zenne denilmektedir. Modeller zenne ve merdane ayakkabılarda değişebilmektedir. Klasik olarak da adlandırılan temel modellerde, çoğunlukla her iki cins içinde aynı modeller kullanılmakla birlikte ölçü ve çizgilerde farklılıklar bulunabilmektedir. Modeli oluşturan; çizgilerin kullanımı, parça şekli, parça sayısı ve dikim tekniğidir. Molyer-Gibson, Oxford-Françesina, Mokasen ve Yanları Lastikli, Timberland, Loafer, Pantuf gibi Mokasen model çeşitleri, Terlik-Sandalet, Bot-Çizme ve kadınların giydiği Gova, klasik ayakkabı modellerindedir. Bu modellerden yola çıkılarak çok çeşitli tasarımlar hazırlanarak üretimleri yapılmaktadır. Model isimleri Türkiye’de sektörde çalışan ustalar tarafından farklı adlandırılmaktadır. Molyer “kulaklı”, Oxford veya Françesina olarak bilinen “çarık”, Mokasen “Rok” olarak isimlendirilmektedir. Rok, gerçekte model değil, bir üretim yöntemidir. Model ve üretim yöntemlerinin uluslararası literatürde yer aldığı ismi ile kullanılması, ayakkabı eğitimi veren kurumlar ve uluslararası ticarete terminoloji yönünden çok daha uygun olacaktır.

Ayakkabı üretiminde otuz civarında malzeme kullanılmaktadır. Bitmiş bir ayakkabıda bu malzemelerin sadece dışta olanları görülür. Ayakkabıların ucuz veya pahalı olması kullanılan malzeme ve işçilikle doğru orantılıdır (Akçakale, 2017: 32). Ülkemizde ayakkabının %15’i küçük atölyelerde el ile, %70’i yarı makineleşmiş atölyelerde ve %15’i de tam makineleşmiş fabrikalarda üretilmektedir (Zirek ve Özcömert, 2005: 19). Ayakkabı üretiminde geleneksel ve enjeksiyon (akitma) yöntemi olmak üzere iki yöntem kullanılmakta olup, daha çok geleneksel yöntem tercih edilmektedir. Bu yöntemde saya ve taban ayrı aşamalarda üretilerek, birbirlerine yapıştırma veya yapıştırma/dikme ya da enjeksiyon yöntemlerinden birisi ile monte edilmektedir (2021, Ayakkabı sektör raporu, 2020).

Üretim süreci, tasarlama veya belirlenen modelin şablonlarının çıkartılması ile başlamaktadır. Deri ve/veya tekstil gereç bu şablonlara göre kesilmekte, yakma, kıvrırma, sayayı toplama, aksesuar hazırlama, yerleştirme vb. işlemler tezgâh üzerinde yapılmaktadır. Bu nedenle tezgâh işleri olarak isimlendirilmektedir. Sayalar belirlenen modele uygun olarak kıvrırma, tulum, bindirme, sota, içe çatı, dışa çatı gibi çeşitli tekniklerle dikilebilir. Saya ve astar parçaları ayrı ayrı dikildikten sonra, saya yüzü ile astarı çoğunlukla kapalı ayakkabılarda ağız kısmından dikilerek birleştirilmektedir. Ancak model özelliğine göre saya ile saya astarının birleştirilmesi farklılık gösterebilmektedir.

Saya ile tabanın birleştirilmesinde de düz monte, dışa monte, atom, goodyear welt, enjeksiyon vb. tekniklerden birisi belirlendikten sonra, sırasıyla gerçekleşen birçok işlemin sonunda ayakkabı tamamlanarak giyime hazır duruma getirilmektedir. Monte tekniği de, ayakkabının cinsi ve kullanım amacına göre belirlenmektedir. Günlük giyim ayakkabılarında çoğunlukla “yapıştırma/düz monte” olarak isimlendirilen geleneksel yöntem tercih edilmektedir.

Geleneksel yöntemde, kösele veya plaka şeklinde yapay gereçlerden kesilerek hazırlanan taban veya çoğunlukla yan sanayi firmalarından alınan hazır tabanlar kullanılmaktadır. Zımpara, temizleme, yapıştırıcı sürme gibi, çeşitli işlemler sonrası, ısı ile aktive edilen taban ile saya birbirine monte edilmektedir. Bu işlem üste atma makinesinde gerçekleştirilerek, tam yapışma sağlanmaktadır.

Ayakkabı tamamlanana kadar aktivasyon, kuruma ve şekil alma gibi belirli süreçleri gerektirmektedir. Bu süreç makine donanımına göre değişebilmekte, çalışan sayısı ve niteliği de donanım kadar önemli olup, üretim sürecini belirlemektedir.

Dikilen saya tabanla birleştirilerek ayakkabı haline geldiğinde “Finisaj” olarak adlandırılan bir dizi işlemden geçirilmektedir. Bu işlemler ayakkabının üretim atölyesinde kalite kontrol sürecine girmeden önce yapılmaktadır. Finisaj tezgâhında ilk olarak, ayakkabı kalem ve yapıştırıcı izlerinden arındırılarak temizlenir. Derinin kırışıklıkları el aleti ve ısı yardımı ile ütülenerek açılır, boyanır, mum, cila vb. maddeler ile parlatılır ve ayakkabı, kalıbın içinden çıkartılır. Malzeme, dikiş, monte, ütü, boya, cila ve daha birçok yönden ayakkabılar, göz, el veya bilgisayar desteği ile kontrolden geçirilerek kalitesi incelenmektedir. Hatalı görülen ayakkabılar ayrılmakta, kusursuz bulunan ayakkabılar bağcık ve/veya diğer aksesuarları takıldıktan sonra kutulanmaktadır.

1.2. Ceza ve Tevkif Evleri İş Yurtlarında Mesleki Eğitim

Cezaevlerinde meslek edindirme, aile ve arkadaşlardan ayrılma sonucu duyduğu kaygı ve geleceğe yönelik belirsizlik duygusunu azaltma, boş zaman değerlendirme ve gelir sağlama amacıyla çeşitli el sanatları etkinlik ve kursları yürütülmektedir (Yanar, Erdoğan, Kayabaşı ve Söylemezoğlu). El sanatları, ilk mesleki eğitim dersi olarak Ankara kadın kapalı cezaevinde 1967 yılında açılmış, başarılı olan bu kurs, diğer hapisanelerde de açılarak, devam ettirilmiştir (Ünlühisarcıklı,1993; Elibal, 2009: 10). Cezaevlerinde hükümlülerin öğretmenler tarafından eğitilerek yaptıkları üretim çalışmaları, eski tarihlere dayanmakta, günün koşulları ve ihtiyacına göre belirlenerek eğitim alanları ve buna bağlı olarak üretim çeşitlendirilmektedir.

Adalet Bakanlığı'nda 1960'lı yıllarda tam gün çalışan 13 öğretmen bulunmakta, yarım gün çalışacak öğretmenler de Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınmaktadır. Cezaevlerinde verilen eğitimler; okuma-yazma, vatandaşlık, temel matematik ve tarih dersleridir. Mesleki alanda ise ayakkabı yapımı, halı dokuma, doğrama işleri 1950 ve 1960 yıllarında Sinop ve Kayseri cezaevlerinde görülen etkinliklerdir. Bu atölyelerde çalışanlara sembolik ücretler verilmekte, işi bilmeyenler, cezalarının bitiminde kolayca iş bulabilmeleri için yıllarca bu atölyelerde çalışmaktadırlar (Elibal, 2009: 9).

Hükümlü ve tutukların ceza infaz kurumundan tahliye olmadan önce, yaşamlarını sürdürebilecekleri bir mesleki beceriye sahip olmaları, çağdaş infaz sisteminin temel koşullarındandır. Bu nedenle ceza infaz kurumlarında meslek eğitimi çalışmaları meslek kursları aracılığı ile yapılmaktadır.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesinde; Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılmaktadır. Mesleki ve teknik eğitim, ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeylerini belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Eğitim servisi, hükümlü ve tutukluların eğitim seviyesini yükseltmek, yetenek ve ilgileri doğrultusunda bir meslek sahibi olabilmeleri için rehberlik etmekte ve destek vermektedir (2021, CTE eğitim servisi).

Kurum ve kuruluşların iş birliği ile açılan kurs sonunda başarılı olanlara, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) onaylı sertifika verilmektedir. Meslek edindirme kursları açılırken, yöresel özellikler, tahliye sonrası bir işe girme, özel bir iş yeri açabilme, meslek kredisi alabilme gibi esaslar göz önünde tutulmaktadır (Saldırım, 2011: 100-101). Kurumda iş ve meslek eğitimi; tutuklu ve hükümlülerin boş zamanlarını değerlendirmek, bilgi ve becerilerini artırmak, yeteneklerini ortaya çıkartmak ve üretime katkı sağlamaları için olanak tanımaktadır.

İş yurdunda mesleki eğitim kursları alarak çalışmak isteyen hükümlüler, ilgi ve yeteneklerine göre, yaşı da dikkate alınarak belirlenmektedir. Genellikle 18-40 yaş arasındaki kişiler tercih edilmekte, öğrenmeye yatkın olmaları ve el becerilerinin kısa zamanda yeterli düzeye gelebilmesi onların seçilmesinde önemli gösterge olmaktadır. Önceki cezaevinde kaldığı süreçte mesleki kurs almış, iş yurdunda çalışmış ise, çalıştığı atölyesi de seçim sırasında göz önünde bulundurulmaktadır.

Bu atölyelerde üretim, iş yurdu daire başkanlığına bağlı olarak yapılmaktadır. Yurtlar üst kurulu, özel ve kamu kurum ve kuruluşlarından alınan sipariş üzerine, yapılacak çalışmayı belirlemekte, üretim,

şartnamede istenilen verilere göre yapılmaktadır. İnfaz koruma memurları da eğitim ve üretimde görevlendirilmektedir. İş yurtlarında tutuklu ve hükümlülere ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, mesleki eğitim kursları verilmesi ile sanatsal çalışmalar ve endüstriyel ürünler yapılmaktadır. Endüstri ürünleri içerisinde; mobilya döşeme, deri-çanta-cüzdan-kemer, ceket, mont, demir ürünleri, unlu mamuller, hazır giyim, matbaa-cilt, parke taşı, sıvı sabun-deterjan, tabela-serigrafi, teneke kutu yapımı, toner dolmuş-yazıcı tamiri, aydınlatma araçları, yatak-yastık vb. ile ayakkabı üretimi yer almaktadır.

Cezaevleri iş yurtlarında tutuklu ve hükümlüler, ayakkabı üretimi alanında bilgi ve beceri kazanmak için Halk Eğitim Merkezlerinden sözleşme ile getirilen usta öğreticilerden eğitim alarak, meslek ve sanat öğrenmekte veya mesleklerini geliştirerek üretkenliğin haz ve onurunu yaşamaktadırlar. Görüşülen tutuklu ve hükümlülerin betimlemeleri ışığında; “ İş yurtlarındaki üretim çalışmaları onları atıl durumdan kurtarmakta, işe yarıyorum hissini vermekte, sakinleştirmekte, yalnızlık duygusundan uzaklaştırmakta, mutsuzluklarını azaltmakta, diğer hükümlülerle dostluk kurmalarını ve yardımlaşmalarını sağlamaktadır”. İnfaz koruma memurlarının ve cezaevi yöneticilerinin ifadelerine göre; “Gizli kalmış yaratıcılık ve becerilerini ortaya çıkartmakta, tahliye sonrası topluma uyum sağlama, yaşamını idame ettirebilmeye dair umut vererek, özgüven kazandırmaktadır”.

Mesleki ve teknik eğitim, hükümlü ve tutuklulara ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, çağın şartlarına uygun bilgi, beceri ve yetkinlikler kazandırmalı, onların girişimcilik, ekip çalışması, karar verebilme, sorun çözebilme özelliklerini desteklemeli, değişen sosyal ve ekonomik koşullara uyum sağlayabilen dinamik bir yapıda yetiştirmeli ve geliştirmelidir. Eğitim ve iyileştirme çalışmaları hükümlü/tutukluların salıverilmelerinden sonraki hayata hazırlanmaları için uygulanmaktadır (2021, CTE Eğitim Servisi).

“Hükümlü ve Tutukluların Meslek Edindirme Faaliyetlerinin İş Yaşamlarına Etkisi” üzerine yapılan bir araştırmada, “meslek eğitimi alarak meslek ve sanat öğrenmelerinin hükümlülük sonrasında da bireylerin hayata tutunma beklentilerinin arttığını gösterdiğini, onların dış dünyaya adaptasyonlarını kolaylaştıracağını” belirtmektedir (Sarıdiken, 2014: 45-47). Cezaevinde Yalnızlık ve Yalnızlığın Depresyonla İlişkisi” ni inceleyen diğer bir çalışmada ise; cezaevinde el işleri gibi etkinliklere katılanlarda, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuş, farklılığı yaratan grubun sosyal olaylara katılan denekler olduğu açıklanmıştır (Özkürkçügil, 1998: 30). Bu araştırmanın bulguları da Sarıdiken (2014), Saldırım (2011) ve Özkürkçügil (1998) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir.

Cezaevleri iş yurtlarında verilen mesleki kurslar ve üretim üzerine başka araştırmalar da yapılmıştır. Kurt (2011), yılında yaptığı “Türkiye’deki Cezaevi Boncuk İşlerinden Örnekler” isimli çalışmasında, hapisane işi hediye ürünleri; üretim tekniği, araç-gereç ve kompozisyon yönünden incelemiştir. Yanar, Erdoğan, Kayabaşı ve Söylemezoğlu, “Tutuklu ve Hükümlülere El Sanatları Eğitimi Verilmesi ve Sonuçlarının İncelenmesi” üzerine yaptığı çalışmada; el sanatlarında ürün çeşitleri ile boncuk işlerinde, renk ve motifler üzerinde incelemelerde bulunmuş, geleneksel motifler ile yeni ürünlerin tasarımı üzerine seminer düzenlemiştir.

Sözü edilen çalışmalar el sanatları üzerine olup, cezaevlerinde ayakkabı üretimi üzerine bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma, cezaevleri iş yurtlarında ayakkabı üretimi üzerine Türkiye’de ilk araştırma olma özelliğini taşımaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada, T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evlerine bağlı ayakkabı iş yurdu bulunan cezaevlerinde uygulanan mesleki eğitimin niteliği, yararları, atölyelerin makine donanımı ve uygulanan ayakkabı üretim yöntemleri, ayakkabı yapımında kullanılan malzemelerin niteliği, özellikleri ve üretilen ayakkabılarda model çeşitleri üzerine inceleme hedeflenmiştir. Ayrıca iş yurtlarında çalışma şekli ve koşulları, üretime katılmanın tutuklu ve hükümlülerin üzerinde bıraktığı etkileri incelemek bu araştırmanın amaçlarını oluşturmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma yöntemi gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma şeklinde tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel veriler, nicel araştırmalarda olduğu gibi çoğu defa sayılara indirgenemez. Her ne kadar nitel yöntemlerle toplanan veriler üzerinde bazı sayısal analizler yapmak olanaklı ise de, nitel araştırmalarda temel amaç sayılar yoluyla sonuçlara ulaşmak değil, okuyucuya araştırılan konuyla ilgili betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır (Şimşek, 2009: 41). Araştırmada veri toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan gözlem ve görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda; ayakkabı üretimi eğitiminin kimlerden alındığı, öğrenme süreci ve uzmanlaşma, atölyede çalışan sayıları, kullanılan malzemelerin özellik ve niteliği, makine ve donanımının düzeyi, makine kullanım becerisi, makinelerde kullanım yönergeleri ve güvenli çalışma, üretilen ayakkabı model çeşitleri, üretim kapasitesi, yıllık üretim, satış alanı ve yöntemleri ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Ayrıca ayakkabı iş yurtlarında çalışmanın, tutuklu ve hükümlülere sağladığı yararlar, ruhsal ve davranışsal etkileri gibi daha birçok soruya cevap aranmıştır. Gözlem formunda ise; saya, saya astarı, taban, mostra ve aksesuarlar malzemeleri, kalıp, model ve malzemenin uyumu, model çeşitleri, renk, numara ve işçilik kalitesi yönünden incelenmiştir.

T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Kurumu, iş yurtlarında üretilen ürünler satış ofisleri ve fuar stantlarında sergilenmektedir. Kurum birçok ilde olduğu gibi Ankara’da her yıl açtığı, “Ürün ve El Sanatları Fuarı” açık alan stantlarında çalışmalarını perakende satışa sunmaktadır. İlgili stantlarda sergilenen ayakkabılar; hazırlanan gözlem formu üzerinden incelenmiş, stant görevlileri ile ürün, donanım ve iş yurdunda yapılan üretim çalışmaları üzerine karşılıklı konuşulmuştur. Görüşme ve gözlem yolu ile elde edilen veriler betimsel yöntemle analiz edilerek literatür bilgileri ile derinlemesine yorumlanmıştır.

4. VERİ TOPLAMA

Veriler literatür tarama, görüşme ve gözlem yolu ile toplanmıştır. Konu ile ilgili literatür 2015 yılında taranmış, 2021 yılında güncellenmiştir. Adalet Bakanlığından alınan izin ile Ankara Sincan L-2 Cezaevi ayakkabı iş yurdu ile Ankara Ayaş Açık Cezaevi ayakkabı iş yurdu; tutuklu-hükümlü, usta öğretici, üretime katkı veren infaz koruma memurları, deri mühendisi ve üretici firma sahibi ile karşılıklı görüşülmüştür. İş yurtlarında görüşmeler kurumun izin verdiği ölçü ve sürede (iki gün) gerçekleştirilmiş, hükümlü ve infaz koruma memurlarının isim ve fotoğrafları çalışmaya yansıtılmamıştır. İş yurdunun fiziksel koşulları, iş güvenliğine uygunluğu, makine donanımı, kullanılan malzemeler ile ayakkabı modelleri incelenmiş ve üretim süreci gözlenmiştir. Yılda bir kez Ankara’da açılan ürün ve el sanatları fuarı süresince ayakkabı üretimi yapan, diğer cezaevi iş yurtlarına ait stantlarda görevli infaz koruma memurları ile 2015-2019 yılları arasında her yıl görüşülerek bilgi toplanmış ve ürünler incelenmiştir. Ayrıca Sincan Cezaevi vitrinleri, Ayaş Cezaevi satış mağazası, Sıhhiye ve Şaşmaz satış mağazalarında sunulan ayakkabılar da incelenerek veriler oluşturulmuş ve sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğünden alınan 14.06.2021 tarihli, E-57292265-204.06.03.386/55918 sayılı karar ile araştırmanın yayınlanmasında sakınca görülmemiştir. Belge son sayfada ek olarak sunulmaktadır.

5. CEZA VE TEVKİF EVLERİ İŞ YURTLARINDA AYAKKABI ÜRETİMİ

Tutuklu ve hükümlüler, öncelikle doktor kontrolünden geçerek olumlu sağlık raporu, sonrasında iş güvenliği eğitimi almakta ve iş yurdunda çalışmaya başlamaktadır. İş kazası, hastalık ve meslek hastalıkları için sigortaları yapılmaktadır. Çalışmanın verimini artırmak veya çalışmaya özendirme

amacıyla, elde edilen gelirden kar payı verilmekte, hükümlü ve tutukluların çalıştırılmasında ulusal ve uluslararası mevzuata uyulmaktadır (Ürün/hizmet kataloğu, tarih bilinmiyor: 5).

İş yurtlarında modern teknoloji ürünü makinalar yardımıyla ayakkabı üretilmektedir. Ancak bazı iş yurtlarında daha az el aletleri ve makine bulunmaktadır. Bu durum, günlük üretim kapasitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Donanımına bağlı olarak bazı iş yurtlarında ayakkabı üretilirken, bazılarında sadece saya dikilebilmektedir. Saya dikimi yapılan iş yurtlarında; derinin dikilecek kısımlarını inceltmek için tıraş makinesi, dikim işlemi için saya dikiş makinesi, artık iplikleri temizlemek için iplik yakma makinesi kullanılmaktadır.

Kurumlara toplu yapılan siparişler dışında, satış ofislerine gönderilmek üzere sivil erkek ve kadın ayakkabıları da yapılmaktadır. Kadın (zenne) ayakkabılar genellikle 36-40, erkek (merdane) ayakkabılar 39- 45 numaralar arasında olmakla birlikte, istisnai numaralarda çalışılmaktadır. Ayakkabı üretiminde kullanılacak gereçler, ARGE çalışması sonucu belirlenerek sipariş özelliklerine uygun teknik şartnameler hazırlanır. Kamu ihale kanunu şartlarına ve hazırlanmış olan şartnameye göre belirlenen malzemeler gerekli miktarda alınmaktadır. Az miktarda ve acilen ihtiyaç olduğunda ise doğrudan temin edilebilmektedir.

İş yurtlarına sözleşme ile alınan usta öğreticiler, mesleğin inceliklerini yapılan işe göre, iki hafta ile 6 ay gibi bir zaman dilimi içinde tutuklu ve hükümlülere öğretmektedir. Usta öğreticiler alanlarına göre infaz koruma memurları ile birlikte deri kesiminde, saya hazırlık ve dikim bandında, sayanın tabana monte aşamasında çalışmakta, kalite kontrol ve paketleme bölümünde de bulunarak ürün denetimi yapmaktadırlar.

Tahliye olan veya cezaevinden başka cezaevine nakil edilen hükümlülerin yerine, ihtiyaç durumuna göre yeni hükümlüler alınmaktadır, ancak yetişmeleri için uzun bir süreç gerekebilmektedir. Hükümlülerden daha önce bir mesleği bulunmayanlar veya ayakkabı üretiminde çalışmış olanlar, ayakkabı iş yurtlarında çalışmaktadır.

Personel ve hükümlülerin birbirinden ayıt edilebilmesi için tutuklu-hükümlülerin turuncu, personelin ise mavi renkte önlük giydikleri görülmektedir. Sabah 8: 30 da başlayan çalışma 17.00'de sonlanmakta, öğle tatili dışında biri sabah diğeri öğleden sonra iki ihtiyaç molası verilmektedir.

Ayakkabı üretimi; Bafra, Amasya, Kütahya, Konya, İskilip, Hatay, Ankara'da Sincan, Ayaş ve diğer bazı cezaevlerinde bulunan iş yurtlarında yapılmaktadır. Ancak Türkiye'de makineleşmiş, donanımı günün teknolojisine uygun, üretim kapasitesi ve yıllık üretimi en yüksek cezaevi, Ayaş Açık Cezaevi İş Yurdu'dur. Bu cezaevi Ankara ili Ayaş ilçesinde bulunmaktadır. İncelemeler Ayaş Açık Cezaevi ve Sincan L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları iş yurtlarında yapılmış, ağırlıklı olarak da bu iş yurtları ele alınmıştır.

5.1. Ayaş Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdu

“Açık ceza infaz kurumları, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır” (5275 sayılı kanun, md.14/1, mevzuat.gov.tr).

Açık ceza infaz kurumları iş esası üzerine kurulmuş, üretim amacı taşıyan kurumlardır. Bu nedenle cezaevlerinde iş yurtları kurulmakta, hükümlü ve tutuklular bu atölyelerde çalıştırılmaktadır. Atıl durumdaki hükümlü ve tutuklulardan oluşan iş gücünden yararlanılarak, üretim yapılmaktadır. Kurumun en önemli amacı tutuklu ve hükümlülerin bir meslek ve sanat öğrenmeleridir. Açık ceza infaz kurumlarındaki üretim çalışmaları, kurumda kadrolu olan mühendis, tekniker, teknisyen gibi meslek elemanları tarafından yönlendirilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol kapsamında gerekli görüldüğünde usta öğretici istihdam edilmektedir.

Ayakkabı iş yurdu, cezaevi ile aynı yıl 1997 yılında açılmış, malzeme depoları ile birlikte 1200 metre kare alana sahip bir mekândır. Atölye personeli, Keçiören İslahevi ile Ulucanlar Cezaevinden getirilerek, iş yurdunda üretimin başlaması sağlanmıştır. O dönemde gelen eski personele, yeni

çalışanlar da eklenerek, üretim devam ettirilmektedir. Atölyede 110 hükümlü ve 15 personel ile 1 sözleşmeli serbest işçi, bir deri mühendisi, dört deri teknisyeni ve beş infaz koruma memuru çalışmaktadır. İş yurdunda, saya kesimi, saya dikimi ile monte (montaj) ve paketleme olarak üç temel birim bulunmaktadır. Ayaş Halk Eğitim Merkezinden görevlendirilen usta öğreticiler de üretim birimlerinin başında, tutuklu ve hükümlülerle birlikte çalışmaktadır. Ancak iş durumuna göre personel ve hükümlü sayısında değişikliğe gidilebilmektedir.

Usta öğreticilerin ifadelerine göre; “tutuklu ve hükümlüler, saya tıraşını (deriyi dikilecek kısımlarından inceltme) 8-10 günde, regola (saya parçalarını yapıştırarak bir araya getirme) ve saya dikimini 4-5 ayda, monte (saya ile tabanın birbirine tutturulması) işlemini ise 6-7 ay içerisinde öğrenerek üretimi yürütebilmektedirler”. Ayaş Halk Eğitim Merkezi Kurumu tarafından, ayakkabı üretimi kursu sonucunda tutuklu- hükümlülere ve infaz koruma memurlarına MEB onaylı kurs bitirme belgesi verilmektedir. Atölyede çalışan personelde üretim becerisini kazanarak, kalfalık ve ustalık belgelerini almakta ve üretimin kalitesini artırmaktadırlar. Tahliye olan mahkûmlar, aldıkları belge ile sağlanan desteklerden yararlanarak kesim atölyesi, dikim atölyesi gibi işyeri açabilme olanağına sahip olmaktadır.

İş yurdunda ağırlık el üretiminde iken 2002 yılında makine sayı ve çeşidinin artırılması ile üretimin kapasite ve kalitesi yükselmiş, 2014 yılında saya dikim makinelerinin donanıma katılması sonucunda, bant sistemi ile üretime başlanmıştır. Makineleşme öncesi saya dikimi, dışarıda başka cezaevlerinde yaptırılmakta, taban montesi ise Ayaş'ta yapılmakta idi. Atölyede kurulan üretim bandı ile ayakkabı üretimi; model çıkartma ve saya kesiminden, son aşama olan finisaja kadar tamamıyla yapılabilmektedir. Ancak gerektiğinde siparişleri yetiştirebilmek için diğer cezaevi iş yurtlarında da saya diktirilmektedir. Dikilen sayalar, Ayaş Cezaevi İş Yurdunda yapıştırma tekniği ile tabana monte edilerek bir dizi işlem sonrasında ayakkabıya dönüştürülmektedir.

İş güvenliği yasasına uygun olarak atölyede yangın detektörleri, yürüyüş yolları, kişisel koruyucu donanım (KKD = giysi, maske, gözlük, kulak tıkacı) kullanılmaktadır. Havalandırma 3 adet hat üzerinden yapılmakta olup, biri tezgâh üzerinden, diğer 2 hat ise havadan geçirilmiştir. Isıtma, merkezi sistem radyatörler ile yapılmaktadır. Makineler ile ilgili kullanım talimatnameleri ve olabilecek tehlike ve kazalara karşı, duvar ve ilgili makinaların üzerinde uyarıcı levhalar görülmektedir. İş kazasına karşı, kamera sistemi mevcut olup çalışan ekip izlenmektedir. Eğriklilç, (2015) 'a göre, “Makinelerin günlük, aylık ve yıllık periyodik bakımları yapılmaktadır. Ancak makinelerin aparatlarını takma, değiştirme ve ayarlarını yapmada, teknik personel desteğine ihtiyaç görülmektedir. İlgili mevzuata göre toz ve gürültü, titreşim, aydınlatma ve uçucu maddeler için ortam ölçümleri, periyodik olarak yapılmaktadır”.

Saya üretiminde 11 adet kesim presi, 23 dikim makinesi ile 2 tıraş makinesi, montaj bandında ise; ön monte, arka monte, bombe ve fort şekillendirme, üste atma presi, şoklama gibi 25 adet makine ile çok çeşitli el aleti bulunmaktadır. Üretimin başlangıcından son aşamasına kadar işin niteliğine bağlı olarak el aletleri kullanılmaktadır. Kesim bıçağı, model hazırlamada karton/mukavva ıstampaları, sonrasında ıstampalara göre deriyi kesmekte kullanılmaktadır. Tıraş bıçağı ise, saya ve astar parçalarını dikilecek kenarlarından inceltme işlemini yapmaktadır. Ege ile bıçak uçları açılmakta, masat ile bıçaklar bileyenerek keskinleştirilmektedir. Sayanın kalıba montelenmesi sırasında kerpetene benzer bir alet olan danalya ile deri monte paylarından çekilerek kalıba yerleştirilmekte, kerpeten ile çiviler kalıp üzerinden sökülmemektedir. Bu aletler sıklıkla kullanıldığından çok sayıda bulundurulduğu görülmektedir. Ayaş iş yurdunda alanın büyüklüğü, makine sayısı ve kapasitesi iyi olmakla birlikte, teknik eleman sayısının artırılması ile üretim kapasitesi daha da yükselecektir.

Atölye özel sektörde hizmet veren birçok işletmeye göre daha temiz ve düzenli çalışmakta, yerlerde deri ve diğer malzemelerden kaynaklı döküntü görülmemektedir. Deri mühendisi ve üretim sorumlusu olan Eğriklilç, (2015)'da bu gözlemi onaylamakta ve “Mesai saati bitmeden önce atölyenin temizlenerek ertesi güne temiz bırakıldığını, malzeme atıklarının belirli zamanlarda poşetlere doldurularak çöplüğe, deri atıklarının ayrılarak geri dönüşüme gönderildiğini ” açıklamıştır.

Resim 1’de Ayaş Açık Cezaevi Ayakkabı İş Yurdundan; a) Monte makinası ile ayakkabı kalıpları, b) Monte işlemine girmiş sayalar, c) Dikim makinesi, d) Kesim ve tasnif, e) Personele üretilen bot sayaları ve f) Bot örnekleri görülmektedir.

Resim 1. Ayaş Cezaevi İş Yurdu Ayakkabı Atölyesi

Ayakkabı üretiminde saya ve astarda, kaliteli deri/tekstil malzemeler kullanılmaktadır. Mostra ve tabanlar; hava geçirgenliği, dayanım, esneme yeteneği, anti bakteriyel ve anatomik özelliklere sahiptir. Kamu için üretilen ayakkabılarda, taban malzemesi olarak kösele, neolit (yapay kösele) ve kauçuk kullanılmaktadır. Personele yapılan kışlık botlarda sıcak astar, yazlık botlarda keten astar, termoplastik fort ve bombe, tabanlarda termo plastik kauçuk (TPR) malzeme kullanılmaktadır. Sayalarda çoğunlukla vidala, analin dana derisi gibi kaliteli deriler kullanılmaktadır. Ayakkabılarda 29337 Sayılı yönetmeliğe uygun olarak tanıtıcı işaretli tanıtım kılavuzu bulunmakta, malzemeler ve üretim sonrası ayakkabının sipariş şartnamelerine uygunluğu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi laboratuvarlarında test edilmektedir.

Adalet Bakanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara Su ve Kanalizasyon İşletmeleri (ASKİ), Adaleti Güçlendirme Vakfı (ATGV) vb.

kurum personelleri için, Molyer ve Oxford gibi klasik modellerde, ayakkabı ve botlar üretilmektedir. Vergilendirme, sisteme ve diğer kamu kurumları ile aynı yönetmeliklere göre yapılmaktadır.

Eğrikılıç, (2021)'a göre, "Adalet Bakanlığında çalışan personele 2015 yılında 40 bin yazlık, 40 bin kışlık olmak üzere 80 bin çift ayakkabı üretilmiştir. 2020 yılında ise 55 bin yazlık, 55 bin kışlık olmak üzere yıllık üretim 110 bin çifte çıkarılmıştır. 2015 yılında günlük 500 çift, yıllık ortalama 130 bin çift civarında ayakkabı üretilmekte iken, bugün günlük 500-800 çift, yıllık 150-200 bin çift civarında ayakkabı, iş yurdunda yapılabilmektedir".

2015 yılında sivil giyim için kadın ayakkabı yapımı planlanmakta iken, bugün ağırlıklı olarak Gova Modeli ile klasik tarzda, kadın ayakkabıları üretilmektedir. Erkek ayakkabılarında; maskaretili veya aynalı Molyer, Oxford ve Makosen çeşitlerinden; Timberland, Pantuf ve Loafer modelleri sayıca fazladır.

Resim 2'de Ayaş, Bafra, Amasya ve Kütahya Cezaevleri İş Yurtlarında üretilmiş sözü edilen modellerden örnekler görülmektedir.

Resim 2. Gova, b) Aynalı Molyer, c) M Maskaretili Oxford, d) Casual, e) Düz Maskaretili Makosen, f) Aynalı ve Yanları Lastikli Makosen ve Makosen çeşitlerinden; g) Loafer, h) Timberland, i) Pantuf

Üretilen ayakkabılar, Ankara’da; Ayaş, Sıhhiye, Kızılay, Şaşmaz, Batı Adliyesi, Danıştay Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi mağazalarında satışa sunulmaktadır.

Ayaş Açık Ceza İnfaz Kurumu Ayakkabı Üretimi İş Yurdunda çalışan tutuklu ve hükümlülerin ifadelerine göre; “Ayakkabı üretimi zevkli ama yoğun emek isteyen, zor bir süreçtir. Kesim, dikim, monte, finisaj gibi işlemlerde bilgi ve beceri kazanmanın zaman gerektirdiğini, el becerilerinin zamanla geliştiğini ” ifade etmişlerdir. Ayrıca “ İş yurdunda çalışmanın kendilerine huzur verdiğini, bedenlen yorulduklarını, bu nedenle uykularının düzenli olduğunu ve uyumakta sorun yaşamadıklarını, elde ettikleri kazanç ile bazı ihtiyaçlarını kantinden karşılayabildiklerini ve ailelerinden maddi destek almadıklarını, iş yurdunda çalışmanın ailelerine karşı kendilerini daha iyi hissettirdiğini” açıklamışlardır. Tutuklu ve hükümlüler; “Kendilerini dışarda bir işte çalışıyor gibi hissettiklerini, ancak akşamüzeri mesai bitiminde ev yerine koğuşa döndüklerini, tahliye sonrasında bir atölyede çalışmaya devam etmek istediklerini ” de belirtmişlerdir. Ancak bazı tutuklu ve hükümlüler “ayakkabı üretiminde çalışmak istemediklerini, kendi mesleklerini yapmaya devam etmeyi düşündüklerini”, bazıları ise “Başka mesleklerinin olmadığını şimdilik tahliye sonrasında ve iş konusunu düşünmek istemediklerini” ifade etmişlerdir.

5.2. Sincan Ceza İnfaz Kurumu L - 2 Saya İş Yurdu

L Tipi Kapalı Cezaevleri; Büyük kentlerdeki eski ceza infaz kurumlarının yerlerine ya da kapasite yetersizliğine çözüm amacıyla inşa edilen uluslararası standartlara uygun, kapalı ceza infaz kurumlarıdır. Bu kurumlarda, tutuklu ve hükümlülerin; barınma, sağlık, eğitim ve her türlü iyileştirme taleplerine cevap verecek yeterli fizikî alanlar bulunmaktadır (Sarıdiken, 2014: 27).

Cezaevi yönetimleri özel işletmelerle yaptığı protokol ile resmi yollarla siparişler alabilmektedir. 2013 yılında açılan iş yurdu, o tarihte 10 hükümlü ile çalışmaya başlamıştır. Atölye bir üretim işletmesinin, hükümlülerin iş gücünden yararlanarak üretim yapma talebi ile kurulmuştur. İşletmenin, atölyesinden getirdiği 3 adet saya makinesi, 1 adet şoklama makinesi, 1 adet aktivasyon fırını, iplik yakma makinesi, biye makinesi, zımpara makinesi, kompresör, şoklama makinesi ve üste atma presi ile ayakkabı üretimi yapılmıştır.

Siparişi veren ayakkabı üretim firması, makinaların çalışma ayarlarını yaptıktan sonra atölyesinde kesilmiş saya ve astar parçalarını ve gerekli olan sarf (yapıştırıcı, solüsyon, iplik, taban, iç taban vb.) malzemelerini de cezaevine getirmiştir. İstenilen sayı, renk ve numarada terlik, sandalet, babet, bot, pantuf gibi farklı modellerde zenne ve merdane ayakkabılar, cezaevi ile firma sahibinin yaptığı anlaşma süresi içinde üretilmiştir. Tek veya az parçalı sayalar günde en fazla 400 çift civarında dikilebilmekte, taban ile birleştirilerek üretim tamamlanmaktadır.

Üretim firmasından gelen usta, hükümlülere nezaret ederek üretimi başlatıp devam ettirmektedir. Usta, üretimin akışı ve kalitesi konusunda hükümlülerin eğitim ve öğretimlerine katkıda bulunmakta, verimli çalışmalarını sağlamakta, üretimin her aşamasında kalite kontrol ve denetlemeyi yapmaktadır. İş yurdunda haftanın beş günü sabah 8: 30’ da başlayan çalışma, akşamüzeri saat 17: 00’ de sonlanmakta ve tutuklu - hükümlüler koğuşlarına dönmektedir.

İş yurdunda çalışan hükümlülerin bazıları meslek sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Bunlardan birisi saya ustasıdır. Daha önce hazır giyim üzerine dikiş makinelerinde çalışan iki hükümlü de, “Ayakkabı iş yurdunda saya dikiminde fazla zorluk çekmediklerini, astar ve saya dikmeyi kısa zamanda öğrendiklerini” ifade etmişlerdir. Diğer hükümlüler ise daha önce ayakkabı üretiminde çalışmamış, Sincan L tipi-2 iş yurdunda ayakkabı zanaatını olabildiğince öğrenerek belirli bir beceri düzeyine erişmişlerdir.

Tutuklu ve hükümlüler, “ Makineleri ve üretimde kullanılan malzemeleri daha iyi tanımak, makinelerin basit ayar ve onarımlarını yapabilmek ve ayakkabı üretiminin tüm aşamalarını öğrenmek istediklerini, diğer tutuklu ve hükümlülerin kendilerine imrendiklerini ve iş yurdunda çalışmak istediklerini” ifade etmişlerdir. Ayrıca “Ayakkabı üretiminde kullanılan kimyasalların ve iç tabanın altındaki monte payını zımparalama sırasında oluşan deri tozlarının, sağlıklarına olumsuz etkileri olabileceğini düşündüklerini” söylemişlerdir. Atölyede, tutuklu ve hükümlülerden, 3 kişi dikim, 4 kişi regola, 2 kişi üste atma, 1 kişi

ise temizlik, kontrol ve paketlemede görevlidir. Tutuklu ve hükümlüler, “Çanta, cüzdan ve kemer gibi saraciye ürünlerinin yapımını da öğrenmek istediklerini, bu alanda kurs açılırsa eğitim almak istediklerini ve çanta yapımı ile ilgili iş yurdu açılırsa çalışabilecekleri” dileğinde bulunmuşlardır.

Resim 3’te cezaevi iş yurdunda Türk vatandaşlarının yurt dışındaki ibadetleri süresince giymeleri için yapılan Terlik çalışmasının temel üretim aşamalarından bazı kareler; a) Kesilmiş saya parçaları, b) Makinede dikim, c) Fazla ipliklerin yakılarak temizlenmesi, d-e) Sayanın iç tabana yerleştirilmesi, f) Kalıplanmış saya ve g) Makosen Loafer ayakkabı ile Terlik modelleri görülmektedir.

Resim 3. Sincan Cezaevi İş Yurdunda Üretim Çalışması ve Model Çeşitleri

5.3. Diğer Cezaevi İş Yurtlarında Ayakkabı Üretimi

Türkiye’de ayakkabı üretimi yapan diğer cezaevi iş yurtlarında, Ayaş Açık Cezaevi İş Yurdu olduğu gibi, yeterli sayı ve özellikle makine bulunmamaktadır. İş yurdunda çalışan tutuklu ve hükümlü sayısı da azdır. Bu yüzden üretim daha çok el emeğine bağlıdır ve yıllık üretim kapasitesi istenilen düzeyde olamamaktadır. Bazı cezaevleri ayakkabı iş yurtları da faaliyetlerini durdurmuştur. Kahramanmaraş, Hatay, Kütahya, Çorum, Samsun ve Amasya ve Bolu illerimizde bulunan iş yurtlarında saya dikimi veya ayakkabının bir bölümü yapılmaktadır.

Bafra Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, 80 tutuklu ve hükümlü çalışmakta, bazı özel firmalara saya dikimi yapılmaktadır. İş yurdunda saya dikiş makineleri ile deriyi incelten tıraş makineleri

bulunmakta, monte ve finisaj aşamalarını gerçekleştirecek makineler bulunmamaktadır. İş yurdu pandeminin de etkisiyle son bir yıldır etkinlik göstermemektedir.

Bafra Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, 20-22 civarında hükümlü çalışmaktadır. Halk eğitim merkezinden gelen iki usta öğreticiden biri saya ustası, diğeri monte ustası olarak çalışmaktadır. İş yurdunda daha çok Bot, Yanları Lastikli Makosen ve Timberland Makosen modelleri üretmektedir. Bir ayda ortalama 300 çift kadın ve erkek ayakkabısı üretilmektedir. Saya ve tabanın birleştirilmesi, monte makinelerinin olmaması nedeniyle el emeğine dayanmakta ve yapıştırma yöntemi ile yapılmaktadır. Bir süre geleneksel ayakkabılarımızdan “Basuk Yemeni” olarak da bilinen Çarşamba ayakkabısı ile sayası ve tabanı yumuşak deriden yapılan, Çorap Mest üretimini de yapan iş yurdu, son yıllarda bu ayakkabıları fuarlarda sergilenmek üzere nadiren yapmaktadır. Resim 4’te sivri burnu ve yumurta topuğu ile Çarşamba Ayakkabısı ve Mest görülmektedir.

Resim 4. Çarşamba Ayakkabısı ve Çorap Mest

Amasya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda; erkek ayakkabıları üretilmekte, bayan ayakkabı yapımı da planlanmaktadır. Sözü edilen iş yurdunda 12-15 arasında tutuklu ve hükümlü çalışmakta, sayalar makinede dikildikten sonra, taban ile birleştirilmesi monte makinesi ve üste atma presi olmadığından el emeğine dayalı olarak yapıştırma yöntemi ile yapılmaktadır. İş yurdunda tüm klasik modellerde erkek ayakkabı ve botları üretilmektedir.

Konya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, 15-30 civarında hükümlü ve tutuklu çalışmakta iş yurdunda; 2 düz tablalı, 2 sütunlu olmak üzere 4 adet saya makinesi bulunmaktadır. 2 adet tıraş makinesi, 1 adet üste atma presi, 1 adet şoklama makinesi ve aktivasyon firmı bulunmaktadır. Özel sektöre saya dikilmekte, erkek/kadın terlik ve klasik modellerde erkek ayakkabıları üretilmektedir. Haftanın beş günü mesai saatleri içinde halk eğitim merkezinden gelen usta öğretici; yapılacak ayakkabıların modelini çıkartmakta, üretimi yönlendirmekte, çalışma sürecini denetlemekte ve ürünlerin kalite kontrolünü yapmaktadır.

İskilip Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdu Müdürlüğü bünyesinde kurulan saya atölyesi 2007 yılında üretime başlamış ve halen gerek kamu ve gerekse özel sektör işbirliği kapsamında faaliyetlerini sürdürmektedir (www.iskilipacik.adalet.gov.tr). İskilip Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, 15 adet saya makinesi bulunmakta, saya ve tabanı birleştiren makineler bulunmamaktadır. Dikilen sayalar, Ayaş Açık Cezaevine gönderilerek ayakkabıya dönüştürülmektedir. İskilip Halk Eğitim Merkezinden ihtiyaca göre gelen 2 ile 7 arasında değişen usta öğretici bulunmaktadır. Model çıkartma işlemlerini halk eğitimden gelen usta öğreticiler yapmaktadır. 2 usta öğretici saya kısmında, yetmişmiş şef olarak görev yapan bir infaz koruma memuru olmak üzere toplam 3 kişi üretim çalışmalarına yön vermekte ve denetimine katkı sağlamaktadır. İş yurdunda toplam 90-100 civarında tutuklu ve hükümlü çalışmaktadır. İskilip Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda iki ayrı atölye olup birinde sivil giyim ayakkabıları dikilmektedir. 15 civarında tutuklu ve hükümlü, sipariş üzerine bazı ayakkabı firmalarına saya dikimi yapmaktadır. Yedi farklı yazlık ve kışlık ayakkabı modeli dikilen iş yurdunda, ağırlıklı olarak erkek Molyer, Oxford ve Makosen modelleri çalışılmaktadır. Diğer atölyede ise, kurum içi infaz koruma

memurları için bot sayısı dikilmektedir. Bu atölyede de 60 tutuklu ve hükümlü çalışmaktadır. 15 civarında tutuklu ve hükümlü de usta öğreticilerin gözetiminde saya ve tabanı elde birleştirerek monte işlemini gerçekleştirme çalışmalarına başlamıştır. Ayakkabı üretimini yapabilen hükümlülerin tahliye olmaları ile usta öğreticiler tarafından yeni hükümlülere eğitim verilmektedir.

Kütahya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, 1983 yılında kundura tamirâtı yapımı amacıyla açılan atölyede daha sonra ayakkabı yapımına geçilmiştir. 1987 yılından beri erkek ayakkabısı üretilmektedir. Üretilen ayakkabıların derileri İstanbul'dan getirilmektedir. Atölyede zaman zaman sayı değişmekte olup genellikle 15-25 arasında değişen sayıda tutuklu ve hükümlü çalışmaktadır.

Kütahya Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, kışlık ve yazlık olarak ayda ortalama 250-300 çift ayakkabı yapılmaktadır (www.kutahyaecik.adalet.gov.tr). Ayakkabı modelleri çok sayıda, kullanılan deriler kaliteli, kalıplar klasik modeller için oldukça uygun sayılabilir. Ayakkabının modeli ve derisine göre hazır taban veya kösele taban kullanılmaktadır. Saya derisi kaliteli ise tabanda kösele kullanıldığı görülmektedir. Her iki iş yurdunda da yapıştırma yöntemi ile saya ve taban birbirine tutturularak monte yapılmaktadır.

Hatay Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, 2017 yılından beri deri ve tekstil sayılı kadın ve erkek terlikleri üretilmektedir. Kadın terlikleri 36-40, erkek terlikleri ise 40-44 numaralarda çalışılmaktadır (www.hatayacik.adalet.gov.tr). Enjeksiyon sistemi ile yapılmış tabanların üzerine tekstil ve suni deriden sayalar yapıştırılarak monte edilmektedir. 10 civarında tutuklu ve hükümlünün yanında 2 infaz koruma memuru da üretime katkı vermektedir.

Kahramanmaraş E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdunda, Terlik ve Yemeni yapılmaya başlanmıştır. Diğer iş yurtlarında olduğu gibi Halk Eğitim Merkezinden gelen usta öğreticiler tutuklu ve hükümlülere eğitim vermekte ve üretime destek olmaktadır. İş yurdunda 10 civarında tutuklu ve hükümlü çalışmaktadır. Terlik ve Yemeni derileri kadın ayakkabılarında, canlı renklerde seçilmiş ve dikkat çekici görünmekte, erkek ayakkabılarında ise daha çok koyu yeşil, lacivert, siyah, taba ve kahve renkleri tercih edilmiştir.

Bolu Açık Cezaevi İş Yurdunda ayakkabı atölyesi bulunmamakla birlikte sedef kakma atölyesinde geleneksel ayakkabılarımızdan takunya yapılmaktadır. Gaziantep ilinden alınan ahşap tabanların üzeri, sedef atölyesinde kakma tekniği ile süslenmektedir. Ayrıca yakma tekniği de tabanın süslenmesinde kullanılmaktadır. Takunyaların kayış veya atkı olarak adlandırılan tek parça sayalarında yapay deri kullanılmakta ve saya kabara adı verilen metal çiviler ile tabana dıştan montelenmektedir. (Resim 5).

Resim 5. Takunya Örnekleri

Trabzon E Tipi Kapalı Cezaevi İş Yurdunda 2000 yılı başlarında Halk Eğitim Merkezinden getirilen usta öğreticiler, tutuklu ve hükümlülere saya eğitimi vermişlerdir. Lostra çalışmaları da yapan iş yurdu 2018 yılından beri faaliyet göstermemektedir.

Ceza ve İnfaz Kurumları iş yurtlarında üretilen ayakkabılar, kurum internet sayfalarında fotoğraflar ile sunulmakta, kantin, cezaevi vitrinleri ve satış mağazalarında perakende olarak satılmaktadır. Ayrıca her yıl; Ankara, Antalya, İzmir, İstanbul, Denizli, Yozgat, Elazığ, Manisa, Malatya, Samsun, Konya, Adana, Rize ve Gaziantep illerinde düzenlenen fuarlarda da tanıtılarak perakende satışları yapılmaktadır (Resim 6).

Resim 6. Ankara Ürün ve El Sanatları Fuar Girişi

Resim 7’de ise cezaevleri iş yurtlarında üretilmiş ve fuarlarda satışa sunulan ayakkabı örnekleri verilmektedir.

Resim 7. a) Kahramanmaraş, b-c) Bafra, d) Konya, e) Ayaş, f) Hatay, g) Kütahya, h) Amasya cezaevi iş yurtlarında yapılan ayakkabılar.

İş yurdu kantinlerinde, satış mağazaları ve fuarlarda halkın beğenisine sunulmak üzere 66.044 adet fantezi ayakkabı, bot, kösele taban ayakkabı ve yemeni ile 115.996 çift terlik imalatı bu alanda faaliyet gösteren 8 farklı iş yurdu müdürlüğü tarafından üretilmiştir (CTE İş yurdu 2020 faaliyet raporu).

6. EĞİTİM VE ÜRETİM ETKİNLİKLERİNİN TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Günümüzde cezalandırma; ıslah etme, ceza çekenlerin iyileştirilerek topluma kazandırılması amacını taşımaktadır. Hükümlü ve tutukluların dış dünyaya çıktıktan sonra suç işleme oranları yüksektir. Beslenme, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlara ek olarak, tahliye sonrası yaşamlarını düzene sokabilmeleri için, temel eğitim ve mesleki becerilerinin geliştirilmesi, hükümlü veya tutuklunun ceza

infaz kurumlarında iken, mesleki eğitimlerin verilmesi göz ardı edilemeyecek zorunlu bir ihtiyaçtır (Sarıdiken, 2014: 35).

Birçok yoksunlukla yaşamak zorunda kalan tutuklu ve hükümlüler cezaevinde kaldıkları süreçte topluma, dışarıdaki yaşama, hatta ailesine karşı yabancılaşma hissedebilmektedir. Cezaevlerindeki mesleki eğitim ve üretim etkinlikleri, hükümlülerin rahatlamalarına, kendilerini ifade etmelerine, üzerlerinde taşıdıkları gerilimin azalmasına katkıda bulunmaktadır. Zihinsel ve bedensel yeteneklerini geliştirmesi yönünde de yararlı görülmektedir. Tutuklu ve hükümlüler iş yurdunda verilen meslek eğitimi ile iyi bir meslek elemanı olmanın yanında, ekonomik olarak bazı gereksinimlerini karşılayabilmektedirler. Tutuklu ve hükümlüler, “İş yurdunda çalışarak, kendilerini üretken olarak gördüklerini, sıkıntı veren düşüncelerden uzaklaştıklarını, ruhsal durumlarının daha iyi olduğunu, bedenen yorulmaktan dolayı uykularının düzene girdiğini” ifade etmişlerdir. Ayrıca “Sorumluluk almayı öğrendiklerini, atölyede diğer çalışanlar ile iyi ilişkiler kurduklarını, dost kazandıklarını, birbirlerine saygılı davrandıklarını, kendilerine güvenlerinin arttığını ve bu nedenlerle görüşmelerde aileleri ile de diyaloglarının iyi geçtiğini” belirtmişlerdir.

İş yurtlarında çalışma, onlara ruh sağlığını koruma ve geliştirme becerileri kazandırmakta, zorluklarla mücadele edebilmeyi ve iş birliği içinde ekip çalışmasını öğretmektedir. Tutuklu ve hükümlüler, “Bilgili ve sabırlı olma gayretine girdiklerini, çalışırken fark etmeden zamanın hızla geçtiğini, kendilerini tedirgin ve rahatsız eden korku ve düşüncelerden uzaklaştıklarını” da ifade etmektedirler. Tutuklu ve hükümlülerin ifadeleri, “Cezaevlerinde Yalnızlık ve Yalnızlığın Depresyonla İlişkisi” üzerine yürüttüğü çalışmada Özkürkçügil’i desteklemektedir. Yazar, “İntihar girişimi olmayan ve uğraşı etkinliklerine katılan kişilerde yalnızlık ortalamasının düşük olduğunu” bildirmektedir. Özkürkçügil (1998: 24).

İş yurtlarında çalışan ve üreten mahkûmlar kendi aralarında bir ayrıcalığa sahip olduklarının farkındadır. Her gün sabah 8: 30’ da cezaevi koridorlarından geçerek atölyede çalışmak, mesai bitiminde aynı koridorları geçerek koğuşuna dönmek, onlara dışarıda yaşanan günlük iş temposunu yaşatmaktadır. Dışarıyla ve hayatla bağlarını sağlayan bu atölyeler onların geleceğe umutlarının da başlangıcı olmaktadır (Kurt, 2014: 59). İş yurdunda görüşülen tutuklu ve hükümlülerin ifadeleri de yazarlarımızı destekler niteliktedir. Tutuklu ve hükümlüler, “Araştırmacı tarafından, “çalışmalarının izlenmesi ve kendilerine sorular yöneltilmesinden mutluluk duyduklarını, hatırlanmayı hissettiklerini, yaptıkları işe önem verilmesi ve saygı duyulmasının kendilerini olumlu yönde etkilediğini, çalışma isteklerinin arttığını ve daha çok öğrenmeye, çalışmaya heveslendiklerini ve motive olduklarını” ifade etmişlerdir.

Cezaevleri ayakkabı iş yurtlarında üretimin ilk aşamasından son noktasına kadar erkek tutuklu ve hükümlüler çalışmaktadır. Kadın tutuklu ve hükümlülerin el sanatları, gıda yapımı, hazır giyim, triko, çini, takı tasarımı, mefruşat ve tekstil, gibi sanatsal ve endüstriyel iş yurtlarında üretime katkı sağladıkları görülmektedir. Ayakkabı üretimi de incelik ve titiz çalışma gerektiren bir süreçtir. İngiltere, İspanya ve İtalya gibi ülkeler uzun yıllardır ayakkabı üretiminde kadın işgücünden yararlanmaktadır. Bu fabrikalarda kadın çalışanlar, deride bulunan kusurları gözlemekte daha dikkatli ve deri kullanımında ekonomik davrandıkları için saya kesiminde çalıştırılmaktadır. Ayakkabı küçük boyutlarda bir üründür. Kadın ellerinin küçük olması, saya parçalarını dikim sırasında yönlendirmekte kolaylık sağlamaktadır. Makine ayarlarını ürüne göre düzenlemekteki hassaslıkları ve dikişte titiz ve düzgün çalışmaları nedeniyle özellikle dikim sürecinde erkeklere göre kadın çalışanlar tercih edilmektedir. Tokaların bantlara takılması, fiyonk yapımı gibi aksesuarların hazırlanmasında da kadın işgücünden yararlanılmakta ve hatta kas gücü gerektiren, sayanın tabana el ile monte yapılmasında da kadınlar görev almaktadır. Ayakkabıların kalitelerinin kontrol edilmesinde ise kadınlar, ayrıntıları yakalamadaki ustalıkları ile en küçük hataları bile gözden kaçırmamaktadırlar.

Ayakkabı Tasarım ve Üretimi programlarından mezun öğrencilerin, on beş yılı aşkın zamandır ayakkabı üreten firmalarda çalışmaya başlamaları ile kadınlar özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde tasarım, model yapımı, kesim, saya dikimi ve kalite kontrol süreçlerinde çalışmaktadırlar. Kadın çalışanların bulunduğu atölyelerde erkek çalışanlar, aralarındaki diyaloglarda ölçülü ve dikkatli olmakta, nezaketli davranışlara yönlenmektedir. Firma sahiplerinin de bu olumlu etkileri nedeni ile kadın çalışanları üretim atölyelerinde çeşitli birimlerde görevlendirmeyi tercih ettikleri bilinmektedir.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tutuklu ve hükümlülerin ayakkabı iş yurdunda aldıkları eğitim ve çalışmaları üzerine “ Sakinleşmeleri, kendilerini işe yarar görmeleri, ekip çalışmasının önemini kavramaları, çalışırken kendilerini rahat ve özgür hissetmeleri, dost kazanmaları, zamanın hızlı geçmesi ve tahliye sonrasında bir ayakkabı üretim atölyesinde çalışma umudunun kendilerini iyi hissettirdiği” ne dair verdikleri ifadeler daha önceki çalışmaları desteklemektedir. Özkürkçügil (1998), Sarıdiken (2014), Kurt (2014) ve Yanar ile arkadaşları (2013)’nın da aynı sonuçlara ulaştığı görülmektedir.

Araştırmanın en önemli sonuçlarından biri de ayakkabı üretim atölyelerinde hükümlülerin başka cezaevlerine gitmesi ile üretim aşamasında deneyim kazanan kadronun değişmesidir. Bu nedenle, mümkün olduğunca çok sayıda hükümlünün eğitim almasının ve ayakkabı yapımında çalışmasının sağlanması, üretimde kalite ve verimliliği artıracaktır. İnfaz koruma memurlarında da yer değiştirecek veya emekli olabilecek personelin yaratacağı açığın kapatılması için önlem olarak genç personelin eğitilmesi, üretimin devamlılığını sağlayacaktır.

Malzeme olarak erkek ayakkabı sayalarında, dana derisinden vidala, rugan, nubuk, astarlarda ise, keçi ve koyun derisinin kullanıldığı, dikişte kullanılan iplik renk ve kalınlıklarının derilerle uyumlu olduğu saptanmıştır. Tabanda, köseleye nazaran neolit malzemenin tercih edildiği, aksesuar olarak toka ve fermuardan ziyade, modele bağlı olarak bağcık ve lastik kullanıldığı belirlenmiştir. Tüm iş yurtlarında kullanılan malzemelerin özellikle derilerin, laboratuvar ölçümlerinden geçmiş, standartlara uygun olması üretimde standardizasyonu sağlamakta etkili olacaktır.

Kadın ayakkabılarında çoğunlukla tek parçadan oluşan Gova modeli görülmüş, erkek ayakkabılarında; Molyer, Oxford, Casual ve yanları lastikli ve lastiksiz Makosen model ve diğer Makosen model çeşitlerinden Loafer, Pantuf ve Timberland sıklıkla tercih edilmiştir. Gova modellerinde asimetrik çalışmaların da yapılması, modeli çeşitlendirme ve beğenilerin artmasına katkı sağlayacaktır.

Ayakkabı kalıpları, klasik modellere uygundur ancak günün moda anlayışına göre yeni kalıp alımları modellerde çeşitlilik ve farklılık sağlayacaktır. Klasik modellerin yanında Kahramanmaraş Cezaevi İş Yurdunda Yemeni, Bafra Cezaevi İş Yurdunda Mest ve Çarşamba Ayakkabısı, Bolu Cezaevi İş Yurdunda Takunya gibi geleneksel ayakkabıların tanıtım veya giyilmek üzere üretilmesi geleneksel ayakkabı kültürümüze yapılan önemli bir hizmettir. Konya Cezaevi İş Yurdunda yapılan terliklerde soft derilerin kullanımı giyimde rahatlık için doğru bir seçimdir. Amasya Cezaevi İş Yurdunda yuvarlak burunlu kalıplara çalışılan Oxford ayakkabılarıdaki maskaret çizgilerinde beğeniye hitap edecek şekilde düzeltmeye ihtiyaç görüldüğü saptanmıştır. Tüm iş yurtlarında ayakkabı sayalarının tabana, düz/yapıştırma tekniği ile monte edildiği belirlenmiştir.

Üniversitelerin ilgili programlarından mezun bireyler kurumda görevlendirilerek, deri alımı, kalıp seçimi, model tasarım ve şablonlarının çıkartılması ve kaliteli ürün oluşturmada genel beğeniye hitap eden daha güncel ve kaliteli ürünlerin üretilmesinde etkili olacaktır. Ayakkabı modellerinin son yıllarda çeşitlendirildiği görülmüş, ancak genç beğenilere hitap eden modellerin tasarlanabilmesi ve üretilebilmesi için, uzman desteğine ihtiyaç olduğu saptanmıştır. Kalkınma Ajansları, TÜBİTAK ve İhracat Birlikleri ile yapılacak tasarımcı ve modelci destekli projelere bütçe ayrılması ve bu projelerin teşvik edilmesi, kurumda üretilen ayakkabılara değer katacaktır. Ayrıca yapılacak tasarımlar ile kurumlar markalarını oluşturmaları ve Marka Tescil Belgelerinin alınması sağlanmalıdır.

Makinelerin on yıl geçerli olan amortisman süreleri dolduğunda, yeni teknolojilere ve ihtiyaca göre makine alımları yapılması ve teknik eleman sayısının artırılması, üretim kapasitesini ve niteliğini yükseltecektir.

Cezaevleri iş yurtlarında kadın hükümlülerinde eğitilerek, üretime katılmaları, özellikle saya hazırlık ve dikim aşamalarında ve kalite kontrol bölümünde kalitenin artırılmasında etkili olacaktır. Yurt dışında özel işletmelerde, ayakkabı üretiminin her aşamasında özellikle saya dikiminde, ellerinin küçük olması ve detaylar üzerinde titiz olmaları nedeniyle kadınlar çalıştırılmaktadır. Örneğin Milano kentinde “Chanel” markasına ayakkabı yapan “Roveda” isimli fabrikaya 2007 yılında yapılan ziyarette; saya

parçalarının kesimi, dikimi, aksesuarların hazırlanması, tabanın sayaya elde montesinin yapımı, son kalite kontrol ve paketlemede ağırlıklı olarak kadın çalışanlar olduğu görülmüştür.

Kadın tutuklu ve hükümlülerin, açılacak ayakkabı iş yurtlarında eğitim alarak üretimin birçok aşamasında, özellikle saya dikimi ve kalite kontrol sürecinde çalışmalarının sağlanması, tutuklu ve hükümlü kadınları atıl durumdan kurtaracağı gibi, ayakkabı üretiminde de kalite ve verimliliği artıracaktır. Ayrıca, Ayaş Cezaevi İş Yurdunda olduğu gibi üretilen tüm ayakkabıların mostrasında ilgili cezaevinin ismi veya marka damgası ile ayakkabılarda tanıtıcı işaretli tanıtım kılavuzu bulunmalıdır.

Erkek ayakkabıları üreten Silivri Açık Cezaevi, Trabzon E Tipi Kapalı Cezaevi, Bafra Kapalı Cezaevi ve Sincan Kapalı Cezaevi İş Yurtlarında ayakkabı üretimi artık yapılmamaktadır. Gerekli teknolojik donanımının sağlanması ile yeniden aktif hale getirilmeleri veya başka cezaevlerinde ayakkabı atölyesinin açılması, tutuklu ve hükümlü çalışan sayısında artışa neden olacaktır. Özel firmalar, üretimlerini bu atölyelerde yaptırarak, kira, sigorta ödeme, vergi gibi bazı yükümlülüklerden muaf olacağından Ceza ve Tevkif Evleri Kurumu İş Yurtlarında üretim kapasitesini yükseltecektir. Dolayısıyla çalışacak tutuklu ve hükümlü sayısının artırılmasına katkı sağlamasının yanında, ülke ekonomisine de ivme kazandırabilecektir.

Kurumun her yıl belirli kentlerde birkaç gün süre ile hizmete açtığı ürün ve el sanatları fuarlarının daha çok ilde düzenlenmesi, iş yurtlarında yapılan ürün ve çalışmaların tanınırlığını ve toptan/perakende satışını artıracaktır.

Kurumların ürün kataloğu, tanıtım broşürleri ve internet ortamındaki sayfaları güncellenerek, baskı ve görsel iletişim araçları ile yapılacak reklam ve tanıtımlar da üretimi ve dolayısıyla satışı artıracaktır. İnternet üzerinden yapılacak satışlara da ivme kazandıracaktır.

Üretimde modernizasyonun devamlılığı sağlanarak, ayakkabıların kalite standartlarına uygun üretilmesi ile ulusal ve uluslararası standart belgelerinin alınması, kurumlara dış satım olanağı verecektir. Kullanılan malzeme ve üretimde standardizasyon sağlandığında, ihracata yönelim için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından destek alınmalıdır. İhracat ile kurumların itibarının yükselmesi yanında, daha çok tutuklu ve hükümlünün çalışması sağlanacaktır. İhracat gelirinden belirli oranlarda verilecek pay ise tutuklu ve hükümlülerin çalışma isteğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

- Akçakale, N. (2017). Ayakkabı Malzeme Teknolojisi. Ankara: Gece Kitaplığı. 1. Basım. ISBN. 978-605-180-751-5
- Elibal, İ. (2009). “Hükümlülerin Açık Cezaevlerindeki İş Yurtlarında Düzenlenen İş ve Meslek Eğitimi Etkinliklerine Yönelik Görüşleri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kastan, C. (2007). Modern Yöntemle Stampa Çıkarma. Bursa: 5.Baskı. Türkiye Ayakkabı.com.
- Kurt, G. (2014). “Traditions in Turkey Beading (Based on Workshop Penal Colony)” 58-65 // Design. Art. Industry: International collection of scientific papers. Issue 2, executive editor Ph. D. N. M. Shabalina. Chelyabinsk, 2014, 124 p. ISSN 2312-6116.
- Saldırım, M. (2011). Hükümlü ve Tutuklu Eğitimin Temelleri. Ankara: Zigana Yayınları.
- Sarıdiken, M: (2014). “Hükümlü ve Tutukluların Meslek Edindirme Faaliyetlerinin İş Yaşamlarına Etkisi: Maltepe Ceza İnfaz Kurumları Kampüsünde Örnek Çalışma”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Şimşek, H. (2009). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Yöntem Sorunu. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, yıl: 2009, cilt: 42, sayı: 1, 33-51

- Özkan, R. (1998). “Cezaevlerinin Eğitici ve İslah Edici Boyutu”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkürçügil, Ç.A. (1998). “Cezaevlerinde Yalnızlık ve Yalnızlığın Depresyonla İlişkisi”. Kriz Dergisi, C. 6 S.(1), 21-31.
- Ünlühisarcıklı, Ö. (1993). A Survey Of Educational Activities In Turkish Prisons. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ürün ve Hizmet Kataloğu (?). Ceza İnfaz Kurumları İle Tutukevleri İş Yurtları Kurumu. Hazırlayan Ar-ge Şubesi. Basım: Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu Matbaa Atölyesi. Ankara.
- Ürün Kataloğu. (2014). T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Kütahya E Tipi Kapalı-Açık Ceza İnfaz Kurumu Ürün Kataloğu.
- Yanar A, Erdoğan Z, Kayabaşı N., ve Söylemezoğlu F. (2013), “Tutuklu ve Hükümlülere El Sanatları Eğitimi Verilmesi ve Sonuçlarının İncelenmesi”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 17 (1): 57-66
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Zirek, S. ve Özcömert, M. (2003). “Ayakkabı Sektör Araştırması”. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No. 15.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2021). 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275>. Erişim Tarihi: 02.08.2021
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2021). “2020 Yılı Ayakkabı Sektör Raporu ”. Ticaret Bakanlığı Sanayi ve Hizmetler İhracat Genel Müdürlüğü. Ankara.
https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Ayakkabi_Sektoru.pdf.20. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2021.
- Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Ceza İnfaz Kurumları İle Tutukevleri İş Yurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun (2021). <https://iydb.adalet.gov.tr/> Erişim tarihi: 20.02.2021.
- Ceza ve Tevkif Evleri (CET). (2021). İnfaz Kurumlarında Psiko-Sosyal Servis Faaliyetleri.
<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/psiko-sosyal-servis-genel-bilgi> Erişim tarihi: 01.08.2021
- Ceza ve Tevkif Evleri (CET). (2021). Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitim Servisi Faaliyetleri,
<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/egitim-servisi-faaliyetleri> Erişim tarihi: 04.08.2021
- Ceza ve Tevkif Evleri (CET). (2021). Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu,
<http://www.cte.adalet.gov.tr/> Erişim Tarihi. 20.02. 2021.
- Ceza ve Tevkif Evleri (CET). (2021). Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu, 2020 Yılı Faaliyet Raporu.
- Hatay Açık Cezaevi. (2021). <http://www.hatayacik.adalet.gov.tr/> Erişim tarihi: 20.02.2021.
- Kütahya Açık Cezaevi.(2021). <https://kutahyaecik.adalet.gov.tr/kundura-atolyesi> Erişim tarihi: 20.02.2021.
- İskilip Açık Cezaevi. (2021).<https://iskilipacik.adalet.gov.tr/ayakkab%C4%B1> Erişim tarihi: 07.11.2021.

Ceza ve Tevkif Evleri (CET). (2021). İş yurdu 2020 Yılı Faaliyet Raporu.

<https://iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/28220211839332020%20FAAL%C4%B0YE%20RAPORU.pdf> Erişim Tarihi. 04.08.2021.

TEŞEKKÜR/ KAYNAK KİŞİLER

Ankara Ürün ve El Sanatları Fuarında Görevli Ceza İnfaz Kurumu Memurları. Ankara, Görüşme Tarihi: 2015-2019

Ceza İnfaz Kurumu Memurları, Ankara Yarı Açık Ayaş Cezaevi Ayakkabı İş Yurdu. Görüşme Tarihi: Temmuz, 2015

Ceza İnfaz Kurumu Memurları, Sincan L-2 Cezaevi Ayakkabı İş Yurdu. Görüşme Tarihi: Temmuz, 2015

Eğrikılıç, İbrahim. Deri Mühendisi ve Üretim Sorumlusu, Ankara Yarı Açık Ayaş Cezaevi. Görüşme Tarihi: 2015-2021.

Kaynak, Ercan. Sincan Ceza İnfaz Kurumu L-2 Saya İş yurdu. Ayakkabı İşletmecisi. Görüşme Tarihi: 2015.

Tutuklu ve hükümlüler. Ankara Yarı Açık Ayaş Cezaevi Ayakkabı İş Yurdu ve Sincan L-2 Cezaevi Ayakkabı İş Yurdu. Görüşme Tarihi: Temmuz, 2015

Ek: Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Yayın İzin Belgesi

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : E-57292265-204.06.03-386/55918
Konu : Öğretim Görevlisi Hatice SOMÇAĞ'ın
Yazmış Olduğu Makaleler

14.06.2021

Sayın Hatice SOMÇAĞ
Milli Egemenlik Caddesi
Gazi Paşa Mahallesi NO:226 06730
BEYPAZARI/ANKARA

İlgi : a) 25.05.2015 tarihli ve 27179067-200-203 sayılı yazı.
b) 05.06.2015 tarihli ve 66708689-204.020000-E.1367/93493 sayılı yazımız.
c) 27.05.2021 tarihli dilekçeniz.

İlgi (a) sayılı yazıya istinaden, "Cezaevleri İşyurtlarında Ayakkabı Üretimi" ve "Cezaevlerinde Boncuk İşi Yapımı ve Hapishane İşi Sayılar" isimli makale çalışmalarınıza, ilgi (b) sayılı yazımızla izin verilmiş olup, adı geçen makalelerin yayımlanması talebini içeren ilgi (c) tarihli dilekçeniz incelendi.

Yukarıda bahse konu makale çalışmalarının yayımlanması uygun görülmüştür.
Bilgilerinizi rica ederim.

Namık Kemal VAROL
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Bu belge güvenli dokümanlar ile hazırlanmıştır.

Hacı Bayram Mahallesi Ağah Efendi Caddesi 70/1 Altındağ/ANKARA
Telefon No : (0 312) 507 04 00 Faks No : (0312) 223 60 07
e-Posta : ctc.pss@adalet.gov.tr İnternet Adresi : www.ctc.adalet.gov.tr
Kep Adresi : adaletbakanligi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Sabri Hatipoğlu
Şube Müdürü
Telefon No : (0312) 507 05 32

UYAP Bilişim Sistemlerindeki bu dokümanı <http://vatandas.usag.gov.tr> adresinden Ekv2oXe - d9nID35 - woPDp3Q - 8r6k+E= ile paylaşılabilir.

HİKMET TEMEL AKARSU’NUN FELEKLERİ TEMAŞA OYUNUNDA BİLİMİN HÜZÜNLÜ BİR HİKÂYESİ: TAKİYÜDDİN EL-RAŞİD VE DAR-Ü’R RASAD-ÜL CEDİD

A SAD STORY OF SCIENCE IN HIKMET TEMEL AKARSU’S PLAY “FELEKLERİ TEMAŞA”: TAKİYÜDDİN EL-RAŞİD AND DAR-Ü’R RASAD-ÜL CEDİD

Prof. Dr. Nevnihal ERDOĞAN¹

ÖZET

“Felekleri Temaşa”, romancı, öykücü, oyun ve satir yazarı Hikmet Temel Akarsu tarafından kaleme alınmış üç perdelik bir müzikal oyun. Takiyüddin el-Raşid adlı Şam doğumlu Türk matematikçi ve astronomun İstanbul’da kurmuş olduğu “Dar-ü’r Rasad-ül Cedid” adıyla bildiğimiz rasathanenin hazin hikâyesinden yola çıkarak kaleme alınmış bir eser.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1575 yılında İstanbul’da Takiyüddin El-Raşid adlı Türk astronom müneccimbaşılığa atanarak bir rasathane kurmakla görevlendirilmiştir. Dar-ü’rRasad-ül Cedid adıyla kurulan rasathane bilimsel ilerleme için çok uygun bir zemin oluşturmasına rağmen taassubun baskısı ile yok edilmiş; ne yazık ki uzun ömürlü olamamıştır.

Yazar Hikmet Temel Akarsu kaleme almış olduğu “Felekleri Temaşa” adlı müzikal sahne eseri ile taassup ve gericiliğin Osmanlı’nın bilimsel gelişimini nasıl durdurduğunu ve yok ettiğini vurgulayan; Osmanlı’nın çöküşüne yol açan geri kalmışlığımızın nedenlerini ve tarihsel hatalarımızı ortaya koyan bir tiyatro eseri ortaya koymayı başarmıştır. Makalemizin gayesi “Felekleri Temaşa” adlı oyundan hareketle Batı karşısında bilimsel alanda geri kalmamıza neden olan davranışlardan birinin dramatik hikâyesini temel alan bir tiyatro eserini analiz etmek ve buradan hareketle bilimselliğin gelişimine dair çıkarsamalarda bulunmaktır.

Ayrıca makalenin bir amacı da tiyatromuza özgün eserler kazandırmak, tiyatro yazımını geliştirmek ve yerli oyun yazarlarının, tıpkı Batılı yazarlar gibi, toplumsal ilerlemenin motoru olabilecek yetkin eserler ortaya koyabilmesine destek sağlamak için yetkin tiyatro metinlerini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Felekleri Temaşa, Takiyüddin el-Raşid, Dar-ü’r Rasad-ül Cedid, Astronomi, müzikal oyun, Hikmet Temel Akarsu.

Jel Kodu:

ABSTRACT

“Felekleri Temaşa” is a three-act musical play written by the novelist, syoryteller, playwright and satire writer Hikmet Temel Akarsu. It is inspired by the sad story of the observatory known as “Dar-ü’r Rasad-ül Cedid” in Istanbul, which was founded by Takiyüddin al-Raşis, a Turkish mathematician and astromer who born in Damascus.

¹ Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Anıtpark Yerleşkesi 41300 İzmit/Kocaeli,
: [ORCID:0000-0003-2259-3962](https://orcid.org/0000-0003-2259-3962), e-mail: nevnihal.erdogan@kocaeli.edu.tr

During the Ottoman Empire in 1575, Takiyüddin El-Raşis was appointed as chief astrologer and was instructed to establish an observatory. Although the observatory provided a very suitable ground for scientific progress, it was destroyed by pressure from bigotry and unfortunately did not last long.

Hikmet Temel Akarsu emphasizes how bigotry and fanaticism stopped and destroyed the scientific development of the Ottoman Empire with his musical stage piece “Felekleri Temaşa”. He has succeeded in creating a theater piece that reveals the reasons for our backwardness and our historical mistakes that led to the collapse of the Ottoman Empire.

The aim of the article is to analyze this piece and make observations on the development of science.

Another aim of the article is to bring original works to our theater scene, to develop theater literature and to examine competent theater texts in order to support local playwrights to produce competent Works that can be the engine of social progress, just like Western writers.

Keywords: Felekleri Temaşa, Takiyüddin el-Raşid, Dar-ü’r Rasad-ül Cedid, Astronomy, musical play, Hikmet Temel Akarsu.

Jel Codu:

1.GİRİŞ

Tarih boyunca bilimin ilerleyişi zor, zahmetli ve sorunlu olmuştur. Tüm uygarlık için söz konusu olan bu zorluklar bizim toplumumuz için de benzer problematiklerle beraber gelişmiştir. Bilindiği üzere İslam’ın ilk dönemlerinde astronomi çalışmaları büyük önem taşımaktaydı. İslam âlimleri astronomi gözlemleri ve gezegen teorileri konularında büyük başarılar elde etmişlerdi. İslam’ın önemli kentlerinden Şam, Bağdat ve Semerkand’da rasathanelerde döneminin çok ilerisinde astronomlar yetişti ve çok sayıda astronomi eseri verildi. İslam biliminin bu alanda bir ekol oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir (Unat, 2008, 1999; Aydın, 2004; Aydın, 2006). Fakat ne yazık ki sonraki yüzyıllarda aynı başarıyı göstermek mümkün olmadı. Batı karşısındaki bilimsel üstünlük hazin bir şekilde kaybedildi.

Makalemizin amacı Hikmet Temel Akarsu’nun yazmış olduğu “Felekleri Temaşa” başlıklı oyunundan hareketle Batı karşısında bilimsel alanda geri kalmamıza sebep olan davranışlardan tipik birinin dramatik hikâyesini temel alan bir tiyatro eserini analiz etmek ve buradan hareketle bilimselliğin gelişimine dair çıkarsamalarda bulunmaktır. Yani Takiyüddin el-Raşid adlı Şam doğumlu Türk astronomunun kurmuş olduğu rasathanenin öyküsünden yola çıkarak bilimin gelişimine dair yorumlara ulaşmaktır.

“Felekleri Temaşa” adlı üç perdelik sahne eseri söz konusu bu rasathanenin: Dar-ü’r Rasad-ül Cedid’in ibret verici hikâyesinden yola çıkarak kaleme alınmış bir tiyatro eseri. 1575 senesinde Payitaht İstanbul’da, Tophane’de kurulan fakat gericiliğe ve yobazlığa yenik düşerek havaya uçurulan Takiyüddin’in rasathanesinin düşündürücü, elem verici hikâyesini anlatıyor.

Bilindiği üzere 1575 yılında İstanbul’da müneccimbaşılığa atanan Takiyüddin El-Raşid adlı Şam doğumlu Türk bilim adamı tarafından kurulan “Dar-ü’r Rasad-ül Cedid” adlı rasathane, Osmanlı astronomi geleneğini oluşturması için iyi bir fırsat olmasına rağmen uzun ömürlü olamamıştır (Unat, 2003; Akgül, 1997; Demir, 1993).

Rasathaneyi kuran Takiyüddin el-Raşid’in matematik ve astronomi başta olmak üzere birçok alanda araştırmaları vardır (URL-1). Özellikle trigonometri alanındaki çalışmaları oldukça önemlidir. Takiyüddin’in çağdaşı, 16. Yüzyılın ünlü astronomu Kopernik (1473-1543) sinus fonksiyonunu kullanmamış, sinüs, kosinüs, tanjant ve kotanjanttan söz etmemiştir; oysa Takiyüddin bunların tanımlarını vermiş, kanıtlamalarını yapmış ve cetvellerini hazırlamıştır. (Unat, 2008).

“Hikmet Temel Akarsu’nun Felekleri Temaşa Oyununda Bilimin Hüzünlü Bir Hikayesi: Takiyüddin el-Raşid ve Dar-ü’r Rasad-ül Cedit” başlıklı makalede Takiyüddin el-Raşid ve Rasathane’sinin başına gelenlerden hareketle dönemin bilimsel anlayışının analiz edilmesi, eserin edebi ölçütler dahilinde konuyu vermekteki yetkinliği, dramatik kurgunun bu tarihsel olayın yorumlanmasındaki etkisi ve bu vakadan çıkarılacak dersler bağlamında tiyatro sanatının etkinliği analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bugüne kadar yazmış olduğu oyunların 15’i Devlet Tiyatroları repertuar havuzuna alınmış bir oyun yazarı olan Hikmet Temel Akarsu’nun yayınlamış olduğu bu son kitabı Felekleri Temaşa’da üç sahne eseri yer almakta. Bunlardan birincisi “Felekleri Temaşa” adlı kitapla aynı adı taşıyan üç perdelik bir müzikal olan “Felekleri Temaşa” ki; bu eser bilim tarihimizde önemli bir yer tutan Takiyüddin el Raşid’in hikâyesinden yola çıkılarak kaleme alınmış. Kitapta yer alan ikinci sahne eseri Çalınan Tez adlı bir oyun. Çalınan Tez ilk olarak radyo oyunu olarak yazılmış ve TRT’nin yarışmasında mansiyon ödülü olarak seslendirilmiş ve TRT radyolarında defalarca yayınlanmış. Yazar kendi radyo oyunundan yola çıkarak kaleme aldığı Çalınan Tez adlı üç sahnelik oyununa da bu kitabında yer vermiş. Oyun çağdaş medya, intihal ve etik gibi konuları ele alıyor. Kitapta üçüncü sırada yer alan oyun Asilzâdelere ise Ömer Seyfettin’in aynı adlı ünlü hikâyesinden tiyatroya uyarlanmış ve 2008 yılında Antalya Devlet Tiyatrosu tarafından sahneye koyulmuş.

2. ESERİN KONUSU

“Felekleri Temaşa” adlı müzikal sahne eserinde dönemin münecimbaşılığına atanan Takiyüddin el-Raşid, Veziriazam Sokollu Mehmet Paşa (1565-1579) ve Hoca Sadettin Efendi’nin desteğiyle Sultan III.Murad’a (1574-1595) önerilerek, Payitaht’ta, bugünkü Tophane dolaylarında bir rasathane kurması için vazifelendiriliyor. Fakat dönemin uleması bu girişime şiddetle karşı çıkıyor. Çünkü bu nedenle idare üzerindeki etkinliklerini kaybedebileceklerinden endişe ediyorlar. Daha da önemli bir nedense İslam’ın altın devirlerinde bilimsel öncülüğün artık yerini taassubun koyu karanlığına bırakmış olmasıdır. Sonuçta ulemanın idare üzerindeki erkini kaybetme kaygısıyla Padişahı kışkırtması sonucunda Sokollu Mehmet Paşa gibi yenikçi bir Veziriazam’a rağmen rasathane topa tutularak ortadan kaldırılır. İstanbul’da 1577 yılında kuyruklu yıldız görülmüş olmasını, 1578’de veba salgını baş göstermiş olmasını ve İran seferinin başarısızlıkla sonuçlanmış olmasını bahane göstererek rasathanenin uğursuz olduğuna kanaat getirmişlerdir. Gericilerin organize ettiği saray entrikaları galebe çalar ve rasathane türlü söylentilerin odağına taşınır. Rasathanede meleklerin bacaklarının seyredildiği gibi tuhaf tevatürler tüm topluma yayılır. Bu gibi baskılar sonucunda, Sultan III. Murad, 22 Ocak 1580 yılında verdiği bir fermanla, rasathaneyi topa tutturarak, bütün alet ve edevatı ile birlikte rasathane binasını ortadan kaldırır. Rasathaneyi topa tutan Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa’nın kendisidir.

“Felekleri Temaşa - Takiyüddin & Dar-ü’r Rasad-ül Cedit” yazarın “Bütün Oyunları” adı altında “Verita Kitap” Küçük Yayıncı serisi bünyesinde yayınlamakta olduğu tiyatro eserlerinin sekizincisi. (Akarsu-2020) Yazar daha önce de yedi tiyatro kitabı yayınlamış. Bunlardan birincisi “Osmanlı Sefiri”, ikincisi “Çariçe’nin Fendi”, üçüncüsü “Yunus Emre”, dördüncüsü “Malazgirt-Özgürlerin Kadere” ki bu kitapların hepsi birer oyun içeriyor. Beşinci kitap “Teolojik Dörtlü” yazarın “Nihilist (Reddedilenlerin Risaleleri)” adlı kendi yazmış olduğu romanından yola çıkarak kaleme aldığı dört tragedyayı içeriyor: “Tarihçiler”, “Vandallar”, “Ruhbanlar” ve “Müridler”. Altıncı sırada Neo-liberal Çağ Satirleri alt başlığında Rant Rezidans adlı kitabını yayınlamış yazar. Bu kitapta da aynı temalara odaklanmış üç oyun var. Yazar Ajani, Ekodekalog ve Rant Rezidans. Yedinci kitabın adı Yurtdışı Sevdası. Bu kitapta da daha önce TRT tarafından Arkası Yarın kuşağında yayınlanmış iki radyo oyununun sahneye uyarlanmış hali bulunmakta: “Yurtdışı Sevdası” ve “Taşhan”. İlaveten bir de “Özgürlük Başka Yerde” adlı bir oyun bu ciltte yer almakta. (Akarsu, 2016; 2017a; 2017b; 2017c; 2018; 2019a; 2019b).

Yazarın Devlet Tiyatroları repertuarına kabul edilmiş 15 oyunu mevcut. Buna rağmen Ömer Seyfettin uyarlaması dışında hiçbirinin sahnelenmemiş olması yazarı, oyunlarını kitaplaştırmaya yönlendirmiş olmalı.

3. YÖNTEM:

Bu makalede nitel araştırma yöntemlerinden döküman incelenmesi kullanılmıştır. Yazarın “Felekleri Temaşa” isimli tiyatro oyunu incelenmiştir. Araştırmada Hikmet Temel Akarsu’nun Takiyüddin el-Raşid ve Rasathane’nin başına gelenleri bir kez daha uzun uzun tekrar etmek yerine bu vaka ana hatlarıyla betimlenmiş, bilim tarihindeki yeri ve önemi kısaca açıklanmış, eserde bu konunun nasıl işlendiği özetlenmiş, eserin yazınsallık ve sahneleme bağlamındaki yetkinliği ele alınmış ve bu yolla toplum üzerinde yaratacağı sanatsal etki analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmıştır.

4. FELEKLERİ TEMAŞA OYUNUNUN SANATSAL DEĞERLENDİRMESİ VE YORUMU

Eserde Takiyüddin el-Raşid ve ilk rasathanemiz olan Dar-ü’r Rasad- ül Cedid’in başına gelenler, kurgusal bir aşk hikâyesi çevresinde, duygusallık ve tarihsellik ile; Sokollu Mehmet Paşa gibi yenilikçi ve aydın bir Veziriazam’a itibar atfedilerek ustalıklı bir entrika ile tiyatrolaştırılmaktadır. Eserin en sonunda, perde kapandıktan sonra bir epilogla bilim yolunda çaba gösteren, destek veren devlet büyüklerine methiyede bulunmaktadır.

Üç perdelik müzikal oyunda dramatik yapı bilimsellik ve taasubun çelişkisi üzerine kurulmuştur. Padişah ve Sadrazamın destek verdiği gökbilimcisi Takiyüddin ile bunun karşıtı Şeyhülislam ve avanesi arasındaki olaylar dramatik yapıyı oluşturmaktadır. Bu çatışma başarı ile verilmiş ve bilimsellikte sıklıkla rastlanan bir sorun olduğu vurgulanmıştır. Olay örgüsü başarı ile sıralanırken tarihsel olarak yaşandığı bilinen gerçek olaylar serisinden yararlanılması eserin vurgusunu, inandırıcılığını ve dramatik yapısını güçlendirmiştir.

Oyundaki diyaloglar anlaşılır ve akıcı bir dille yazılmış olup, birbirlerine eklenmeleri esnasında olayların akışını kesintiye uğratan kopukluklar görülmemektedir. Yazarın romancı geçmişi ve çok sayıda tiyatro eseri yazmış olması bu alandaki yetkinliğini göstermektedir.

16. Yüzyıl dili ile günümüz Türkçesini harmanlayarak yeni bir üslup oluşturan eser dönemin ruhunu etkili bir şekilde yansıtmaktadır. Yazarın daha önceki tarihi oyunları olan “Osmanlı Sefiri”, “Çariçenin Fendi”, “Yunus Emre” gibi eserlerinde de başarı ile uyguladığı gibi arkaik bir üslup tutturulmaya çalışılmış ve bu maksatla çok sayıda eski sözcük ve tabirler, Osmanlıca ünlem ve payeler, tarihi söyleyiş stilleri metinlere yerleştirilmiştir. Böylece üslup vasıtasıyla tarihsel bir algı yansıtılabilmektedir. Farklı sosyal tabakalardan olan oyun kahramanları arasında farklı konuşma üslupları geliştirilerek kişiselleştirmeler başarı ile gerçekleştirilmiştir. Örneğin saray erkânı ve idareci sınıf mensupları ağır ağıdalı bir dille konuşturulurken, saray soytarıları, Venedikli halayık gibi halktan kişiler sade bir dille konuşturularak sosyal statüleri çizilmiştir. Tüm bunların yazınsallıktaki başarıyı yansıttığını söyleyebiliriz.

Karakterler büyük oranda tarihteki gerçek kişilerden alındığı için inandırıcılık kazanmıştır. Dönemin padişahı III. Murat, Takiyüddin el-Raşid, Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa, Şeyhülislam Ahmed Şemseddin Efendi, Hoca Saadettin gibi gerçek kişiler oyunun ana karakterleridir. Diğer yan karakterler ise oyunun zenginleştirilmesi için kurgu ile yaratılmıştır. İdareci sınıfa ait oyun kahramanlarının fiilleri tarihteki yaşanmışlıklara dayandırılmaya çalışılırken, yan karakterler (Venedikli cariye, soytarılar, yahudi yardımcı, molla gibi karakterler) kurmaca olarak esere yerleştirilmiş dramatik yapıyı güçlendirmekte

kullanılmıştır. Yardımcı karakterler seçilirken Osmanlı toplumunun çok kültürlü sosyal yapısını yansıtmak şeklinde ve de devlet işlerindeki eğilimlerin verilebilmesi için uygun olacak şekilde tipler yaratılmıştır. Ara karakterlerin eserin vurgusunu daha da yükseltmesi için geleneksel Osmanlı toplumundaki söyleyiş zenginliği ve laf oyunları, yer yer tekerlemeler şeklinde ve nazımsal olarak dönemin kişilerine özgü olacak şekilde kaleme alınmış, bunların besteciler tarafından bestelenerek eserin müzikal formatta sahnelenebilmesi için yönetmenlere olanaklar sağlanmıştır.

Bilim tarihine dair göndermeler ve taassup ile bilmin çekişmesi eserin ana kaygısını ve mesajını yansıtmaktadır. Bilindiği üzere, İslam dünyasında özellikle de Osmanlı İmparatorluğunda gök bilimindeki gelişmelerin engellenmesi gerileme sürecinde etkili olmuştur. O dönemde Avrupa'nın bilimdeki gelişmeleri İslam dünyasının ilerisine geçerek bugünkü gelişmenin alt yapısını oluşturmuştur. "Felekleri Temaşa" mesaj olarak bu hususa dikkat çekmek kaygısını güden bir sahne eseridir. Söz konusu tiyatro eserinin içerdiği sanatsallık Osmanlı döneminde taassubun bilimsel gelişmelere sekte vurduğunu etkili bir şekilde yansıtmaktadır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Osmanlı'nın gerileme ve çöküşündeki nedensellikler arasında bilimsel alanda geri kalmasının rolü çok önemlidir. Hatta denebilir ki ilk başta gelir. Osmanlı'nın bilimsel alanda geri kalmış olmasının simgeleyen en önemli kırılma anlarından biri de hiç kuşkusuz Takiyüddin el Raşid'in kurmuş olduğu rasathanenin başına gelenlerdir. Takiyüddin'in rasathanesinin berhava edilmesi ile Osmanlı'nın bilimsel gelişimi ağır bir darbe yemiş ve bir daha asla kendini toparlayamamıştır. Hazindir ki Osmanlı bu inkırazı yaşarken Avrupa'da devrim mahiyetinde gelişmeler olmaktadır. Kepler ve Brahe astronomide büyük buluşlara ve ilerlemelere imza atmaktadır. Takiyüddin'in rasathanesinin ortadan kaldırılması Osmanlı'nın bizzat kendi çöküşünü de tasvir ve sembolize eden çok önemli bir olay ve dönüm noktasıdır.

Osmanlı'nın gerilemesi ve yıkılışında bilim, teknoloji ve sanatta geri kalmasının büyük rolü olduğunu yukarıda da belirtmiştik. Üstelik Osmanlı İmparatorluğu Batı ile temas halindeki bir büyük devlet olarak bu nevi yenilikleri takip ve tatbik etmek konusunda diğer Doğu ülkelerine göre çok daha avantajlı ve stratejik bir konuma sahipti; dolayısıyla sorumluluğu da daha büyüktü (Aydın, 2004). Fakat yazık ki Osmanlılar bu sorumluluklarını hakkıyla yerine getirmekte yetersiz kalmış ve bilimsel ve teknolojik üstünlüğü Batı'ya kaptırmıştır. Bilimsel yenilik ve teknolojik buluşları ülkeye taşımak konusunda çok gayretli olmamışlardır. Ne yazık ki tarihimizdeki özgür düşünce ve bilimle ilgilenen şahsiyetlerin sonu pek çok defalar bu şekilde olmuştur. Taassuba ve fanatizme karşı verilen mücadelede bilim yanlıları umumiyetle Takiyüddin'in akibetine uğramıştır.

İncelemekte olduğumuz tiyatro oyunuyla yazarın, gericilik ve fanatizmin Osmanlı bilim politikasını nasıl tahrir ettiğini ortaya koyan, tarihsel yanlışlarımızı vurgulayan bir eser yarattığını söylemek mümkündür.

Tiyatromuza özgün eserler kazandırmak, tiyatro yazını geliştirmek ve yerli oyun yazarlarının tıpkı Batılı yazarlar gibi toplumsal ilerlemenin motoru olabilecek yetkin eserler ortaya koyabilmesi kuşkusuz çok önemlidir. Hikmet Temel Akarsu "Felekleri Temaşa" adlı sahne eserinde tarihimizde yaşanmış ve bu topraklardaki bilimsel gelişmeye fena halde ket vurmuş fevkalade üzüntü verici bir olayı tiyatro sanatının vermiş olduğu imkânlar çerçevesinde kurgusallaştırarak başarıyla aktarıyor. Eser, yer yer ironik, yer yer kederli, yer yer hüznü verici bir dille kaleme alınmış olsa da müzikal sahnelemeye elverişli manzumlarla desteklenerek zevkli bir izlenim için kuvvetli bir kaynak metin oluşturuyor. Bu tür eserlerin Devlet Tiyatroları'nın ilgi alanında ön sırada olması gerekirken böyle bir uygulama ne yazık ki şimdilik ufukta gözüküyor. Ancak bu gibi önemli tiyatro metinlerinin kitaplaştırılması, bu alanda yetkin bir külliyat

oluşturulması ve edebiyat okurunun da ilgisini derleyecek formatta basılması elbette ki sahnelemeden de büyük önem taşıyor.

KAYNAKÇA

- Akarsu, H.T. (2016). Osmanlı Sefiri – Müzikal Komedi (Bütün Oyunları:1), İstanbul:Verita-Küçük Yayıncı
- Akarsu, H.T. (2017a). Çariçenin Fendi – Tarihsel Komedi (Bütün Oyunları:2), İstanbul:Verita-Küçük Yayıncı
- Akarsu, H.T. (2017b). Yunus Emre: Yanarım Aşkın Oduna Düşüben – Müzikal Oyun (Bütün Oyunları:3) İstanbul:Verita-Küçük Yayıncı
- Akarsu, H.T. (2017c). Malazgirt: Özgürlerin Kaderi – Tarihi Oyun (Bütün Oyunları:4), İstanbul:Verita-Küçük Yayıncı.
- Akarsu, H.T. (2018). Teolojik Dörtlü – Tragedyalar (Tarihçiler-Vandallar-Ruhbanlar-Müridler) (Bütün Oyunları:5), İstanbul:Verita –Küçük Yayıncı
- Akarsu, H.T. (2019a). Rant Rezidans – Oyunlar (Yazar Ajanı- Ekodekalog – Rant Rezidans) (Bütün Oyunları:6), İstanbul:Verita- Küçük Yayıncı.
- Akarsu, H.T. (2019b). Yurtdışı Sevdası – Oyunlar (Yurtdışı Sevdası – Taşhan – Özgürlük Başka Yerde) (Bütün Oyunları:7). İstanbul:Verita- Küçük Yayıncı.
- Akarsu, H.T. (2020). Felekleri Temaşa - Müzikal Oyun (Felekleri Temaşa, Çalınan Tez, Asilzadeler) (Bütün Oyunları: 8), İstanbul:Verita- Küçük Yayıncı.
- Akgül, U., (1997), “Osmanlı'nın Uzaya Bakan Gözü Takiyüddin ve İstanbul Rasathanesi”, Bilim ve Teknik, c.XXXI(351), 34-40.
- Aydın, C., (2004), “Türk Bilim Tarihi Yazımı'na 'Zihniyet', 'Din' ve 'Bilim' İlişkisi:Osmanlı Örneği”, Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi, 2(4), 29-44.
- Aydüz, S., (2004), “Osmanlı Astronomi Müesseseleri”, Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi, 2(4), 411-453.
- Aydüz, S., (2006). “Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık Müessesesi”, Belleten, 70(257), 167-264
- Demir, R., (1993), “İstanbul Rasathanesi'nde Yapılmış Olan Gözlemler”, Belleten, c.LVII (218),161-172.
- Unat, Y., (2008), “İslam Dünyasında Astronomi Çalışmaları ve İslam Astronomisinde Batıya Etkileri”, Ortaçağ İslam Dünyası'nda Bilim ve Teknoloji (makaleler), Ankara, 181-198.
- Unat, Y., (1999), “Osmanlı Astronomisine Genel Bir Bakış”, G.Eren (Ed.), Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 8, içinde (411-420), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Unat, Y., (2001), “Türk Teknoloji Tarihinde İki Örnek: Cezerî ve Takiyüddin”, 1. Türk Bilim ve Teknoloji Tarih Kongresi Bildirileri (15-17 Kasım 2001), Türk Teknoloji Tarihi, Yayına Hazırlayan:Emre Dölen, Mustafa Kaçar, İstanbul 2003, 75-94.
- URL-1. <https://teknolojirojeleri.com/>(Erişim Tarihi: 24.03.2021)